

A
HONVÉDELMI BIZOTTMÁNY

KELETKEZÉSE

S A

FORRADALOM KITÖRÉSE

1848-ban.

ADALÉKUL MAGYARORSZÁG UJABBKORI TÖRTÉNELMÉHEZ

IRTA

SZEREMLEI SAMU.

PEST,
KIADJA PFEIFER FERDINÁND

1867.

A
HONVÉDELMI BIZOTTMÁNY
KELETKEZÉSE.

ELŐSZÓ.

A következő lapok Magyarország kormányának történetével foglalkoznak az 1848. szeptember-decemberi időszakról.

Vázolni igyeksenek röviden azt a nagyszerű válságot, melybe ekkor hazánk jutott, azt az igen érdekes átmeneti időszakot, midőn az ország állapota leginkább hasonlított a vegyi processushoz, melyben a testek anyaga szétbomlik, az alkatrészek határozottan kiválnak s az egész tömeget heves forrásba hozzák, a rokon elemek szorosan egyesülnek egymással, merőben átváltozott új testek állanak elő, s felszínre vagy fenékre verődik a salak.

Aztán tüzetesen előadni törekszenek a „h o n v é d e l m i b i z o t t m á n y” keletkezését, mint a melyet úgy lehet tekinteni, mint ama nagyszerű vegybomlás egyik legnevezetesebb terményét, — s e célból egész terjedelmök szerint felujtják az országgyűlés ide vonatkozó tárgyalásait.

Ugy véljük, e tárgy melyet a forradalomról szóló s eddig megjelent művek csak igen

röviden, részben hiányosan sőt elferditve adtak elő, méltó arra, hogy különös vizsgálat alá vétessék, habár, a dolog természete szerint, nem képez is önmagában kerek egészet.

A „honvédelmi bizottmány“ koncentrációja volt a nemzeti forradalom minden erejének, jellemének fény- és árnyoldalainak. E tetterős kormánytól senki sem vitathatja el, hogy szilárd és bátor volt. Férfias eltökéltséggel helyezte magát bele azon szerepbe, melyet nem keresett de elfogadott, azon tekintéllyel fogva, mely közveszély idején a bátrakat körveszi, kezébe vette a nemzet sorsát, kifejté bámulatosan rövid idő alatt annak erejét, s az általános zavart és rémületet később megnyugvássá, közbizalommal s diadalérzettel változtatta át.

Miután „forradalmat“ említünk, azokra való tekintetből, kik gáncsolni szeretnek, ezenel kinyilatkoztatjuk, hogy e szót mi úgy értjük, a hogy érteni kell. Értjük alatta t. i. a lázadás ellentétét, a nagy tömeg erőteljes óvását a kisebb rész s a hatalom tulkapásai ellen, a jog, igazság és haladás véres küzdelmét a jogtörlés és maradás ellenében, s egyszersmind kinyilatkoztatjuk, hogy a mi 1848. és 1849-ki harczunkat is lényege és legbensőbb természete szerint ilyen forradalomnak tartjuk.

Irtam Zürichben, 1866. október 17-én.

Sz. S.

I.

1848. apr. 11-én nagy ünnepélyességek folytak Pozsonyban. Ferdinánd király ugyanis lent volt az országgyűlés székhelyén, s lehozta magával fűnséges nejét, testvérét Ferencz Károly főherceget, és ennek legidősb fiát „a nemzet kedveltjét“ Ferencz Józsefet, hogy legyenek tanúi a nagy örömnök s az ünnepélyes ténynek, melylyel t. i. a Fűlség az új törvényeket szentesíti, s megtartani igéri mind maga mind utódai nevében. A fejedelemnek s az uralkodó család főbb tagjainak ezen személyes leérkezése nem jelenthetett egyebet, minthogy így akarja a király fűnséges családjával együtt mutatni, hogy a hongyűlés loyális magatartásával s a magyar nemzet hűségével, mely a dynasztiához a legizgatottabb napokban is rendithetetlen hűséggel ragaszkodék, meg van elégedve. Bár az „ö z ö n v i z“, melyet némelyek előre jósoltak, márcziusban elközelgetett az absolut kormányokra, s bár Ausztria, mint a sziklához ütődött hajó, minden

izében megrázkodott és a szétfuzatáshoz volt közel, e vészes perczben mindazáltal az épen együtt levő hongyülés szilárdul megmaradt a törvényesség terén, sőt új jogok kiesikarására sem kívánta felhasználni az alkalmat, hanem csupán régi jogai biztosítákát kérte egy felelős minisztérium kineveztetése által; — a mi egyéb fontos törvényeket még hozott, mint a hűbéri viszonyok eltörlését, köztehverviselést, jogegyenlőséget, Magyarhon és Erdély egyesülését, vallás szabadságot stb. azok legkevésbé sem érdekelték az uralkodói viszonyokat.

A mondott napon tehát d. e. 10. órakor a primási belső palota nagy termébe gyülekeznek az országos rendek, a Fölség Batthyány Lajos miniszterelnök kezéből átveszi a lepecsételt felírást, melynek kapesában a már előbb egyenként megerősített törvényczikkek voltak, s aztán a következő szöveget intézi az egybegyültekhez: „Hű magyar nemzetemnek szívemből óhajtom boldogságát, mert abban találok fel a magamét is. A mit tehát ennek elérésére tölem kívánt, nemcsak teljesítettem, hanem királyi szavammal erősítve át is adom neked, (István nádor s kir. főherczeg felé fordulva), kedves öcsém s általad az egész nemzetnek, ugymint kinek hűségében leli szívem legfőbb vigasztalását s gazdagságát.“ E szavakra a nádor átveszi a törvényeket s kö-

vetkezőleg válaszol: „Császári s apostoli királyi Felség legkegyelmesebb urunk! Nagyobb örömmel nem tölthette volna el Felséged hív magyarjait, minthogy ezen örökre emlékezetes országgyűlés berekesztésére személyesen körünkben megjelenni méltóztatott. Egy boldogított háládatos nép környezi itt Felséged királyi székét s a nemzet szive soha forróbb szeretettel, több hűséggel nem dobogott fejedelme iránt, mint dobog most Felségedért, ki a jelen törvények szentesítése által honunk új alkotója lett. Szegény a nyelv, hogy ezért Felségednek illő köszönetet mondhasson; hálánkat tetteink fogják bizonyíthatni. Mert valamint új, életerős alapokra fektett ezen törvények által a magyar alkotmány, úgy biztosabb alapot nyert általuk azon szent frigy is, mely e hazát Felségedhez s királyi házához édes kapocsesal köti. Legyen Isten áldása Felségeden, koszoruzza hír és szerenese Felséged fejét, — ezt óhajtjuk szivünk mélyéből s magunkat s édes hazánkat Felséged kir. kegyelmébe hódolattal ajánljuk!“ — E szavak után a rendek átmentek az országházába, hol az új törvények szokás szerint kihirdettettek s a nemzet atyjai azon boldog érzéssel sziveikben mondtak bucsut a nádornak és egymásnak, hogy az ország jövő felvirágzásának s nagyságának megdönthetetlen alapját Isten segélyével

szerencsésen letették. *) Az egész hon szíve eddig soha sem érzett örömben és lelkesültségben lángolt fel. A miért oly sokan s oly rég óta küzdtek, a mit a nép milliói szívszakadva vártak, a mit a nemzet bölesei kigondoltak, mindaz, sőt több annál, olyan is mit csak kevéssel ezelőtt még senki sem remélt, teljesedésbe ment, meg van adva, törvénybe iktatva. A legmegátalkodottabb pessimista is kénytelen volt elismerni az idők kedvezését, a pártvezérek szerencsáját s a fejedelem jószívét és igazságosságát.

E közöröm zavartalansága azonban igen kevés ideig tartott. Bár a nemzet az új törvények minden áldását testvéri érzelemmel kiterjeszté az országbeli minden népekre s a kapcsolt részek lakóira is, mindazáltal ezek szabadságuk korlátozását és nemzetiségük veszélyét látták a magyar nemzet boldogságában; szíveik a régóta tartó s elmérgesült nemzetiségi zsurlódások alatt már úgy is elfordulva voltak mi tőlünk, s alig jutott tudomásukra, hogy a király az ország kormányát magyar miniszterekre bizta, már is minden tartózkodás nélkül nyílt párttítésben keltek fel. Ugy látszék, hogy az új kormány erejét s az ország nyugalma valami titkos kéz tervszerűen aknázza alá, mert a gyulékony ele-

*) Az ünnepély leírása a K. K. és R. R. Naplója után (238 l.) készült.

mek egymásután lobbantak fel, egymásután lázadtak fel a horvátok, szerbek, az erdélyi szászok és oláhok. Ide járult még az, hogy a hűbéri viszonyok eltörlése következtében a birtok fogalma kezdett összezavarodni néhol a nép fejében, s ittott társadalmi forrongások jelei is mutatkoznak.

A minisztérium,*) melynek a kormány egész gépezetét ujonnan kellett megalkotnia, még rendezkedve sem volt, midőn mind e bajok megjelentek. Sejténilehetett, hogy nem könnyű lesz az okorvoslása és legyőzése, annyival inkább, mert a kormány kezeli ügyében sem pénz sem katonai erő nem volt. De a mitől némelyek legjobban félték, miről azt jósolták, hogy lángba fogja borítani az országot, a volt legveszélytelenebb. A társadalmi forrongások jelei csakhamar megszűntek, s e részben minden bujtogatások meghiusultak a nép józan-sága és becsületessége miatt. Annál több gondot adtak a társországok és az idegen nemzetiségek.

*) E minisztérium így volt alakulva. Elnök (tárcza nélkül): Batthyány Lajos, bel: Szemere Bertalan, földmivelés, ipar és kereskedés: Klarizál Gábor, had: Mészáros Lázár, igazság: Deák Ferencz, közlekedés és közmunka: Széchenyi István, pénz: Kossuth Lajos, vallás és közoktatás: Eötvös József, a király személye mellett lévő miniszter: Eszterházy Pál.

Horvátországra nézve márczius közepén, Szögyény alkanczellár ellenjegyzésével, Jellačić József neveztetett ki bánnak, ki nagy dolgokat forgatott fejében. A mint állomása helyére Bécsből leérkezett, rögtön kimondta, hogy Horvátország külön fog szakadni Magyarországtól, s szándékát ha kell karddal is foganatosítja, egyszersmind mindent megtett a szenvedélyek felzaklatására s egy ellenforradalom szervezésére. A mi kormányunk gyöngesége érzetében nem tehetett mást, mint leveleket küldözött Jellačićra. Először kérelmezett, aztán fenyegetődött, majd hivataltól megfosztással felelt a bán folytonos törvénytíprásaira, végre a király által is hivatalától megfosztottnak s pártütőnek nyilvánította őt. Mikor mindezen keresztül ment, ismét elől kezdte a dolgot, s beértekezletet tartott a makacs bánnal. Ez itt mindenekelőtt azt kívánta, hogy „egyesíttessék a magyar had- és pénzügyminisztérium az összbírodalom kormányával.“ Batthyány, ki az értekezleten kormányunkat képviselő, felindulásba jött a meglepő kívánatra, mely azonban nagy szöveget ütött kormányunk fejébe.

A délvidéken lakó szerbek hasonlóképp nagy zajjal mondták ki, hogy sorsukat el akarják választani a magyarokétól, az országból egy jó darab részt, melyen még csak számszerű többségük sem volt, kiharcolták magoknak

„Vajdaság“ czim alatt s ősi módra Vajdát és Pátriárkát választottak, ez utóbbiakat Raja či é karloviezi érsek személyében. Ezek ellen kormányunk fegyveres csapatokat küldött, de a melyek a szerbek által rendszerint megverettek. E vidéken minden törvényes rend felbomlott, népfaj küzdött népfaj ellen, s iszonyu embertelenségek és vérontások követettek el.

A s z á s z o k tiltakoztak az unió ellen, habár követek az erdélyi országgyűlésen arra rá szavaztak, nem ismerték el a magyar minisztérium hatóságát, s megtagadták az ujonezállitást; nyíltan azonban nem álltak fegyverbe, megelégedvén azzal, hogy az o l á h o k a t bujtogatták ellenünk, elhitetvén velök, hogy a magyarok az unió által a románok elnyomását és kiirtását, s a császár ellen való fellázadást célozzák. Erdélyben a kormány élén állók egész működését kifejezi e szó : f é l r e n d s z a b á l y.

Mindezen zavarokkal szemben a bécsi kormány igen gyanus magaviseletet tanusított irányunkban. A külföldön levő s ellenség előtt sem álló magyar katonaságot, kormányunk számtalan sürgetései sőt a király parancsa daczára sem bocsátá haza, az országbeli kat. parancsnokságokkal s a határőrvidékkel saját hadügyminisztériumunk rovására folyvást fentartá összekötését, óvást tett midőn K o s s u t h az első nem-

zeti pénzjegyeket készítetté, s csakhamar egész rakás pénz- had- közlekedés- és dohányárulási ügy halmozódott össze melyek miatt a bécsi és pesti minisztériumok közt féltékenykedés és zsurlódás fejlődött ki. De ugy látszék, hogy mind ezen ügyek csak az alkalmat és ürügyet szolgáltatatták arra nézve, hogy a bécsi kormány kimutassa elpalástolhatatlan bosszúságát oly dolgok felett, melyek, mint látni fogjuk, neki különösen fájtak, melyeket megváltoztatni azonban a magyar minisztereken nem állott. E rejtett ellenségeskedés kormányunk előtt csakhamar feltűnt, még pedig oly színben, mintha az osztrák kormány országunk nyílt ellenségeivel egy követ fujna, annakokáért kérdést tett a dolgot illetőleg Bécsben, midőn Latour hadügyminiszter azt nyilatkoztatá ki, hogy az osztrák kormány irányunkban barátságos érzelmeket táplál, s a horvátokkal nincs semmi összeköttetése; ugyan ezt felelte Latour azon interpellációkra is, melyek e tárgyban a bécsi országgyűlés kebeléből intéztettek hozzá.*)

*) Az osztrák minisztérium áprilban így állott :
Elnök (ideigl.) és külügy : Fiquelmont, bel : Pilersdorf, közoktatás : Sommaruga, pénz : Krauss, had : Zanini. Ez utóbbik helyére később Latour lépett, ki a reakciónak, néha miniszter társai tudta nélkül is, lényegesen szolgáltatokat tön. Igazságminiszter a nyár

Kormányunk ily sok oldalról megtámadtatván közhírré tette, hogy a haza veszélyben van, s igyekezzék minden honfi pénzajánlatokat tenni annak oltárára; egyszersmind toborzásokat rendelt, hogy a rendes katonaságot 10 ezer önkéntessel szaporithassa. Bár ezen intézkedéseket a legjobb siker koronázta, mindamellet csakhamar kitünt, hogy azok a veszély nagyságával, semmi arányban sem állanak. A fölkelt országok és népfajok teljes elszakadást és területi kikerekítéseket követeltek s e czélból idegen országokbeli fajrokonaikkal is szövetkeztek, a mennyiben a horvátok a panszláv testvéreikkel, az erdélyi románok Oláhországgal és az orosz birodalommal, a ráczok Szerbiával kaczerkodtak vagy fogtak kezét, s ez utóbbiak több mint 10 ezer fegyveres szervián által segítették, kik a Száván keresztül országunkba törtek. A bécsi kormány jóakaratahoz egyáltalában senkinek sem

folytán Bach volt, kit később, okt. 6-án, szintén halálra kereszték reakzionárius magaviseleteért. Ugyanő a márcziusi forrongásban torlaszhős volt. Bécs eleste után mintegy 3 héttel a minisztérium következőleg alakittatott. Kül: Schwarzenberg Bódog, bel és (ideigl.) vallás: Stadion, pénz: Krauss, had: Cordon, igazság: Bach, közmunka és kereskedelem: Bruck, földmívelés és bányászat: Thinnfeld, Horvátország részéről miniszter: Kulmer. Ugyanezek voltak szerzői a kremsieri alkotmánynak is.

volt bizodalma. Szükség volt tehát nagyobbszertü eszközökhöz nyulnia az oly sok felől megtámadott és teljesen magára hagyott nemzetnek. E célból a minisztérium jul. 2-ra összehívatta a első népképviseleti országgyűlést, s ennek színe előtt Kossuth pénzügyminiszter által azt kívánta, hogy adjon az ország 200 ezer ujonezot és 42 millió pforintnyi hitelt, hogy a nemzet ellenségeit le lehessen győzni. A képviselők ugy fogták fel a dolgot, hogy itt élet-halál kérdésforog fenn, s azért, bár a minisztérium még semmit sem tett olyat, hogy magát ily roppant bizalomra érdemesitse, egy szívvvel lélekkel megadták a kívánatot.

Erre még jobban elfogta a féltékenység a bécsi és innsbrucki köröket. Az osztrák minisztérium ugy vélekedék, hogy ez „oly erő, mely a honvédelemnek vagy az országbeli zavargások és lázongások elnyomása óvszerének mértékét jóval túlhaladja“, s a Főlség, ki a bécsi néptömeg zavargásai folytán Innsbruckba tette át lakását, országgyűlésünk határozatának megerősítését napról napra halasztotta, Budára sem jött le a magyar miniszterek esdeklései daczára, azonban miután Jellačić és a többi felkelők vezérei még arra is hivatkoztak, hogy ők a „császár“ jóvoltának előmozdítására s egynémelyik cs. k. főherczeg helybenhagyása mellett fogtak fegyvert, István nádor kir. helytartó által

az országgyűlés megnyitásakor kinyilatkoztatta, hogy e hivatkozás hamis, mert a „pártütők“ tetteit mind a Főlség, mind az uralkodóház egyéb tagjai határozottan kárhoztatják, az ország törvényeit pedig fenntartani kívánják. Ily nyilatkozatok a király részéről ismételt ízben többször is tétettek.

Mindamellett az uralkodóháznak és az osztrák kormányoknak több okuk volt neheztelniök a magyar pártvezérekre, s el is voltak szánva, mihelyst a körülmények kedvezni fognak, egy erőteljes fordítást tenni a magyarországi dolgokon. Sérelemnek tarták őket, hogy a magyar nemzet semmit sem vállal el az államadósságokból, hogy a képviselőház nem adott katonai segílyt az olasz forradalom leverésére s kinyilatkoztatá, hogy Ausztria ne számítson Magyarhon segílyére, ha a német egység miatt Frankfurttal háboruba keverednék; sérelemnek tarták a dolgok egész új rendét, Magyarhonnak a 1848. törvények által biztosított önállását, mert azon meggyőződésben voltak, hogy Ausztria nem tarthatja meg nagyhatalmi állását, ha mellette független és szabad Magyarország leend, ha a legfontosabb kormányágak Bécsben egyesítve nem leendnek, s hogy a hatalom gyakorlata sokkal könnyebb és biztosabb, ha a birodalom minden ereje Bécsben összpontosíttatik s ott szabad kézzel kormányoztatik.

Ily bonyodalmakat a nemzet és a trón közös meglegedésére kiegyenlíteni bárminő kormány is képtelen lett volna. Különösen képtelen vala pedig a mi kormányunk, mely azonkívül hogy egészen kezdő volt, oly férfiakból állott, kik bár egyenkint nagy érdemekkel és még nagyobb népszerűséggel dicsekedhettek, de együtt testületileg nem képztek összhangzó egészet, s e miatt a mindenfelől tornyosuló veszély közepette általában sem elég előrelátást sem elég erélyt nem birtak tanusítani. Azt látta e minisztérium, hogy a hatalom rudjától márcziusban elriasztott absolutismus készül visszafoglalni helyét, hogy az egy jól szervezett reakció képében, nem sokára harezot fog kezdeni az ifju szabadság ellen, mindazáltal sem az Ausztriához való viszonyokat nem igyekezett teljes erejéből rendezni, — mely viszonyok rendezetlensége a bécsi köröket csakugyan nem ok nélkül aggódtatta, sem itt-hon a hatalom gyakorlása körül, különösen a katonai administratio ügyében, nem tanusított annyi belátást és szilárdságot, mennyire a hon érdekeinek biztosítása végett szükség lett volna. Ugy állott, mint a Mohammed koporsója ég és föld között. Az udvarnál ígéreteket adott, hogy az uralkodóház igényeinek egyben másban eleget teend, itthon pedig nem birta összeegyeztetni ez igényeket a nemzet jogaival s a közvélemény

irányával, minek következtében kénytelen volt megnyugodni abban, hogy előbb a nemzet létét kell biztosítani a nyílt ellenségek ellenében, s azután lehet rendezni a többi ügyeket. Végre belátta, hogy a viszonyok egészen fejére nőttek, hogy sem kormányi feladatának megfelelni, sem a hont megmenteni, azon az uton melyen megindultak, nem lehetend képes.

Ezalatt azonban a bécsi kormány nyílt föllépésének s a reakezionális politika aratásának ideje elérkezett. Döntő körök teljesen kiépültek azon ájulásból, melybe a márcziusi viharok ejtették. Radetzky jul. 25-én Custozzában győz, aug. 5-én elnyeri Milánót. Ekkor Anglia és Franciaország közbenvetésére a hadakozó felek közt fegyverszünet köttetik, mely meghosszabbíttatván az olaszországi báborut az egész 1848. évre befejezi. Frankfurt minden veszélyes jellemét elvesztette, főleg miután az ottani központi hatalom élén János osztrák főherczeg állott; sőt kilátást engedett arra nézve, hogy az ő nyilatkozata folytán, ha metalan szükség lenne rá, „az egész gügös interventio tönkre jutand.” Franciaország ekkor bekövetkezhető fegyveres beavatkozása esetére Ausztria előre is biztosítva volt Oroszország segélye felől.*) Bécs politikailag éretlen lakos-

*) Prokesch görögországi osztrák követ levele. Pest. Hir. 1848. 190. sz.

sága ekkor csókolta a reakció vesszejét. Az osztrák birodalmi gyűlésen a panszláv szellem vett erőt, mely ugyan a kamarilla terveinek nem hizelgett, de kezét fogott vele a magyarok gyűléseben, annyira, hogy képviselőházunk küldöttségét, midőn ez a bécsi gyűléssel, mint nemzet nemzettel, barátságosan szólni kívánt, maga elibe sem bocsátá, (szept. 19). E rá nézve kedvező viszonyok közt tehát a reakció eddig hallatlan bátorsággal kimondta utolsó gondolatát. Az osztrák minisztérium emlékiratot nyújtott be a Főlséghez, melyben kifejté nem csak azt, hogy Magyarországtól a pénz- és hadügyi tárczát vissza kell venni s a birodalom pénz- és hadügyeit Bécsben kell összpontosítani, hanem azt is, hogy „az Ausztriai császárságtól külön vált magyar királyság politikai lehetetlenség,” s hogy tehát „mellőzhetetlen szükség, a magyar kormányba márczius óta behozott intézkedéseket az összes monarchia igényei és a *pragmatica sanctio* szavai s értelme szerint megváltoztatni.”*) A Főlség aug. 31-én István nádor főherczeghez irt levelében kijelenté, hogy az emlékirat „javaslataitól helyeslését meg nem tagadhatja.”

*) Az emlékirat: *Sammlung der für Ungarn class. a. h. Manifeste u. Prokl. Anh.* 5—19 l. ugyszintén *Pest. Hirl.* 1848. 165. 164. sz.

Ezzel minden ki volt mondva elég világosan. Miután Jellačić sem akart egyebet, mint a mire az emlékirat törekedett, ennek helyeslése után természetesen következett, hogy a Fölség által hivatalából letett bán minden méltóságába visszahelyeztessék s eddig hibáztatott magaviselete megdicsértessék, — a mi szept. 4-én meg is történt. Jellačić ezután egy tekintélyes haderő élén átlépi a Drávát, hadtüznetében *) ujjal hangoztatván, hogy „mi egységes, hatalmas, szabad Ausztriát akarunk s annál fogva elmaradhatatlan föltételül a had-, pénz- és külügyek minisztériumainak összpontosítását.“ A magyar országgyűlés, hogy a miniszterek politikáját támogassa, egy száz tagu küldöttség által esedezik a Fölség előtt, hogy szentesitse a jul. 11-ki 200 ezer honvédről és 42 millió frtnyi hadiköltségről szóló határozatot, jöjjen le hű magyarjai közé, távoítsa el köréből a reakciót, parancsolja hazá a külföldön lévő s ellenség előtt nem álló magyar katonaságot, a honlevőkkel pedig teljesíttesse pontosabban a honvédelem kötelességét stb. A küldöttek azonban a reménytelenség keserű érzetével érkeznek haza. E csapás sulya alatt a mi-

*) L. c. Pejakovićnál, Aktenstücke zur Geschichte des kroatisch-slavonischen Landtages u. d. nat. Bewegung i. J. 1848. 131—135. l.

niszterium feloszlik, igen gyámoltalan helyzetben hagyván a hazát.

E lemondás ugyan szabályellenes volt, mert a kormány a parlamentben még mindig nyilván roppant többséggel rendelkezett, s a minisztereknek egyáltalában nem volt okuk visszariadni a felelősségtől, melylyel tetteikért a képviselőháznak tartoztak. Mégis e lemondást általában helyeselni lehet, mert a minisztérium önmagában meghasonlva ellentétes törekvésekben fecserelte el erejét. Kossuth pénzügyminiszter egy maga paralyzálni volt képes Batthyány és a többiek politikáját, s ily testülettel sem a kiegyezkedés sem a nemzeti ellenállás művét nem lehetett végrehajtani.

Egyetlen férfi volt, ki midőn társai siettek egymásután beadni lemondásukat, helyén maradt. E férfi: Szemeré Bertalan. Ő aggódott, hogy ha ez a miniszterium egészen feloszlik, helyébe nem fog másik kineveztetni. A képviselőház utólagosan helyeselte e nézetet s Szemerén kívül Kossuthot is megbizta (szept. 11-én), hogy vegyen részt a kormányban, s egyszersmint ez utóbbik indítványára elhatározá, hogy miután a hont Jellačić betörése ellen védeni kell, nem várakozva többé a királyi megerősítésre, vétesék foganatba a jul. 11-diki határozat, adassanak át a forgalomnak az 5 forintos nemzeti pénz-

jegyek s állittassanak ki az ujoncz-zászlóaljak, melyekbe a régibb hadfiaknak is megengedé az átlépést. E merész lépés megdöbbenté a nádor főherczeget, ki egyidőre maga ohajtotta kezéhez venni a kormányt, hogy tehát Kossuth uralmának elejét vegye, sietett tudomásra juttatni, hogy ő Batthyányt, rábirta lemondása visszavételére s megbizta a kormányvezetésével, kit, mint az új miniszterium elnökét, már föl is terjesztett a királynak.

Batthyány nem akart forradalmi térre lépni, s új miniszterium alakításával bizatván meg, oly férfiakkal igyekezett környezni magát, kiknek kedvéért Bécsben némi engedékenységet remélhetett, e célból a leendő miniszterium tagjaiul a következő egyéneket terjesztette föl megerősítés alá: Ghyczy Kálmán, Szentkirályi Mór, Erdődy Sándor, Vay Miklós, Kemény Dénes, Eötvös József és Mészáros Lázár. De miután Batthyány azon kívánata, hogy a Főlség Jellačićot azonnal parancsolja ki az országból, nem teljesült, erélyes intézkedéseket tön a nemzet harczí ereje kifejtésére. Kossuth pedig meg volt győződve felőle, hogy azon hatalommal, mely Jellačićot az országba küldte, csak nemzeti létünk feláldozásával lehetne egyezkedni, s hogy Batthyány politikája többé meg nem mentheti a hazát. Így történt, hogy midőn Szemere felszólítá, hogy nyujtsanak segédkezet Batthyánynak a kormány

vezetésében, ezt mondá: „Én öt nyiltan nem fogom megtámadni, de hogy neki segítsek, attól őrizkedni fogok; csinálja maga saját dolgát.“*) Kossuth és Batthyány mindketten készültek a harcra, csak hogy Batthyány Jellačić a bán ellen, Kossuth pedig Jellačić a császári tábornok ellen. Batthyány mindenekelőtt a forradalomtól félt, mely be fog következhetni, Kossuth a nemzet létét fenyegető veszélytől, mely már bekövetkezett. A közvélemény Kossuth politikáját tartotta helyesnek. Felfogása és előadása tiszta és igen könnyen érthető volt, szónoklata gyönyörködtette a fület, felforralta a vért, s a hallgatók szenvedélyét az elkábulásig felcsigázta. A képviselőház önmagáról azt tartá, hogy a törvényesség légkörében mozog; de csak a szavak lehettek már törvényesek, s nem az érzelmek és a tervek. A szónokok, Kossuthot és Madarászt sem véve ki, minduntalan emlegették, hogy mennyire ragaszkodnak a jogszerűséghez, az uralkodóház iránti hűséghez, de miután a nemzet megcsalását, elárultatását is éppen annyiszor s még elevenebb színekkel festették, könnyű volt kitalálni, mennyi őszinteség rejlék beszédökben.

A helyzet csakngyan tökéletesen kitisztult. A válság elérkeztének mindig meg van az a

*) S z e m e r e, Gr. Ludwig Batthy. I. 80. l.

haszna, hogy könnyű tájékozást nyújt mindenkinek a további teendők felől. Döntő körökben sok hónapokon át elnézték, mint lázadnak fel a magyar minisztérium ellen egymásután a horvátok, rácok, oláhok és szászok; szinteg hallgattak, a helyett, hogy a viszálykodók közt békére interveniáltak volna, mint interveniált a bécsi kormány ugyanezen időben az egyházi állam és Modena érdekében, titokban pedig a fellázadtak bátoritással, tanácssal, pénzzel és fegyverekkel láttattak el Bécsből, mely magaviselet azonban még a nyár folytán napfényre jött. Így történhetett, hogy fegyveres szerviánok rohantak be ezrével hazánkba az itteni szerbek segítségére, s hogy a horvátok, bár számra hatszorta gyöngébbek nálunk, nemcsak saját országukban gazdálkodtak kényők kedvök szerint márczius óta, hanem végre támadást merészeltek ellentünk. Csakugyan nem volt nehéz belátni az akkori körülmények közt, hogy Magyarországnak tulajdonképen nem a szerbekkel és horvátokkal gyűlt meg a baja, hanem azon reakcióval, mely e kevés politikai érettséggel bíró népeket ügyes vezetőik által saját céljaira használja fel, nyilván nem más célból, mint hogy nemzetünket gyöngitse, fölkelésre kényszerítse s aztán alkalmat nyerjen azt mint „fellázadtat“ meghódítani és jogaiból kifosztani. Jellačić betörését különösen

mindenki úgy értelmezé, hogy az a legfelsőbb kegy élvezése nélkül nem történhetik, annyival kevésbé, mert táborában cs. tisztek és katonaság feles számmal voltak, s a bán mihelyst átlépte a Drávát, seregével letétet a horvát színeket s osztrák színekkel cserélteté föl. A dynasztia elleni harcz tehát elkerülhetetlennek látszék, s a közvélemény megbarátkozék a forradalom eszméjével. A Fölség szept. 15-ről szemrehányást tett a képviselőháznak a szept. 11-diki határozatokért. A ház úgy tett, mintha nem hallotta volna.

E vészterhes napokban, midőn Jellačić rabolva és pusztítva nyomult előre, s minden nap közelebb jött Bud a-Pe s t h e z, igen megsokasodtak Batthyány dolgai. Mészáros hadügyminiszter a bácsi táborban lévén személyesen nem vitte hivatalát, s ennek terhe is egészen a miniszterelnökre nézett. A miniszterjelöltek megerősítve nem lévén, a kormányban nem vehettek részt, különben is egy részök nem volt Pesten. Némelyek tehát azon aggodalmukat nyilvánították, képes-e ily időben Batthyány egy maga vezetni a kormányt, kiről különben is tudva volt, hogy a közigazgatás gyakorlatában jártassága nincsen, sokaknak pedig egyenesen gyanujok volt a miniszterelnökre, a drávai tábor örökös hátrálásáért s a bácsi sereg hitvány vezérletéért őt is okolván.

II.

Ily körülmények közt a képviselőház végzést hozott, hogy a hadügyek vezetését saját tagjai által tartja szemmel, kik folytonos érintkezésben maradnak a miniszterelnökkel, s e czélra hat tagu küldöttséget határozott, melyet azzal is megbízott, hogy szükség esetén a honvédelmi ügyekben segédkezet nyújtson Batthyánynak. Szept. 21-én jelenté P á z m á n d y a ház elnöke, hogy a szavazati lapok benyújtattak, s a hadügyre nézve kiküldendő bizottságba Kossuth, Nyáry, Z s e m b e r y, M a d a r á s z László, P á l f y János és P a t a y választattak meg. *) — A hadügyek menetele iránti természetes érdekeltség annál nagyobb és kinzóbb volt, mert egyelőre még annyit sem lehetett bizonyosan tudni, akár-e ütközni Jellačić ellen azon sereg, melyet elébe a leköszönt minisztérium állított? Ottinger az előbbi vezér átpártolt az ellenséghez, s a második vezérről T e l e k i Ádámról C s á n y László kormánybiztos a táborból azt írta, hogy Jellačić ellen,

*) Közlöny 1848. 106. sz. Pest. Hírl. 1848. 169. sz. — Mindazon eseményekről, melyek tárgyunkra egyenesen nem tartozván itt csak általánosságban s röviden említették és fognak említetni, bővebben l. Horváth M. Magy. Füg. Harcz Története. Genf. 1865.

kivel egy eskü köti, harezolni nem akar, mi miatt a ház kénytelen volt a nádort állítani a se-reg élére. A nádor és Csány ugyan később vissza irták, hogy Telekire nézve félreértés forgott fenn, de a képviselők e helyreigazításnak nem igen hittek, a táborbeli tisztek hazafiságáról pedig átalában keveset tettek fel. Nagy aggodalomra adott az is okot, hogy míg Jellačić 40 ezer embert mozdított ki hazánk ellen, az alatt a mi kormányunk csak mintegy 6 ezer főnyi rendes katonaságot küldhetett elibe, a többi haderő a Dráva mentén népfelkelésből és nemzetőrségből állott, melynek harczy képességébe keveset lehetett bízni.*) Födolog volt tehát katonaságunkban a harczy szellemet fejleszteni s a rendes katonaságot szaporítani szabad csapatok és honvédszázlójak alakítása által, a mivel nem lehetett eléggé sietni, s a mi a kormány részéről rendkívüli tevékenységet vett igénybe. A képviselők meg voltak felőle győződve, hogy ők e tekintetben valami hasznot tehetnek, hogy most félre kell tenni minden alaki és kisszerű tekinteteket, s Batthyánnak haladék nélkül el kell fogadnia azok segítségét, kik a hon megmenthetése végett őt a kormány vezetésében minden erejükből támogatni akarják.

*) V. ö. Rüstow, Magy. Hadj. Tört. Ford. Vértesi I. 49—55. l.

Szept. huszonkettedikén a képviselőház ülése megnyilván K o s s u t h ragadta magához a szót s következőleg beszélt: „Az országnak körülményei annyira súlyosak, miként megvallom én nem hiszem, hogy a miniszterelnök vagy akárki is azt mondhatná, hogy ilyen körülmények közt az ország kormányzatának, védelmének és megmentésének minden nemű ágát egy maga elbirja vinni. Ez lehetlenség. A minisztérium iránt a fölterjesztés már több napok óta megtörtént, én ohajtnám tudni, vajjon hogyan áll e részben a dolog, van-e sanctionálva azon minisztérium vagy nincs, s azon esetre ha nem volna, szükségesnek látnám, hogy a miniszterelnök kérdeztenék meg a ház részéről, miként állnak ezen dolgok, más részről vajjon a miniszterelnök nem érzi-e annak szükségét, hogy a képviselőház az ország védelmében és kormányzatában valamely rendkívüli segítséget nyújtson a miniszterelnöknek? Ha azt fogja mondani, hogy nem érzi, hogy minden rendén van, akkor én örömet megnyugszom, hanem ha ellenkezőt fog mondani és minisztérium nincs, akkor azt kívánom, hogy a miniszterjelöltek foglalják el helyeiket, vagy ha nem foglalják, akkor a ház lesz kénytelen egy comitét küldeni a miniszterelnök mellé, mert az lehetetlen, hogy egy ember mindent végezhesen. Ennek az emberi erőt felülmúló lehetetlen-

ségnek nem adhatjuk által a haza sorsát. Mint-hogy miniszterelnök ur nincs jelen, nem tudom van-e valaki, ki annak nevében felvilágosítást adna. Azt tudom, hogy a miniszterelnök itt nem lehet, annyival inkább mert az egész minisztériumot ő maga viszi. Ohajtanám tudni, van-e sanctionálva a minisztérium, ha nincs, hogyan állnak e tekintetben a dolgok; 2-or ha nincs sanctionálva, vagy foglalják el helyöket a miniszteri jelöltek, vagy mondja meg miniszterelnök ur, nem látja-e annak szükségét, hogy a ház bizottmány által segítséget nyújtson neki az ország kormányzatának vitelében, mert ez egy ember erejét fölülhaladja.

G h y e z y K á l m á n :*) A tisztelt háznak annyit mondhatok, hogy a minisztérium megerősítése még nem következett be. Egyébiránt nem kétlem, hogy miniszterelnök ur ez iránt igen rövid idő alatt értesítést fog nyerni, — és mindazokról, miket szükségesnek lát, a tisztelt házat informálni fogja. Ennélfogva bátor vagyok a tisztelt házat felszólítani, hogy ne méltóztassék ez iránt további lépést tenni, mert nem kétlem, hogy miniszterelnök ur a további szükséges lépéseket is meg fogja tenni.

*) Komárommegyei csallóközi képviselő s igazságügyi államtitkár.

De á k F e r e n c z :*) Nekem a dologról hivatalos tudomásom nincs, csak privát tudomásom van annyi, hogy P u l s z k y Ferencz álladalmi titkár ur miniszterelnök ur levelét hétfőn**) kapta és ezen levélben gr. Batthyány közli álladalmi titkár urral azon felterjesztést, melyet ő a nádornak küldött meg. Meglehet tehát, hogy Ő Felségéhez a fülterjesztés talán kedden vagy hétfőn este érkezett meg; azt tudom bizonyosan, hogy tegnap, mikor én Bécsből elindultam, nem volt semmi válasz adva, — mikor jön, nem tudom, de a dolgok vezetésével addig is meg vannak bízva az álladalmi titkárok. Azt mondhatná ki a ház, hogy az aláírásokat azok is megtehetik, gondolom, ugyis teszik; de teljesítsék az álladalmi titkárok, mert idegen ember, ki azzal nem ismeretes, sokkal nehezebben tehetné. A külügyi minisztériumban ugyis Pulszky státustitkár ur viszi a dolgokat. Ha a ház határozatot kíván erre nézve kimondani, hogy az álladalmi titkárok vezessék a dolgokat, ez sokkal czélszerűbb volna, mint azt mondani, hogy a jelöltek foglalják el helyeiket, annyival inkább, mert a mint tudom, kettő a jelöltek közül még itt sincs, de a tárczák sincsenek felosztva. Tehát azt hiszem,

*) Zalamegyei szentgróthi képv.

**) Szept. 18-án.

az álladalmi titkárokra sokkal czélszerűbben lehetne bízni.

M a d a r á s z L á s z l ó : A dolgot nem ezen szempontból veszem fel. Ha csak ez volna kérdés, hogy Magyarországon a minisztérium nincs kitöltve, vagy inkább a 8 miniszter nincs megállapítva sanctio által, akkor azt gondolom, az aggodalom felesleges volna, és meg kellene várni, míg miniszterelnök ur kijelenti, hogy vagy sanctionáltattak, vagy nem. Azonban a kérdés jelenleg máskép áll. Itt az a kérdés, hogy Magyarországra minden felől az ellenség benyomul. Látjuk, hogy egy felől a tótok *) másfelől pedig Jellačić táborá előnyomul. Azon kérdés tehát, melyet Kossuth megérintett, felfogásom szerint szoros kapcsolatban a háznak eddigi végzésével és azon félelemmel, mely Magyarország megmentésével ugyanazonos. Tehát ezen kérdést nem úgy veszem fel, hogy megvárjuk mikor fog Magyarország minisztériuma szentesítettetni Bécsben, hogy a státustitkárok egyis vezethetik a dolgot; ha-

*) Szept. 18 án Hurbán és Hodzsa luth. papok vezérlete alatt Bécsben toborzott és a cs. kir. fegyvertárból fölszerelt 600 panszláv rontott be Mianára „a magyarok által 900 évig nyomott szlávok felszabadítása végett.“ E berontó csapatban volt Francis, későbbi Bach-hivatalnok s újságyszerkesztő is.

nem úgy fogom fel, hogy mindent tudunk inkább, mint Magyarország állását; a miniszterelnök jelen nem lehet, mert roppant teendői vannak. De vegyük fel a kérdést ott a hol van a bihéje. Azt hitte minden ember, hogy a napokban vége lesz a rácz tábornak, *) és azt látjuk, seregünk most is a rácz tábor ellen áll; nem küldhetjük tehát azt Jellačić ellen. A kérdés tehát itt fordul meg, hogy Magyarország jelen helyzetében miniszterelnök ur elégségesnek látja-e magát, hogy elhárítsa Magyarországról a veszélyt? Ugy hiszem nincs ember, ki kezeskedhetnék arról, hogy ezen hazának ellenségeit maga képes lenne visszaverni. De szükségesnek tartom, hogy a ház végzéseit életbe léptesse. A ház választás útján már ki is jelölte azon hat egyént, kik a had helyzetére nézve a háznak felvilágosítást adjanak, magukat a miniszterelnökkel érintkezésbe téven. Mindenki tudja, hogy e részben semmi nem történik, hogy pedig aggodalom van a házban, azt senki sem tagadhatja. És nézzük meg, a miniszterelnök soha sem szólítja fel a házat

*) Mintán a déli sereg vezérletének árulásáról Pesten mindenki meg volt győződve, a képviselőház szept. 4-én Mészárosnak parancsolta meg, hogy álljon személyesen élére az ottani tetemes haderőnek s támadja meg Szent-Tamást, az ellenség főerősséget. A támadás megtörtént, de részünkre ismét szerencsétlenül ütött ki.

sikeresebb lépések tételére. Napokig vitatkozunk a szövlödézma felett, és az ellenség mindig jön, a nélkül, hogy a ház tudná a rendelkezéseket. Ugy hiszem, a háznak nem lesz más teendője, mint érintkezésbe tennie magát a kormánynyal és a képviselőknek talán felét haza küldeni, mert azon lépéseket, melyek eddig tétettek a népfölkeléshez, keveslem; nem lehet mondani, hogy a hazának bátorsága kellő alapon fekszik; sőt felszólítandónak vélem miniszterelnök urat, véli-e, hogy maga elegendő intézkedéseket tud tenni, a nélkül, hogy a képviselőház is erőt adjon neki, hogy Jellačić előnyomulása meggátoltassék. Miniszterelnök ur kijelentette, hogy politikája: Jellačićnek egy talpatatnyit is védteletlenül át nem engedni; és Jellačić előre nyomul a nélkül, hogy ellene állottak volna, úgy hogy már Marczalinál sőt Szemeshez is igen közel van, legalább előcsapatja. Ezen hazának mindig az a szerencsétlensége volt, hogy elijesztettek bennünket, és ezen elijesztésnek a házra is volt beölyása. Nevezetesen azt mondották néhány nap előtt, hogy 70 ezer emberrel jön Jellačić. És mi a valóság? az, hogy 7 ezerrel jön. Mi ezen rablócsoport által elijesztettük magunkat, és azon utra tértünk, melyen a hazát elveszteni kell, épen a képviselőház aluszékony politikájával, hogy mindent inkább te-

szünk, mint azt, a mi a haza megmentésére szükséges! Ez azon egyedüli mód, mit a legalitás ösvényén lehet tenni, hogy felszólítsuk miniszterelnök urat, nem látja-e szükségesnek, hogy a képviselőház támogassa működését, mert ebben nincs semmi alkotmányellenes. Más országokban úgy látom, hogy a házhoz naponként jönnek tudósítások ha a haza veszélyben van, hogy az aggodalmak megnyugtassanak. Azt hiszem, ha férfiasan azon ösvényen maradunk, melyen kellett maradnunk, Jellačić talán nem nyomult volna előbb Kanizsánál. Én pártolom Kossuth indítványát és kívánom, hogy a miniszterelnök feleletet adjon, mert hogy mi a szözlődézmáról vitatkozunk addig míg a pártütő országunkat elfoglalja, ezt nem akarom. Kérem tehát egyik jegyző küldessék el a minisztériumhoz, hogy feleletéhez képest tudjunk intézkedni.

Kossuth Lajos: Én a dolgot úgy veszem fel: ha rendes normális állapotban volna minden, akkor kétségtelenül rendén volna azt mondani, hogy elviszik a státustitkárok a teendőket s különben is egyik-másik miniszter távol van, nem vették által a tárczát, tehát ezt várjuk be. Egy szóval, ha az által hogy bevárjuk, a haza nem volna végveszélynek kitéve, akkor nem volna semmi kifogásom. De én úgy látom, hogy nincs idő várásra, hanem mindent tenni

kell. Minden teendőnek terhe a miniszterelnök vállain van, és a jelölt miniszterek is azt felelték, hogy nekik tudomásuk nincs, ki vannak-e nevezve a miniszterek. Egy szóval nem állunk azon téren, hogy személyre redukált végrehajtó hatalmunk legyen. Már most mi következik ebből? Az, hogy a miniszterelnöknek végtelen sok dolga van, hogy miniszterelnök ur igen erélyesen, igen sokat parancsol, és azután igen nem erélyesen végre nem hajtják, és ennek a vége az, hogy itt is baj van, amott is baj van. Haditanácsoknak is nem tudom miféle bureauknak parancsolnak, de ezek a régi schlendrián módon cselekesznek; megy a parancsolat, hogy ütközzenek, de nem ütköznek. Ez az, hogy a végrehajtásnak kellő erélyességgeli eszközlése oly teendő, mely egy férfinak erejét fölülmulja. Megelégszik, kénytelen megelégedni azzal, hogy parancsolt valamit, de nem lehet kellő felügyeléssel, hogy végre is hajtassék. Már most, hogyan álltunk ezelőtt néhány nappal? A ház azon helyezettetésben volt, hogy vagy gr. Batthyányt fel kellett kérni, hogy tegye meg azon áldozatot, és alakítson minisztériumot, *) vagy provisorius kormányt kellett ala-

*) Ez szept. 16-án történt, midőn Kossuth és Madarász a ház általános helyeslése közt felkérték Batthyányt, hogy bár a király nem parancsolta vissza

kitani, mert kormány nélkül nem lehet az ország. A ház közakarattal kérte, — én is egyike voltam azoknak, kik kérték miniszterelnök urat, hogy azt tegye meg, — a miniszterelnök a ház közakarattal tett kérésére a minisztérium alakításához nyult. Már most ha rendes törvényes formák közötti kormánytéren kell maradnunk, legalább ne legyünk heteken átál kitéve, hogy azon erélyességet se lehessen kifejtteni, mely egy minisztérium eljárásában fekszik, hanem nélkülözzük azon erőt, mely egy más alakú kormány működése által kifejthető, ez által csak azt sem nyerjük meg, hogy azon erő legyen kifejtve, mely ezen szóban minisztérium fekszik. Ennélfogva én őszintén megvallom, hogy ezen húzását halasztását a minisztérium megerősítésének azon árulási politiká, emanatiójának tartom, mely-

Jellačićot, (mihez a gróf állását kötötte), ő ne mondjon le a miniszterelnökségről, hanem maradjon helyén, hogy a nemzet időt nyerjen a készülődésre, s a reakciónak ürügye se legyen bennünket megtámadni, pedig ürügye lenne akkor, ha Batthyány lemondásával a ház alakitana a király jóváhagyása nélkül kormányt. Ez alkalommal Kossut, és Madarász ünnepélyesen kijelenték, hogy aláadják magokat a gróf politikájának, saját véleményeiket hátra teszik s támogatják a nemzet egész erejével Batthyány kormányát, hogy a törvényes téren maradván védhesse a hazát.

nek következésében van itt Jellačić, a rácok; most a tótok — nem csak emisszáriusaik, hanem fegyveres megtámadók jöttek be. És nekünk a király nevében mondják, hogy merte az országgyűlés „sich entblöden“, *) nekünk tehát tudni kell tisztán, hogyan állunk ezen dolgokkal, és ezért, látván a veszély előnyomulását — én igen jól tudom, hogy a miniszterelnök a leghatározottabb rendeleteket bocsátotta arra nézve, hogy meg kell történni az ütközetnek, ha pedig nem ütköznek, ide kell küldeni a seregnek egy részét Jellačić ellen, és egyik sem történt meg. Igen természetes, hogy egy ember mindenre természetes felügyeléssel lehessen, az lehetetlenség, ezt csak maga az Isten bírná tenni. Annálfogva én a miniszterelnök iránti azon bizalomnál fogva, melylyel egyike voltam azoknak, kik minisztérium alakítására fölkérték, rendkívüli körülmények közt segílyt kívánnék nyújtani arra, hogy azon politika, melyet kimondott — hogy nem

*) A Fölség szept. 15-ki a nádorhoz czimzett kéziratában megróttá az országgyűlést szept. 11-ki fentebb érintett határozatáért, többek közt e szavakkal élván: „a képviselőház Magyarországnban fekvő katonai seregemet zászlójoktól hűtlen eltávozásra s a törvényes rendszabályokat háttérbe nyomva a honvéd sereghez átmenetelre felszólítani s cz által minden fegyelem és rend megsértésére okot adni merénylett.“ (sich entblödete).

akar ezen hazából védtelenül egy talpalatnyit is átengedni — életbe lépjen, azért kívánom miniszterelnök urat felszólítani, hogy van-e már minisztérium? ha nincs, nem érzi-e szükségét, hogy a ház részéről nyújtassék neki segéderő azon intézkedések végrehajtására, melyeket politikájának realisatiója tekintetében szükségesnek tart. Ennélfogva nem tartom azt jónak, hogy abban megnyugodjunk, hogy addig vigyék a státustitkárok a kormánydolgozat; így nem mehetnek most a dolgok. Minden olyan dologról, hol definitiv hatalom nincs, provisorie kell gondoskodni. Azért szükségesnek látom felszólítani miniszterelnök urat, nem tartja-e szükségesnek, hogy a ház neki segédkezet nyújtson politikájának realisatiója végett?

D o b o z y M i h á l y : *) Kossuth indítványát osztom, s nem kételkedem, hogy a miniszterelnök mindent megtesz a haza megmentésére, de úgy mennek a dolgok mind a két táborban, hogy azt megindulás, elkeseredés nélkül nem nézhetni. Én tehát helybenhagyom, hogy szólítsuk fel miniszterelnök urat s ajánljunk neki segítséget, hanem én nem egy jegyző által akarnám azt végrehajtani; van a háznak rendelete, mely szerint hat tag elvá-

*) Biharmegyei margittai képviselő.

lasztatott, hogy miniszterelnök urat ezen körülmény iránt felszólítsa s őt velünk mintegy összeköttetésbe hozza a hadügyi dolgok intézésére nézve. Én azt tartom, ezen hat tagot küldjük ki, hogy ezek mindenről tudomást szerezve hozzák meg az ő nyilatkozatát. (Jól van).

De á k F e r e n c z: Én szívesen beleegyezem, hogy a miniszterelnök ez iránt megkérdeztessék, de a házhoz egy kérdést vagyok bátorítani. Ha azon nyujtandó segílyt úgy érti a ház, hogy mindenfelé biztosokat küldeni határoz, hová a haza megmentésére az elnök kívánja, annak értem hasznát, de hogy legyen mellette minél előbb nyolcz miniszter, annak hasznát épen e veszélyes körülmények közt nem értem, mert benn voltam én is azon körben, s tudom, hogy veszélyes körülmények közt nincs nehezebb, terhesebb és zsibbasztóbb, mint nyolcz embertől körözve lenni, kik gyakran nem értenek egyet. Ha a miniszterelnök erélyességét megakarjuk zsibbasztani, egyik mód, tanácsot adni melléje, melynek felette nem áll, hanem melynek többsége szabályozza az ő tehetségét. Midőn ő maga viszi a dolgokat, addig az álladalmi titkárok viszik a különböző tárczákat, hanem mivel ezek álladalmi titkárok, ő pedig miniszterelnök, az egyetlen felelős miniszter, mindazt mi az összes politikát tárgyalja, ő határozza meg. Régen meg-

mondotta Martinuzzi „qui socium habet, dominum habet,“ s ha a körülmények oly fontosak, hogy erélyesség szükséges, s ha ezen erélyesség olyan mértékben megvan a miniszterelnökben, a mint kételkedni nem lehet hogy megvan, én nem sietnék, hogy másokat rakjak melléje, hogy azokkal tanácskozzék s azok többségének alárendelje magát. Ha az erélyesség valaha szükséges volt, most szükséges; az erélyesség pedig ha egy személyben lesz összpontosítva, néhány hetek alatt is többet tesz, mintha a designált minisztereket oda ültetjük. Kérdezzük meg tehát a miniszterelnököt, ő bizonyosan azt fogja felelni, ohajtja hogy a ház tanácsával segítse; hogy az általa designált miniszterek foglalják el helyeiket, nem hiszem hogy tegye. Egyébiránt, hogy a mi segélyünk járuljon az elnök támogatására, senki sem hozza kétségbe, hogy az hasznos; hanem más részről épen arra nézve, hogy p. o. a tábor ellen tesznek kifogást hogy ott nem ütköznek, ámbár miniszterelnök megparancsolta, hogy onnét nem küldenek katonát ámbár miniszterelnök azt is megparancsolta, most ez nem történt, mikor Mészáros mint generalis van ott, olyan generalis ki alatta van a miniszterelnöknek, — kérдем, ha a designált miniszterek elfoglalják helyeiket, s azon Mészáros épen úgy nem lesz alatta miniszterelnöknek, mint előbb mig minisz-

ter volt nem volt alatta, vajjon jobban megteszi-e azon rendeleteket? (félre vetik). Az most is megtörténhetik, most nem csak a ház hívhatja vissza, hanem a miniszterelnök is, ha pedig miniszter lesz, a miniszterelnök nem hívhatja vissza. Mig nem úgy cselekszik mint miniszter, addig miniszterelnök is visszahívhatja, sokkal több hatalma van a miniszterelnöknek addig mig a miniszterek kinevezve nincsenek. Én ohajtanám, hogy neveztessenek ki, de hogy mi rendeljük meg, hogy a designált miniszterek foglalják el helyeiket, azon designált miniszterek, kikről bizonyos sem vagyok, hogy politikájuk összevágó lesz-e s nem fogják-e zsidbasztani a miniszterelnök erélyességét. A miniszterelnök hatalmának előmozdításához szívesen járulok, de azon alapeszmét, hogy szükséges az erélyesség emelésére, miszerint a kijelölt miniszterek helyeiket minél előbb elfoglalják, s a miniszterelnök akkor nagyobb erélyességgel viheti, mintha most az álladalmi titkárok által viszi a mechanicumot, az összes politikát pedig a maga belátása szerint intézi, azt nem osztom. Azért ám kérdezzük meg a miniszterelnököt, meglátjuk mit felel, de figyelmeztetem a házat, hogy a kijelölt miniszterek helyeiknek elfoglalása a helyett, hogy az erélyt növelné, megeshetik, hogy azt megzsibbasztja.

Elnök: Ilyen formán lehetne tenni a kér-

dést: szólíttassék fel miniszterelnök ur, hogy miután a kijelölt miniszterek megerősítve nincsenek, — a mint Ghyczy kijelentette, hogy nincsenek megerősítve, — képesnek érzi-e magát arra, hogy az országnak jelen helyzetében egyedül maga vezethesse a kormányzásnak minden ágait?

Kossuth Lajos: Én ekképen javasoltam: miután a felterjesztett miniszterek megerősítve nincsenek, szólíttassék fel miniszterelnök ur arra, vajjon nem érzi-e szükségét, hogy a ház részéről a haza megmentésére szükséges intézkedéseinek sikeres végrehajtásában rendkívülieg gyámolíttassék?

Bezerédy István: *) Visszaemlékezve arra, hogy néhány nap előtt a miniszterelnök kifejtette politikáját s egy részről történt is valami, mert sok törvényhatóságokhoz biztosok küldettek, kiket a ház ajánlott, — elsőnek gondolnám a kérdés helyett azt mondani, hogy a ház ezentul is bizik, miszerint addig mig a felterjesztett miniszterek megerősítve lesznek, a miniszterelnök megtesz mindent, a mit nyilatkozata szerint tenni ígért, s hogy azon politikát, mit eddig kifejtett, eredményre vigye, a ház neki ajánlja, hogy minden módokkal, melyek a ház hatalmában vannak mindenképen fogja ötét tá-

*) Tolnamegyei székszárdi képviselő.

mogatni. A kétkedés gyengíti az eredményt, s az a mit mondtam, inkább összehangzik azzal, mit hat nap előtt határoztunk.

Zse m b e r y: Tisztelt ház! Megvallom, hogy a miniszterelnök urnak felszólításával ez-uttal felhagynék, hanem másképen járnék el a dologban. A ház megválasztott hat tagot, a ki- ket megbízott a haza védelmének elrendezésével, ezek menjenek el a miniszterelnök urhoz, tegyék magukat érintkezésbe, interpellálva őtet, hogy terjeszsze elő azokat, a melyeket eddig elinté- zett és elintézni kíván. A választmány azután a házat értesíteni fogja azokról, miket a miniszter- elnök urtól hallott. Tehát csak azt kívánom, hogy a választmány érintkezésbe tegye magát a mi- niszterelnökkel s ebből kifejlik, van-e szüksége a miniszterelnöknek a ház támogatására.

K u b i n y i F l o r i: *) Részemről Bezerédy indítványát nem pártolom, hanem Kossuthét. Ké- rem a dolgot szavazásra bocsátani, némely urak- ban, a mint érzem, nagy a szólásviszketegség.

G h y e z y K á l m á n: Nem vizsgetegből szólok, mert különben is ritkán szoktam szólni. Azt hiszem, ha miniszterelnök urhoz kérdés in- téztetik, az iránt is lesz hozzá kérdés intézendő, meg van-e a minisztérium erősítve vagy sem? Ó

*) Árvamegyei a. kubinyi képv.

látni fogja, hogy a ház maga is kíván felvilágosítást szerezni e tárgyban s indokát találni fogja a haza veszélyes állapotában. Mennyire tudom, minden intézkedések, melyek a drávai és rácz tábort illetik, éjjel nappal folytonos munkával erélyesen megtétnék. A siker nem mindig egyes embertől függ, és ha többen folynak be, a siker bizonytalan lesz. Intéztessék tehát azon kérdés a miniszterelnökhöz, meg van-e erősítve a minisztérium vagy nem? s a mennyiben nem lenne, hogy minő további intézkedéseket szándékozik a miniszterelnök ur tenni? Ebben minden bennefoglaltatik, s a miniszterelnök ur nyilatkozatát megértve, a ház tetszése szerint rendelkezhetik. (Fogadjuk el Kossuth indítványát).

P a t a y J ó z s e f: Azt gondolom, legjobb lesz az eddigi módot követni, ne küldjünk küldöttséget a miniszterelnökhöz, hanem hivassuk őt ide magunkhoz.

K o s s u t h L a j o s: Megvallom, nem kívánom miniszterelnök urnak idejét igénybe venni, hogy ide jöjjön; ha egyszer itt van, hallani kell neki többet is, és felelni. A miniszterelnök a cselekvéssel annyira el van foglalva, hogy ő nem is ér rá indítványt tenni valami iránt, miniszterek pedig nincsenek, kik helyette itten helyt állának, szükségesnek látom tehát, hogy kérdeztessék meg a miniszterelnök ur azon küldöttség

által, mely egyenesen a végett van kiküldve, hogy a hadi munkálatokra történendő interpellációkra ne a ház előtt adassék felelet, mert ez nem legjobb módja volna a stratégiának, — tehát ezen küldöttség által kérdeztessék meg a miniszterelnök, meg vannak-e erősítve a miniszteri jelöltek, s ha nem volnának, nem érzi-e annak szükségét, hogy a haza megmentésére irányzott intézkedéseinek sikeres végrehajtása körül a háznak közremunkálását rendkívülig igénybe vegye? (Helyes).

Elnök: A kik Kossuth urnak ezen indítványát elfogadják, méltóztassanak felállani. (Mindnyájan felállnak).

Ghyezy Kálmán: Némileg összefüggésben van azon tárggyal, mely iránt most méltóztattak intézkedni, a mit előterjeszteni szerencsém lesz. Tegnap Komárom várát illetőleg, határozat hozatott, ennek következtében miniszterelnök ur megbízásából van szerencsém a ház elébe következőket terjeszteni. Kivánta először a ház, hogy 300 ezer frt. kamat nélkül kölcsön adassék Komárom városának. *) Erre nézve kötelességem

*) Komárom város kérelme folytán. E város 1848. szept. 17-én nagyobb részben (mintegy ezer ház) leégett. Ugyanezen éjen Vilmos-gyalogokat akart Maertz várparancsnok belopni a várba, azonban a város észrevételére a cselt, az idegen eredetű gyalogok előtt

megjegyezni, hogy jelenleg a pénztár nincs azon állapotban, hogy tüstént gondoskodni lehessen a kölcsönadás létesítéséről, mert az ország védelmi eszközeinek előállítása, annyira igénybe veszi a kincstár erejét, hogy még bizonyos határidőt meghatározni általában nem lehet ugyan, hanem a leendő pénzügyminiszter kedves kötelességének fogja ismerni a ház felhatalmazása mellett első alkalommal mindent elkövetni a nyomoruság megszüntetésére és enyhítésére, mely a várost érte. A második tárgy az volt, hogy a komáromi vár lövési vonala körében fekvő telkek kisajátítására terv készítettessék; — erre megjegyzem, hogy mennyire tudomásom van, más várnál szint-ugy mint Komáromnál rég idők óta azon szabály követtetett, hogy a lövési vonal körébeni házak építése csak úgy engedtetik meg, hogy az illető tulajdonosok reversalist adnak magokról, hogy szükség esetében az épületeket lerombolják. Egyébiránt a szükséges előintézkedések és törvényjavaslatok előterjesztésére a pénzügyminiszter a hadügyminiszterrel együtt megbizatik. A harmadik tárgy volt Komárom várparancsnok-

még idején fölszedette a hidat s azok kívül rekedtek. (Legrészletesebb és leghitelesebb: Közl. 168. sz.) Szept. 21-én a kölcsönön kívül azt is elhatározá a ház, hogy a várparancsnokság törvény értelmében azonnal születt magyarrá rubáztassék át.

ságát illetőleg. (Halljuk!) Erre nézve azt terjesztem elő, hogy a miniszterelnök ur a komáromi várban lévő mindennemű katonaságtól, bele értve a várparancsnokságot is, határozott nyilatkozatot kívánt az iránt, hogy a várt mindennemű megtámadások s különösen Jellačić megtámadása ellen is életökkel és vérökkel megoltalmazni készek-e, s eziránt a nyilatkozatot minden órán várja s annak megérkezévével nem fogja elmulasztani a szükséghez képest a megkívántatókról gondoskodni. (Zugás).

Halász Boldizsár: *) Rövid észrevételt teszek a Komárom iránti nyilatkozatra. Ez általában bennünket ki nem elégít. A küldöttségre kívánom bizni, szólítsa fel a miniszterelnököt, hogy ne késedelmeskedjék, addig nem várhatunk, míg a katonaságtól a felelet megérkezik, hanem azt akarjuk, hogy Komárom vára olyan kézben legyen, a ki már nyilatkozott, és nem a ki nyilatkozni fog ezután.

Kossuth Lajos: Ime, miért tettem előbb a javaslatot, miszerint a miniszterelnöknek ajánlja meg a ház a haza megmentésére tett intézkedéseinek sikeres végrehajtása körül a ház részérőli rendkívüli közremunkálást. Mert ha azt mondja miniszterelnök, hogy az neki szükséges, az kö-

*) Pestmegyei dabasi képviselő.

vetkezik belőle, hogy nem le v é l fog menni Komáromba, hanem menni fog a miniszterelnök és a ház részéről a nemzet és kormány nevében ember, ki Maertz uramat lecsapja, ki nem kérdi azt, hogy nyilatkozik-e valaki, hanem sorba állítja az embereket, és a ki nem esküszik Istenre és hazára, úgy bánik vele mint megérdemli. Azért mondtam az előbb, mert a miniszterelnök a rácz táborba is parancsokat küldött, két futár ment már oda s nem történik az, mit parancsol. *) Ha a miniszterelnök azt mondja, hogy érzi szükségét közremunkálatunknak, le fog menni egy biztos, ki teljesíti a miniszterelnöknek rendeleiteit, s akár ki legyen az ellenszegülő, leoldja a kardot oldaláról s úgy bánik vele mint szükséges. Ha pedig a miniszterelnök azt mondja, hogy reánk nincs szüksége, hogy intézkedéseinek különben is lesz sikere, akkor tisztán áll a dolog, s ennek csak örvendhetünk, hanem el is várom, hogy intézkedéseinek a siker meg fog felelni. Ha szüksége van reánk, majd azon emberek, kik elküldetnek, több rendet fognak csinálni mint egy levél. Nem látom szükségét, hogy jegyző menjen el a miniszterelnökhöz. (Menjen mingyárt a választmány.)

*) Már ekkor megtörtént Szent-Tamás ostroma (szept. 21-én), de még nem voltak róla értesülve Pesten.

Madarász László: E tárgyban vissza kell emlékezni ezelőtt néhány nappal történtekre. Komárom városa részéről bejelentetett, hogy Komárom várában Maertz tábornok által minő intézkedések tétettek maga a kormány ellen, s akkor az interpellatoriazt felelte a miniszterelnök ur, hogy csak egy pár napot kell várni, ő megtette a sikeres intézkedést, hogy a minisztérium parancsának Maertz tábornok is engedelmeskedjék, és méltóztassanak emlékezni, történt-e ez iránt felvilágosítás? Maertz tábornok engedelmeskedik-e vagy nem? Nem történt. És most úgy áll a dolog, hogy Maertz tábornok kijelentette, hogy ő a miniszterelnöknek nem engedelmeskedik. Azóta nem történt felszólalás a minisztérium részéről, engedelmeskedik-e azon tábornok vagy nem. Ennek folytában felszólalt tegnap Komáromváros követe, hogy Komárom vára áruló kezében van, és akkor a ház nem emlékeztette a miniszterelnököt az előbbeni interpellatióra tett kijelentésére, miszerint megtesz mindent, hogy azon tábornok a minisztériumnak engedelmeskedjék.

— Már most Komárom várára nézve sokkal nagyobb az aggodalom, mintsem hogy azt Maertz becsületszavával be lehetne végezni. Vannak oly kérdések, midőn becsületszavára sem bizok valakinek, mert azon ember, ki a hazának kenyerét eszi, a hazától huzza a zsoldot, és mégis a haza

törvényes kormányának nem engedelmeskedik, becsületszavát már azon perczen megszegte, és Maertz az, ki e hazától a pénzt huzza. Akárki merészli azt mondani, hogy Magyarország kormányának nem engedelmeskedik, és mégis elveszi a haza fizetését, — én azon embernek semmiféle szavában nem hiszek, s akár százszor írja, hogy engedelmeskedni fog, én többé Magyarországnak kulesát, a hazának fővárát, oly áruló kezére nem bízom. Hogy tovább menjünk, a tegnapi interpellációban más kérdés is foglaltatott. Magyarországnak nincs eltörölve azon törvény, hogy Magyarországnak várai magyar kezekben legyenek. És én Maertzet ha becsületszavát adja is, olyannak nem tartom, a kire Magyarország várát rábizni lehetne. A legnagyobb szerencsétlenségnek tartanám, ha nem találkoznék Magyarországnak egyetlen egy hü fia, a kinek kezére Komárom várát bízni lehetne. Részemről azt mondom, ha nincs is olyan, ki tökéletesen jártas a hadi tudományban, de becsületes magyar ember legyen, inkább rábiznám a várát, mint egy gazemberre. Az én kérésem az, hogy a hat tagból álló küldöttség tegye magát érintkezésbe a miniszterelnök urral és szólítsa fel, tegyen meg rögtön mindent, hogy Magyarországnak kulesa biztos kezekbe tétessék.

G h y c z y K á l m á n : Ha a ház méltózta-

tik kívánni, hogy felvilágosítást szerezzen magának Komárom vára állapotára nézve, az ellen szólni nem lehet. Madarász ur előterjesztésére csak azon megjegyzést teszem, hogy a mennyire én értesülve vagyok, még azon eset nem adta magát elő, hogy Maertz tábornok az engedelmességet megtagadta volna. (Zaj).

Elnök: Azon észrevételt teszem, hogy a hat tagnak kiküldetése Kossuth követ ur indítványa értelmében elfogadtatott, mert a ház nem tartotta czélszerűnek, hogy az ily kérdések itt interpellatio útján vitattassanak meg. Arra nézve, hogy ezen hat tag mit tegyen, mi részben kérjen felvilágosítást, utasítást adni nem szükséges, hanem méltóztassanak elmenni miniszterelnök urhoz és a szükséges dolgokban kérjenek felvilágosítást; ha nem lesznek megnyugtatta, hívják fel a házat határozatra. A kiküldött hat tag, a mint tegnap is felolvastam, következő: K o s s u t h Lajos ¹⁾, N y á r y Pál²⁾, M a d a r á s z László³⁾, P á l f f y János ⁴⁾, P a t a y József ⁵⁾, Z s e m b e r y Imre⁶⁾.

A tanácskozás ezután átment a Bécsben járt küldöttség jelentésére és az urbéri kármén-

¹⁾ Pesti belvárosi képviselő. — ²⁾ Pestmegyei ráczkevi képvis. — ³⁾ Fehérmegyei csákvári képvis. — ⁴⁾ Udvarhelyi képvis. — ⁵⁾ Pestmegyei monori képvis. — ⁶⁾ Hontmegyei németi képvis.

tesítésről szóló törvényjavaslatra. A képviselők eleintén meg sem akarták hallgatni a jelentést, melynek tartalmát már tudták, midőn pedig némi vitatkozás után az urbéri ügyben szavazásra került a dolog, nem voltak elegendő számmal. Ez akkoriban rendes szokássá fajult, s némelyek által mint parlamenti taktika gyakoroltaték.

Délután az ülés folytatván K a z i n c z y Gábor *) jelentést tett a Batthyányhoz intézett interpellatiókra nézve. K a z i n c z y: „A háznak következő kérdésére „megvan e a minisztérium erősítve, és ha nincsen, nem érzi e annak szükségét a miniszterelnök ur, hogy a haza megmentésére irányzott intézkedéseinek sikeres végrehajtása körül a ház közremunkálását rendkívülig igénybe vegye?“ — a miniszterelnök válasza a következő: „Örömmel vette volna ő maga is, — ha a mostani terhes percekben azon férfiak segítségével gyámolittatnék, kiket a kormányban kijelölt, de azoknak megerősítése mai napiglan sem érkezett kezébe. Mi magának állását illeti, felhivatván a háznak közbizodalma által, biztosítja a házat arról, hogy mindazon intézkedéseket megtenni el nem mulasztotta, melyeket szükségesnek vélt, s melyekről — ha szükség — a háznak minden perczben szá-

*) A ház egyik jegyzője, zemplénmegyei újhelyi képviselő.

mot adand. Ha azonban ezen intézkedések megtételére rajta kívül fogna bármely hatalmat szükségesnek vélni a ház, ő a ház által kezébe letett hatalmat akárkinek akármikor szívesen átadni kész. De ha nem az intézkedések megítélése, hanem azok végrehajtására kíván segédkezet nyújtani a ház, — ő ezt feleslegesnek sőt zsidbasztónak találja, azért pedig, mert rendeletei eddigelé is, igen igen kevés számát kivéve, mindenütt a legnagyobb készséggel fogadtattak, úgy hogy azon kivételeket a ház által bármily alakban kinevezendő bizottmány vagy választmány sem birta volna megszüntetni. Ő tehát intézkedéseiről mindig számot adand és a háznak netalán nézeteit tartozó figyelembe kész venni s fogja is venni, de az állandó bizottmány kinevezését teljesen [fölöslegesnek és a maga állásával meg egyezhetőnek nem tartja“. (Hát Komárom várára nézve?) — Csak ezen kérdés adatott kezembe Kossuth Lajos indítványa következtében, nekem tehát más kérdést tennem nem lehetett.“

III.

Batthyány felelete határozott és világos volt. A ház bizottságát kereken visszautasította. Tiszán tárgyi szempontból tekintve a dolgot, kétséget csakugyan nem szenved, hogy egy ember, főleg oly törhetetlen jellem, mint Batthyány, min-

dig több erélytképes kifejteni egy magában, mintha nem neki felelőstársaktól köröztetik, s a történelem azt tanúsítja, hogy közveszélyek idején rendszert nem testületek, hanem egyes nagy férfiak lelki hatalma mentette meg az országokat. Az is világos, hogy mihelyest a képviselőház bizottságilag maga vesz részt a végrehajtó hatalom kezelésében, átlépi feladata körét, s okot ad arra, hogy forradalminak neveztessek. Abban semmi különös sem lett volna, hogy Batthyány egyes képviselők támogatását igénybe vegye, s valóban már rég, óta tényleg igénybe is vette, a mennyiben számtalan képviselők nyertek kormányi felhatalmazásokat, kik kormánybiztosi minőségben főleg ujonczozási és toborzási ügyben megbízásokkal az ország különböző vidékeire szétküldöztettek. De Batthyáynak lehetetlen volt észre nem vennie, hogy e bizottság megalakítása és kiküldése által most valami egészen új dolog terveztetik ellene. A hang, melylyel Kossuth hivatkozott azon tényre, hogy a ház öt akarta volt miniszterelnöknek kiáltani, a bizottság összeszerkesztése, mely a legszélsőbb elveket is képviselő s általában oly elemekből állott, melyek Batthyányval mindig ellenkeztek, a láрма és a hév, melylyel a ház felhatalmazta a bizottságot, hogy azonnal menjen a miniszterelnökhöz: eléggé érthető tüntetést foglaltak magokban, mely bizalmatlansági szava-

zatnak is beillett. Batthyány nem az az ember volt, ki ilyes dolgokat eltűrhetett volna, s feleletéből látszik, mennyi erélylyel és méltósággal nyilatkoztatja ki, hogy hatalmát nem fogja megosztani a bizottsággal, inkább kész leköszönni. De minthogy a háznak joga volt megkivánni a miniszterelnöktől, hogy a hadügyek mibenléte felől felvilágosítást adjon, s minthogy Batthyány soknemű elfoglaltatása miatt nem érkezett eljárni az ülésekre, hogy az interpellatiókra válaszoljon: tehát összeköttetésbe lépett a miniszterelnök a ki-nevezett bizottsággal, annyival inkább, mert érdekében állott, hogy ezen az úton a ház vezértagjai véleményét hallja s bizalmát, mennyiben nélkülözhetetlen volt, egészen el ne veszítse. Midőn azért Batthyány felelete a háznak tudtára adadték (d. u. 4 $\frac{1}{2}$ óra), az elnök Kazinczy beszédének végeztével kinyilatkoztatta, hogy a bizottság már egyszer összeült Batthyánynál s estére ismét össze fog ülni, s hogy Batthyány kész minden intézkedéséről, melyekre nézve tőle felvilágosítás kívántatik, értesíteni a bizottságot, — a képviselők tehát legyenek nyugton s várják be a bizottság jelentését.

Pest azonban már az örvény szélén állott. Magyarország a század eleje óta nem látott elenséget, s miután külföldön is 30 év óta nem voltak harciban csapataink, e hosszú békekorszak

még azokat is elfogultakká tette a háboru iszonyai iránt, kiknek katonai képzettségük volt. Nemsokára a zavar és izgatottság általános lőn a fővárosban. A szomszéd megyékből menekültek jöttek, s hozták a hirt, hogy a horvátok néhány nap alatt Pesten lesznek, mert hadseregünk ütközni nem mer, vagy nem akar. A nádor szept. 17-én utazott Székes-Fehérváron át táborunkba, s azok, kik vele mentek, botráncokzva látták a polgárság ekkori indolentiáját, s azt, hogy Fehérmegye igen csekély erőt fejt ki az ellenség méltó fogadására. Csány pedig a somogyi és szomszéd megyei már kiállott nemzetőrséghez is hazaoszlási parancsot küldött!*) Teleki valóban gyöngé volt arra, hogy a horvátok előtt hadállást foglaljon. Jellačić a Balaton keleti oldalán nyomult előre, Hartlieb alvezér megfelelő magasságban a nyugotin**) A bán főhadiszállása sept. 20-án Lengyel-Tóthi, 21-kén Szemes és Kiliti, 25-én Lepsény volt. Ehelyen felül Hartliebével egyesíté haderejét, (összesen mintegy 28 ezer ember). A mieink Székes-

*) E parancs nem sokára megmásított.

**) Jellačić elfogott levelei után. (Közl. 110. 120. sz.) E szerint a különben kitűnő pontosságú Rüstow (I. 54. l.) hibásan írja: „Szept. 20-án a bán a Balaton nyugoti partján Veszprémig, Hartlieb a keleti Enyingig nyomult előre.“

Fehérvárt kezdték sánczolni, hova Teleki is hátrált. Szept. 17-én 1200 tolnai nemzetőr, 19-én 5 ezerfőnyinógrádi, honti és pesti csapat s 1200 főnyi borsodi őrsereg érkezett ide. Huszonnegyedikén a főherczeg nádornak találkozása lett volna Jellačić-esal, de ez adott szava ellenére nem jelent meg a kitűzött helyen, állítólag „a magyarok állnokságától tartván.“ A méltóságában mélyen sértett István ekkor M ó g a tábornokra bizza seregünk vezérletét, és 22-én éjjel titokban Budára érkezik. Saját nyilatkozata szerint Ő felségétől parancsot kapott volna, hogy mint főherczeg Jellačić táborával szemközt ellenségképen ne álljon, s czentul tartóztassa meg magát minden személyes befolyástól. *) Budáról a nádor főherczeg szintén éjjel tovább utazott, s Bécsbe ment. Batthyányra nézve rendkívül lesújtó volt ez az eset, mert a nádorban politikája és tekintélye leghatalmasabb támaszát veszítette el, a nemzet és a képviselőház pedig benne azon constitutionalis erőt s azon törvénytörő mérsékletet veszíté el, melyet eddigi jelenlétéből a legnagyobb mértékben merített.

Szept. 23-án d. e. Batthyány sietősen hívta magához a képviselők bizottságát, Pázmándy pedig

*) K ö z l. 124. sz. M. a. v. ö. H o r v. F ü g g. H a r c z. I. 509. l.

kinyilatkoztatá a házban, hogy napi rendre áttérni nem lehet, mert „az országnak jelen helyzetében irtványokról, dézmákról tanácskozni nem tartom szükségesnek“, egyszersmint bejelenté a Fölség szept. 19-ki német nyelvű s ellenjegyzés nélküli kéziratát a nádorhoz intézve, melyben a király a magyar minisztérium néhány tagját ismételten Bécsbe hívja, hogy ott az osztrák minisztériummal a dolgok jelen állása felett értekezzék. *) Tudjuk, hogy ezen időben nem is volt magyar minisztérium. Más nap szintén nem került szónyegre az urbéri kármentesítés, mert általános lön az aggodalom, hogy Jellačić minden perczben megszállhatja Buda-Pestet. A szónoklatok sorát a képviselők padján K o s s u t h nyitotta meg. „Méltóztassanak megengedni“ ugymond „hogy mielőtt az ülés a maga rendin megnyílnék, egy pár szót szólhassak. (Halljuk!) Lelkemben fel vagyok indulva azon gondolattól, hogy az ármanynak, árulásnak nevetséges satyrája, egy nemzet feletti győzelme csaknem sikerül; — hogy 40—50 ezer potom ember bejő az országba, s úgy szólván kardvágás nélkül foglalja el a hazát. Én nem érzek magamban annyit erőt, hogy ezt türjem; egy félóra mulva mint a miniszterel-

*) Ezen ugyszintén a szept. 22. ülés naplója: K ö z l. 106. sz.

nők által kiküldött biztos, de ha nem volnék is kiküldve, azon megbizásnál fogva, melyet saját érzetem s a haza veszélye nyujt, megyek a vasuton, s megkezdem Czeplédnél felhívni a népet, hogy tömegestül fegyverbe szálljon; (kittörő éljenzés) s így megyek tovább faluról falura, és vagy nem látnak önök többé, vagy látnak mint utócsapatát oly seregnek, mely maga is képes lesz semmivé tenni azon gyalázatos rabló csordát. (Lelkesedés.) Félóra mulva zászló van kezemben s indulok, hogy hol kezdem, megmondottam, merre fogok menni, nem tudom; de megyek arra, merre a körülmények, a nép hangulata s lelkesedése fogja adni az irányt. Első kérésem tehát, mit önökhöz akarok intézni az, hogy ha van önök közt valaki, ki testvéri kezet akar nyujtani: isten hozza! (Többen lelkesedéssel felkiáltanak: megyünk, megyünk!) Másodszor pedig azt gondolom, hogy valamint nekem isten és jó barátaim s a nép hangulata segítségével talán sikerülend támasztani egy kis ellentállást az ellenség ellenében: úgy önök közt is vannak sokan, kik más vidékeken hasonló vagy talán nagyobb sikerrel is működhetnek; vélekedésem tehát az volna, méltóztatnának azt most első teendőjöknek ismerni, miszerint írja fel mindenki, melyik vidékre kíván menni. Én e részben a miniszterelnököt már felszólítottam, s ő

csak azt várja, hogy mindenki kijelentse, hová akar menni. (Helyes! Megyünk!) S ha aztán, a mint remélem, annyian akadnánk, hogy néhány napokig nem lehetne ülést tartani: ám jó, tehát ne legyen ülés; hanem emeljük fel karjainkat s teremtsünk népet, melylyel a hazát megvédhesük. Ez a második, mit mondani akartam. A harmadik az, miként csak most is, míg szegény lakomból idáig jöttem s szétnéztem, láttam mennyi temérdek ember van itt Pesten, s ha magát csak a karzatot is nézem, meg vagyok győződve, hogy ha mindenki nem mást mint követ vesz is kezébe, s felteszi magában és megesküszik az örökkévaló isten előtt, hogy nem nyugszik addig, míg egy rablót meg nem öl, az maga semmivé teheti azon rabló csordát. (A karzaton többen felkiáltanak megteszszük!) (Éljenek! Lelkesedés). Egyébiránt felszólítottam a városi hatóságot is, hogy tartson népgyűlést, s szólítson fel mindenkiket a haza védelmére, s önök uraim, kik itt vannak, legyenek ott jelen s biztassák a népet, hogy menjenek a Duna bal partjára, — mert meglehet, hogy az ellenség e részről fog betörni, s fogadják az ellenséget, mint igaz hazafiaktól a haza méltán megvárja. S erre nézve azon vélekedésben vagyok, hogy a város lakossága nagyobb részben iparüző lévén, ha e tekintetben a keresetmód némi féltékenysége foroghatna fenn,

s azt mondaná az egyik becsületes hazafi, ki munkájával keresi kenyerét: jó én elmegyek, de szomszédom kinyitja addig a boltját s távollétemben minden keresetet felhasznál, tehát e részben is lehet intézkedni s bezáratni a boltokat, annyival inkább, mert hiszen a két városban egy fél nap alatt tizenöt és több ezer embert lehet előteremteni, s ha egyéb fegyvere nincs, van karja, van foga, van kő, van kasza, maga a miniszterelnök-nél harmincznyolcezer kasza van, ha tehát valakinek egyéb fegyvere nincs, vegyen kaszát kezébe, s tegye meg a haza védelmére azt mi tőle kitelik. (Helyes!) Most kinek tetszik jöjön velem! (Felkiáltások: megyünk!) Ki pedig itt marad, iparkodjék itt mindent elkövetni a haza védelmére; — az isten önöket áldja meg! (Éljének közt lelép a szószékről s eltávozik a terem-ből. *)*) E szónoklás után Z s e m b e r y a honvé-

*) Hogy az összevetésekre alkalmat nyujtsunk, ide igtatjuk Kossuth szept. 16. beszéde egy részét. Batthyány ez alkalommal a képviselőházban kijelenté, hogy védeni fogja Jellačić ellen a fővárost s ki fogja tenni az ostromnak is. Kossuth, a pesti háziurak rokonszenvét nem akarván kockáztatni, már előbb kinyilatkoztatá, hogy Pest vidékét ő is védelmezni ohajtja, de Pestet „a congrave rakétákkal ostromnak“ nem akarja kitenni. Azonban most kijelenté, hogy beleegyezik B. szándékába. „Én“ ugymond „alárendelem nézetemet, nemcsak, hanem azt mondom: én itt fogok ma-

delmi bizottmány nevében indítványozza, hogy oszolják szét az egész ház, menjenek a képviselők a táborba, ismeretes vidékekre, s buzdítsák harczra mindenütt a népet. „A tanácskozás ideje“ ugy-

radni, s mindent el fogok követni, mi csekély tehetségtől kitelik. Buda-Pest lakossága azon részének, mely csekély személyem iránt bár érdemetlenül bizalommal viseltetik, oly fellelkesítésére, hogy az utolsó csepp vérig kész legyen a miniszterelnök ezen határozatának megfelelni s ezen akaratát beváltani; várjuk miniszterelnök urnak rendeletét, melyik részen kell kezdeni a sánczásást, magam is fogok ásni; várjuk miniszterelnök urnak rendeletét, midőn a napnak bizonyos óráiban itt nem tanácskozunk, hol viseljük a fegyvert, én mint a többiek viselni fogom. . . Tehát védeni fogjuk a fővárost, ha kell, ha úgy kerül a sor, fogunk állítani barrikádokat. (Roppant lelkesedés). Most az ellenség ellen, a mikor kell, majd az önkény ellen! És nőink kezében nem fog hiányzani a forró víz és olaj. (Éljen!) En tehát azt mondom: jöjjön hát csak az a dominus Jellačić erre felé! (A hatást melyet ezen páratlan szónoklat varázsolt elő, csak képzelni de leírni nem lehet“). Közl. 102. sz. Ugyanezen időben történt, hogy Kossuth egy képviselőtársa által Batthyánytól maga számára Franciaországba szóló utlevelet kért, de Batthyány, nehogy Kossuth őt „ott is compromittálja“, megtagadta az utlevet. (Szemere III. 65. l. Cseng. Magy. Szón. és Stát. 85. l.)

mond Zs. „lejárt; mondja meg minden követ, hol kíván működni. Ne várjuk be Jellačićot, mert ez által csak hasznót tennénk neki. Ha itt helyeinken ver agyon, a historiában fogrólunk, az utókor tanulni, de a hont nem mentettük meg még azon dicsőség sem vár reánk, hogy itt végezzük életünket; mert hisz arra nem kell csak egy pár határőr, ki az ajtó elibe áll, és nem lesz módunk védeni a hazát“ stb. E beszédet általános helyeslés követte. Félóra alatt oly sokan iratták fel magokat az eltávozásra, hogy az elnök kénytelen volt kijelenteni, hogy ennyien most el nem mehetnek, mert az országgyűlésnek még előbb határozatképesnek kell lennie, hogy feloszlása iránt végzést hozhasson. Végre Madarász feláll, s kerekén kimondja, hogy ő nem kívánja az országgyűlés feloszlását, mert ez a tömeges sietve távozás még „a gyávaság és hazaárulás“ színében is tűnhetik fel. Nevén szólíttatván a gyermek, sokan kijelentik, hogy nem fognak elmenni, csupán azon esetben, ha Batthyány által kiküldetéssel bizátnának meg. Ezután átment a tanácskozás a szept. 19-ki legfels. kéziratra, melynek tartalma némelyeknek csipős élczekre, másoknak heves kifakadásokra adott alkalmat. Végre a ház Deák Ferencz higgadt véleményét fogadja el, kinek azonban

ez ügyben négy ízben kelle szavát felemelnie.*) A képviselők közül ezután sokan eltávoztak, a legnagyobb rész megbízásokkal és engedelem mellett.

Jellačić azonban Siófoknál három napot pihent szept. (22—24), várván Hartlieb közeledésére. Pest ezalatt felocsudott első rémületéből. De csakhamar újabb meglepetések vártak rá. Bécsben a döntő körök elérkezettnek vélték az időt, hogy az országgyűlést, melyben forradalmi szél kezdett fujdogálni, s mely a nemzet fölkelésének törvényes szint adhat vala, feloszlassák. E végre sept. 25-én Lamberg Ferencz tábornok neveztetik ki az országbeli mindennemű hadi csapatok főparancsnokává, kinek különösen feladatává tétetik, nem engedni meg, hogy csapataink Jellačić-csal utközetbe bocsátkozzanak. Kezébe adaték egy Batthyányhoz szóló legfelsőbb kézirat is, melynek kapcsában volt Majláth György királyi helytartóvá neveztetése s egy másik irat, mely az országgyűlést decz. 1-ig elhalasztja. Batthyány a hozzá intézett levélben arra szólíttatik fel, hogy a mellékelt két iratot ellenjegyezze. Ezen iratok létezéséről szept. 26-án még semmit sem tudtak Pesten, de más uton oly okmányoknak jutottak bir-

*)A ház szept. 24. naplója K ö z l. 108. sz.

tokába, melyek a reakezió titkos működésére a legmegdöbbenőbb világosságot vetették. Jellačić táborából t. i. egy csomag levél (szept. 19—23. kelttel) küldetett Bécsbe, s ezen csomagot, midőn a postára vitetnék, három somogyi kanász erőhatalommal elfogta s hatóságainknak kézbesítette. A képviselőház sept. 26-kán kívánta, hogy e levelek, melyek tartalma felől izgató hírek szivárogtak ki a közönségbe, terjesztessenek a ház elibe. Irányi Dániel*) pedig ugyanezen alkalommal figyelmeztette a honvédelmi bizottmányt a főváros helyzetére, „ha vajjon nem fog-e, vagy nem ezéloztatik-e meglátogattni az egy felülről jövő invasio által.“ Másnap d. e. 10. órakor a levelek közül a diplomatiai fontossággal bírók felolvastattak. Eloszlott az utolsó kétség is Jellačić vállalatának jelentősége iránt, s tisztán lehetett látni, mi sors vár a nemzetre. Jellačić sajátkezű irataiból meggyőződött a ház, hogy ő ismételve pénzt kér a bécsi hadügyminisztertől, s Kulmer Bécsben levő horvát minisztert is „arany és határozott nyilatkozvány“ küldésére sürgeti. A levelek egy része a hivatalos „Közlöny“ legközelebbi számában közzétételre határozottatott.***) Az ülés végén jelenté az elnök, hogy „miniszterelnök urhoz,

*) Pesti lipótvárosi képviselő, — **) A levelek: Közl. 110. vagyis szept. 28. sz.

mind Öfensége a nádortól, mind Öfelségétől a királytól is érkeztek holmi iratok," melyeket zárt ajtók mögött átnézhetnek a képviselők. Ez okmányokban a nádor lemondása, Lamberg ki-neveztetése, Batthyány minisztériumának meg-nem erősítése, V a y Miklós miniszterelnökségre hivatása foglaltaték, s egy kiáltvány, melyben a hadsereg felszólíttatott, hogy elhagyott zászlói-hoz térjen vissza. Mindezen okmányok ellenjegyzés nélkül voltak.

Batthyány ezen iratokat, miután a képviselők átolvasták, ismét magához vette, délután pedig elhagyta a fővárost, s a táborba sietett. Jellačić ekkor már Székes-Fehérváron volt, honnan előle a mieink nagy sietséggel vonultak hátra. A miniszterelnök nem találván Lamberget a seregüknél, úgy vélekedett, hogy tán Jellačićnál van, s ezért még azon nap (szept. 27.) éjszakáján B u b n a őrnagyot átküldte oda, hogy tudja meg, ott van-e a királyi biztos, s ha igen, kérje fel találkozára, Jellačićnak pedig mutassa elő a legfelsőbb nyilatkozványt, s mondja meg neki, hogy miután a dolgok elintézése Lambergre van bízva, ő hagyjon fel az ellenségeskedéssel. Jellačić a nyilatkozvány igazeredettségét nem ismerte el, mindazon által egy napi fegyvernugvást engedett, mire Bubna szólítá fel Lamberg megérkezésére számítva, Batthyány tudta nélkül. Batthyány

Lamberggel bizalmas lábon állott; remélte, hogy ezen férfi közvetítésével, ki ha nem volt is igaz barátja a dolgok új rendének, de az ő véleménye szerint becsületes ember és hazáját szerető férfi volt, még mindent jóra igazíthatni; ezért még Pestről eltávozta előtt kijelentette, hogy Lamberg kineveztetését ellenjegyezni fogja, s egyszersmind megigértette a befolyásosabb képviselőkkel, hogy addig míg ő vissza nem érkezendik, semmi fontosabb ügyben nem fognak határozni.*) Ez ígéretre fektetett számítás meg-
hiusult.

Estére Lamberg Budára érkezik s Hrabovszky hadparancsnoknál száll meg. A képviselők összegyővén tanácskozmányt tartanak, melynek eredménye lőn, hogy harminczegyen (köztük Kossuth és Madarász) írásilag felszólítják az elnököt, hogy az országot fenyegető vész miatt még ma ülést tartson. Pázmándy tehát éjjeli 11. órára összehívja a házat. Madarász nyitja meg a szónokok sorát, előadván a miniszterelnökhöz érkezett s már a délelőtti ülésben érintett iratok tartalmát, melyek közül a Lamberg kineveztetéséről s a hadsereghez szö-
ke-
kat felolvassa, miután az eredeti Batthyányinál

*) Horváth S. Gr. L. Batthyány. Hamburg
1850. 50 l.

volt, másolatban. Utána Kossuth lépett fegyveresen a szószékre, jelentvén, hogy maga tájékozása végett pár órára visszajött alföldi körutjából, hol ő már 12 ezer embert szőlített fegyverbe. Aztán egy kész határozati javaslatot olvas fel, mely szerint a Lamberget kinevező irat ellenjegyzés nélkül levén „érvénytelennek, törvénytelennek és semmit érőnek“ nyilvánítatik s a Lamberg iránti engedelmisség hazaárulás büne alatt megtiltatik. A ház a csattanósan, és igen merész hangon szerkesztett javaslatot egy szó ellenmondás nélkül egyhangulag elfogadja s ugyancsak Kossuth indítványára határozza, hogy miután a miniszterelnök nincs Pesten, a honvédelmi bizottmány gondoskodik a határozat foganatosításáról, küldje meg a táborba saját biztosai által, s a fővárosban tegye közzé. *)

IV.

Ily módon a honvédelmi bizottmány végrehajtó hatalommal ruháztatott fel a miniszterelnök mellőztetésével. Most már uralkodhatott a helyzet fölött. Azonban Kossuthnak csakhamar tapasztalnia kelle, hogy könnyebb felzaklatni, mint

*) Az ülés naplója és a határozat K ö z l. 111. vagyis szept. 29. sz. (rövid közlés a szept. 28. szám végén is).

fékezni a szenvedélyeket. A fővárosi közönség Lamberg kineveztetése s a nádor eltávozása miatt, — melynek valódi jelentősége csak mostanában jutott tudomásra — a legnagyobb ingerültségbe esett. Másnap (szept. 28.) Batthyányt várták vissza a táborból, de nem jött. Ellenben különböző hírek érkeztek s járták keresztül-kasúl a várost, majd hogy a béke megkötetett Jellačić-csal, majd hogy a harc folyik. Sokan attól féltek, hogy a Dunán katonaság érkezik, s elfoglalja a fővárost. A lakosság nagy része elhagyva szokott foglalkozását a köztérekben gyűlt össze, a fehérvári uton és a Gellért hegyen csoportosulásokat képezett, ágyumorajra hallgatva, seregek mozdulatára lesve. Ily feszült hangulatban terjed el déltájon a hír, hogy Lamberg Budán van. „Halál az árulóra, nem illanhat el a gazember!” kiáltozá a felfegyverkezett tömeg. Lamberget balcsillagzata a felbőszült utcai nép közé vezette, mely őt felismervén megragadá. Kérte, bocsássák Kossuthhoz vagy a képviselőházba. A dühös tömeg azonban kegyetlenül kivégezte. Csákóijában találtattak az országgyűlés feloszlataáról s a Majláth kineveztetéséről szóló királyi iratok, melyeket Kossuth felbontatlanul utána küldött Batthyáynak, egyszersmind esdekelve kérte, jöjjön vissza haladék nélkül Pestre s vegye kezébe a kormányt. „A legőszintébb indulattal kérjük“

így szól a honvédelmi bizottmány nevében szerkesztett levél, „és kérjük a hazának szent nevére, kérjük elnök urnak előttünk mindekkorig még fényben álló hazafiui szeretetének szentségére, ne hagyja kormány nélkül elárvult és minden oldalról árulással és pártütéssel körülvelt hazánkat, sőt kérjük, méltóztassék sietni körünkbe, a képviselőház körébe, intézni legnagyobb, legkétségesebb perceiben az ügyeket, melyek sorsunk felett határozhatnak, s kormány nélkül mégis elintézetlenül vannak. — Azon ponton állunk, hol egyedül elnök gróf ur tarthatja meg a hazát a legalitás terén, s azért ismételve kérjük, tartsa meg még a kormányt s méltóztassék jöni. Ha elnök gróf ur a kormányt most letenné, az egyik ostromállapot a másikat, az egyik provisorius kormány a másikat követendi: mind ezeket pedig egy nagy sir, melyben a halott a kivivott szabadság legében üdülni kezdett szegény nemzetünk leend. — Elnök gróf ur a márcziusi diadal fő hőse. Mi hiszszük erősen és bizunk erősen elnök gróf ur hazája iránti szeretetének őszinteségében, hogy a százados iga után még szabadon lélekezni is alig megtanult nemzetet veszni nem hagyandja. — Tehát ismét és ismét kérjük elnök gróf urat, méltóztassék sietni, mert ha egyszer a nép dühe veszi át a hatalmat, akkor minden veszve van. Ez titok, egyedül s kizárólag elnök

gróf ur által tudható. — Kelt Buda-Pesten szept. 28-án 1848-ban. (Aláírva) Kossuth Lajos s. k. *)

Batthyány visszaérkezésére azonban egy perczig sem lehetett tétlenül várakozni. A fővárosban minden felfordult s a tökéletes felbomlásnak indult. A városi hatóság gyöngye volt, s a legnagyobb zavarban úgy viselte magát, mintha nem is léteznék. Két ezer fegyveres, kiknek a táborba kellett volna indulniok, megtagadta az engedelmisséget, azt mondván, hogy „nekünk itthon családjainkat kell védeni; ki tudja, felülről mi jön.“ D. u. 2. órakor nyílt tüés kezdődött a képviselőházban, melynek naplóját ide igtatjuk.

„E l n ö k : Az előző tanácskozmányban, mely mai nap tartatott. . . (Zaj a baloldali ajtónál).

B a l o g h J á n o s : **) Engedjék meg a képviselők, hogy egy szót szólhassak. Én a koronának nem vagyok nagy barátja, de nem szeretném, ha a magyar korona elveszne. Az esett értésemre, hogy a schwartzgelbek Budán elfoglalták a koronát, méltóztassanak tehát rendelkezni, hogy visszakerüljön kezeinkhez. (Ingerültség).

E g y i d e g e n : Az ágyukat, melyeket Budára akartak vinni, visszarendeltem a Dunapartra, s jött egy tizedes, ki azt mondá, hogy azon pa-

*) A levél H o r v. M. Magy. Függ. Harcz I. 529. l.

**) Barsmegyei a.-maróthi képviselő.

ranesot a miniszterelnök adta, hogy az ágyukat átalvigye; nem tudom engedjük-e átalvinni vagy nem? (Zajongás).

Elnök: Ha nem méltóztatnak kihallgatni az elnöki székből, rögtön feloszlatom az ülést; ki kell azt hallgatni, mit előadok. A dolog veleje az, hogy a mai tanácskozmányban közegyetértséssel abban állapodtak meg a képviselő urak, hogy addig míg gr. Batthyány miniszterelnök a fővárosból távol lesz, azon rendetlenségek és véres bosszúk eltávoztatása végett, melyeket részemről semmi esetre sem helyeslek, és azt gondolom, a ház tagjai közül senki sem helyesli (Igaz!), az ország kormány nélkül ne legyen, a 6 tagból álló és rég óta kinevezett választmányt, mely a honvédelmi választmány nevezete alatt meg volt bizva a miniszterelnökkel értekezni azon tárgyakról, melyek az ország nyomasztó helyzetében szükségesek, ezen választmánynak három jelenlevő tagjait *) a ház addig megbizza a rendnek és csendnek fenntartására, és minden oly intézkedések sikeres megtételére, melyeket jelenleg az ország állapota megkíván. Miután ez elhatároztatott a conferentiában, ennek megszen-tesítésére felhivom a házat, méltóztassanak felállani. (Mind felállanak). Azt gondolom, ezen ha-

*) Kossuth, Nyáry és Zsembery.

tározattal mind a koronáról való intézkedés, mind az ágyuk átrendezésének felelősségét a képviselőház átalította azon három tagra. A legelső az, hogy egy hatalom állapíttassék, mely a városban a nemzet nevében működven, sikeresen mindent megtegyen. Tehát mind a koronáról mind pedig egyebekről a választmánynak jelen levő tagjai fognak intézkedni. Semmi egyéb előterjesztésem nincsen.

K u b i n y i F e r e n c z :*) Kossuth Lajos által fellévén szólítva, én, Irányi és még egy követársunk, ki jelen nincs, elmentünk ő excellentiájához Ü r m é n y i koronaövrhöz, és felszólítottuk, hogy nyugtasson meg, vajjon a korona azon a helyen van-e, a melyen szokott lenni, miután azon hír szárnyal, hogy elvitték a koronát. Ő azt mondotta, hogy a korona most is azon a helyen van, és hogy 5. órakor minket oda fog vezetni; s miután az egyik kules ő nála van, a másik pedig b. Vay Miklósnál, ki nincs jelen, rendelkezni fog, hogy az is kezéhez kerüljön. Tehát meg fog nyugtatni, hogy a pecsétek úgy vannak a mint voltak. 5 órakor oda elmegyünk. (Többen: elmegyünk).

E l n ö k : Miután a képviselőház a három választmányi tagot minden szükséges intézkedés-

*) Nógrádmegyei lo-onczi képviselő.

sekre felhatalmazta, hogy ezen három tag miképen intézkedik, hogy a korona meg legyen őrizve, az reánk nem tartozik. Méltóztassanak az illetők a reájok ruházott hatalommal élni, mint a körülmények és a haza jóléte kívánja. Mi illeti azt, hogy miképen eszközöltessék a végrehajtás, abba a törvényhozásnak, akármely rendkívüli állása lesz is, avatkozni nem tanácsos. Megbízhatunk valamely hatalmat, de magunkat egyenesen beleavatni nem volna célszerű, mert jelen állásban különösen a hazának, intézkedéseinkben semmi összefüggés nem lenne, s naponkint és óránként változó események befolyást gyakorolnának reánk, mely befolyástól ment lesz azon három tagból álló testület. Tehát semmi előterjesztésem nincs, s nem is ohajtanám azt, hogy a jelen pillanatban, midőn a város ingerültségben van, minden arczon aggodalom látszik, valami más tárgynak további vitatásába bővebben beleeresszünk; ha csak valami különös nincs, igen kérem, ne szóljunk. Délutáni 6. órakor méltóztassanak összejönni, ha lesz tárgy, mit a három tagból álló ideiglenes végrehajtó hatalom szükségesnek fog tartani elintézés végett, akkor ülést tartandunk.“ *)

Ekkép forma szerint átruháztatván a bizott-

*) K ö z l. 112. sz. (délután nem volt ülés).

mányra a kormányi hatalom, az haladék nélkül belehelyezte magát új állásába, s különféle intézkedéseket tön. Azonban minden lépten nyomon akadályokkal találkozott. Ugy látszék, a városi hatóságok nem igen ismerték el tekintélyét, legalább rendeleteit kellő erővel nem foganatosították. A bizottság pedig mingyárt az első órában belátta, hogy a kormány különböző ágait az illető státustitkárok nélkül egyáltalában nem is vezetheti. E bajon segíteni ohajtván Kossuth a más napi (szept. 29.) ülésben ide vonatkozólag következő indítványt tön. „A mi a honvédelmi bizottmány eljárását illeti“ ugymond „mindinkább meggyőződöm arról, hogy kimondhatatlanul kívánatos, miszerint a kormány minél hamarább a minden nap előforduló dolgokra nézve a miniszterelnök kezében legyen, mert ilyen interimális kormány nem találkozik kellő energiával a végrehajtásban, el annyira, hogy szükségesnek hiszem, hogy a két főváros hatóságának a ház nevében adattassék ki az, hogy tartozzék magát ezen bizottmány rendeleteihez alkalmazni. Egyébránt kérem azt is, mert sok tennivaló van, és Magyarország védelme és a megvédési intézkedések minden ponton Pestre nem szorulhatnak, — másutt is kell tenni ez iránt, mert ha nem tesszünk, a körülmények még aggasztóbbá válnak, a bizottmány tagjai pedig mindenhol jelen nem

lehetnek : ennél fogva méltóztassanak szaporítani azon bizottmány tagjait, mert megakadhatnak a dolgok . . . Czélszerűnek látom, hogy a ház méltóztassék határozatilag kijelenteni, hogy minden miniszteri státustitkár, mint különben is legalis auctoritas, csatlakozzék azon bizottmányhoz. (Helyes!)“ *) Ugyanez alkalommal jelenté Kossuth, hogy Pozsonyba a hely fontosságára s az ottani lelkesedésre való tekintetből egy ágyut küldött s még négyet fog küldeni, egyszersmind egy határozati javaslatot olvasott fel, melyben a ház sajnálkozását és rosszalását fejezi ki a tegnapi szomorú eset felett, s a bűntény elkövetőit megbüntettetni rendeli. A javaslat, mint minden, a mi Kossuthtól származott, helyesléssel fogadták, habár olyan szó is hallatszék, hogy az utczai kivégezésben „csak formahiba“ követtetett el.

A fővárosi lakosság azonban folyvást izgatottságban volt, melyhez most új aggodalom járult. Su k o r ó n á l, a velencei tó partján, reggeli 9. órakor megkezdődött Jellačić ellenében a harc, s a pestiek néhány óra múlva hírül vették, hogy folyik az ütközet. A honvédelmi bizottmányt óráról órára tudósították a táborból az események alakulásáról; a kormánytagok megnyugtató falragaszokat függesztettek ki. Hasonlót tön Páz-

*) K ö z l. 113. sz.

mándy a ház elnöke is. Kossuth azt is köztudomásra juttatá, hogy Jellačić egyik tisztje, ki a főváros környéke kikémlésére küldeték (F l i g e l l i vezérőrnagy), elfogatott. B a r a n y á b a n és N a g y s z o m b a t vidékén némi előnyök vívattak ki az ellenség felett, még e nap intézkedés tétetett, hogy a közönség ezekről is értesüljön. Lahner s őrnagy Budán nagy mennyiségű puskaacsőveket puskaalkatrészeket fedezvén fel, ezek összeállítás végett a kézművesek közt kiosztattak. Kossuth a képviselőházban felhívta a tagokat, s a főváros lakosságát, hogy nyugton legyenek, ne adjanak hitelt a kőszá híreknek, s ne veszítsék el bátorságukat. A lakosságnál a hangulat általában elég jó is volt, de a délutáni gőzhajóval mégis számosan menekültek, főleg vagyonosabb kereskedők, kik kincseiket féltették. Az utczai nép macskazenével tüntetett ellenük. Azonban a képviselők közül is sokan távoznak, annyira, hogy a határozathozatalra elegendő tagok számát igen alacsonyra, talán 30-ra, kellett leszállítani. Besötétvén, maga Kossuth is elhagyta a fővárost.

Ismét az alföldre indult, s ezuttal a távoli Szegedet tűzte ki látogatása céljául. Ezen izgatásra azonban épen semmi szükség sem volt. A hangulat a nemzeti ügy iránt azon a vidéken a legjobb vala, s magát Kossuthot meglepte a ropant lelkesedés, mely, bár hová fordult, mindenütt

k é s z e n v á r t r e á . A népfelkelők gyűjtése pedig minden józan számítás hiával történt. Mit csinált volna a kormány a vidéki, foglalkozásából kizavart népáradattal, mely harezra nem használható, zsoldot nem huz, és fegyelmet tartani nem tud? Nem kellett-e, mint a következő megmutatta, az innen-onnan Pest felé megindított tömegeket félutról visszaparancsolni? Pesten rögtön feltűnt a nagy izgató távolléte. A szept. 30. d. e. ülésben P á z m á n d y jelentést tőn a tegnapi harezról, mely részünkön visszavonulással végződött. Elmondá, hogy éjjel „a választmány azon két tagjaival, kik még a városban jelen vannak“ tanácskoztak a város házánál, a nemzetőrséget lábra állították, Buda vára megőrzéséről intézkedtek, a város környékeire vigyázó csapatokat küldöttek ki, a városbeli katonaság (8—9 száz ember) parancsnokává Szász őrnagyot kinevezték stb. Beszédéből kitént, hogy Buda-Pest megtámadtását igen valószínűnek tartotta, s Buda alatt minden órában ütközetre számított. Aztán hozzátévé: „Azon nem várt esetben, ha ott elvesztenők az ütközetet, azt fogom tenni, mit a körülmények javasolnak, kik itt leszünk, össze fogunk jönni, mert a nélkül hogy mindent meg ne próbáljunk, Pestet elhagyni nem fogjuk. Ha elhagyta a ná dor, elhagyták többen, én elhagyni

nem fogom“ *) stb. Ez utóbbi szavakat a naplóba szórt betűkkel szedeté az elnök, s avatottak tudták, hogy a „t ö b b e n“ alatt egyenesen Kosuthot értette.

Okt. elsején némi nyugalom szállta meg a felizgatott kedélyeket, mert köztudomásra jutott, hogy hadseregünk s a tisztség lelkesültsége a legjobb, hogy táborunk S u k o r ó n á l egész napon át harczolva becsülettel megállta a sarat, s Jellačić is visszahuzódott. Igen bátorítólag hatott M é s z á r o s hadügyminisztere napon való megérkezése is, ki egy nyugodt s derült kedélyből fakadó beszéddel köszöntött be a képviselőházba. Ugyanekkor indítványozá a ház elnöke, hogy miután a honvédelmi bizottmány „kevés tagjai lehetetlen, hogy a folytonos munkát meggyőzzék, Mészáros Lázár hadügyminiszter, ki az aldumai táborból visszaérkezett, mint a ki különben is miniszteri állásában van még most, a ház határozatánál fogva adassék azon választmányhoz, (He-lyes!), továbbá, hogy az ezen dolgok vezetésében eddig is sikeresen működött S z e m e r e Bertalan urat is méltóztassanak ezen választmányhoz rendelni.“ **) E napon P á l f y János is visszaérkezett Pestre, s ezentul ismét részt vett a bizottság munká-

*) K ö z l ö n y 114. sz.

**) K ö z l. 115. sz.

lataiban. Madarász pedig, mint a ház naplójából láthatni, már szept. 30-án Pesten volt. Okt 2-án jött a hír, hogy fegyverszünet kötött az ellenséggel s ezalatt seregünk hadereje tetemesen növeltetett, hogy a dunántuli népet, mely eddig meg lehetős egykedvűséggel nézte Jellačić betörését, ennek rablásain fölingerülve, harczias lelkesedés ragadta meg, minek folytán az ellenség szállítmányai és apró csapatai elfogdosztatnak és megsemmisíttetnek. Végre valahára a fővárosi hatóság is tett valamit, a mit a képviselőház elnöke dicsérettel emlithetett meg; tetemes fölkelési haderőt állított t. i. ki, mely a honvédelmi bizottmány vagy Móga parancsára bár mely perczen készen volt indulni Jellačić elébe, s kiis indult Buda-Örsig. De erre többé nem volt már szükség. Még azon este nyílt ülés tartatott a képviselőházban, melyben közzététetett, hogy Jellačić, ámbár a fegyverszünet ideje még nem telt le, a kölcsönösen megállapított demacrationalis vonalból kilépett, s Mórra huzódott. E mozdulatot, mely mindenesetre rut szöszegés volt, első pillanatra lehetett oda is magyarázni, hogy a bán seregünk hátába akar kertiülni, hogy a fővárost annál könnyebben elfoglalja; de midőn pár óra mulva hírül hozták, hogy a bán Móron nem állapodott meg, hanem tovább siet a győri uton, kiderült, hogy azoknak volt igazuk, kik e nem várt eseményt megszökésre

magyarázták. Most már semmi ok sem volt többé az aggodalomra. A bizottmány intézkedett, hogy a népfölkelés csak Dunántulra szorítkozzék, hol a horvát fősereg megfutása után egyes elkülönzött hadesapatok maradtak hátra az ellenségből, s egyszersmind megparancsolá, hogy azon népfölkelési tömegek, melyek a Duna és Tisza közéről főleg Kossuth buzdításai folytán Pest felé megindultak, oszoljanak szét és térjenek haza.

Ekkor pár napi szünet állott be, mialatt, semmi sem fordult elő Pesten, mi az események későbbi fejlődésére elhatározó befolyást gyakorolt volna. Ez alkalmat egy visszapillantásra használjuk fel, hogy elmondjuk, minő viszonyban állott a felső tábla az idők szelleméhez s az országos honvédelmi bizottmányhoz.

A felső tábla, a mint az országgyűlés július elején megnyitott, azzal kezdte meg tanácskozmányait, hogy tervadásra kérte fel a kormányt, melynek nyomán a felső tábla reformáltassék, ugyanakkor lemondott „méltóságos“ cziméről és „főrendi“ nevéről is; általában mindenki érte, hogy miután a jogegyenlőség elve kimondatott s a politikai jogok az egész népre ruháztattak át, e tábla, hol született törvényhozók ültek, ily minőségben többé nem tarthatja fenn magát, létezése tehát csak ideiglenes engedménynek tekinteték, mely azonnal megszüntetendő, mielőst a

kormány és a nemzet képviselői időt nyernek ez ügy rendbehozására. Egyébként a tábla úgy alakult meg, a hogy akkori időben kívánni lehetett. Elvben és érzelmben azonosult a képviselőházzal, s azon reakzionáriusi politika, melylyel e tábla magát a mult országgyűléseken ellenszögzé a nemzet és a közvélemény ohajtásainak, most, úgy látszik gyökerestül elpusztult kebeléből. A tábla egykori „virágai“, a konservatív főnökök, vagyis a Metternich kormány eszközei, még mindig bukásukon keseregtek magányukban, s annyira lehetetlenítve érezték magokat, hogy székeiket el sem foglalák. A Szemere által kinevezett új főispánok, a nemzeti mozgalommal rokonszenvező néhány jobbára ifjú mágnások, egy pár szerep nélkül maradni nem kívánó konservatív főúr, és a főpapok, kik ha általában nem értettek is egyet a hazafiui politikával, de okosságból hallgattak, képezték azon testületet, mely hagyta magát sodortatni a megindult vihar ereje által. E helyzet kétségenkívül kényelmetlen volt némelyekre nézve, de oly nagy kötelezettséggel járt, hogy a tábla padjain még szept. végén is olyanokat látnunk, kik későbbi magukviselésével nagyon is kimutatták, hogy a tulsó táborba tartoztak. *)

*) Si á g u n a püspök péld. még szept. 25-én is szónokolt itt, s többek közt mondá: „Az 1848. 20. t.

Mindazáltal midőn szeptember elején a viszonyok teljesen összebonyolódtak, a felsőtábla tagjai kezdtek nagyon elhanyagolni az üléseket, melyek látogatásában egyébiránt kezdettől fogva soha sem fejtettek ki valami nagy szorgalmat. Némelyek Jellačić ellen mentek a táborba, mások hivatalos kiküldetésben voltak, amazok száma 38, ezeké 21 volt szept. 22-én; voltak azonban olyanok is, kik már óvatossági politikából huzódtak félre. Ily körülmények közt Szapáry József indítványozá, hogy az üléstartásra megkívántató 30 tag száma lejjebb szállíttassék. A tábla azonban nem szállhatott leebb a 30-nál, s az elnök, Majláth György országbíró, elégnék tartá megkérni a tagokat, hogy ne távozzanak el Buda-Pestről, s az ülésekre járjanak el.

Pár nappal azután hogy Szapáry indítványa mellőztetett, elég számmal gyűltek össze a táblai tagok, miután igen fontos ügyek kerültek szőnyegre. Ezek voltak: az Erdélylyel való unió végleges szabályozása, az urbéri kármentesítés, és a bécsi országgyűlés előtt járt küldöttség jelentése. A mint Perényi Zsigmond, f. táblai al-elnök, ki a küldöttség legidősb tagja volt, be-

ezikk elég biztosítást nyújt a g. n. e. vallásuaknak, s ezt annyival inkább mondhatom, midőn már Erdélynek az annyahonnan egyesülése királyunk által is szenteselve van.“

végezé jelentését, idősb Pázmándy Dénes állott fel, s következőleg szólott.

„P á z m á n d y D é n e s : Hallottuk azon válaszmány jelentését, melyet a felső és képviseleti ház az ausztriai birodalom országgyűléséhez küldött azon barátságos kapcsolat erősítésére, mely közöttünk létezik ; sajnálattal hallottam, hogy el nem fogadtatott. Már most a tárgyalás rendje és sora azt hozza magával, hogy a tisztelt felsőház ezen jelentésre valamit határozzon. Hanem megvallom, első lépést tenni akár határozat akár törvényjavaslat által, mielőtt tudnók a képviselőház mit mondott arra, nem tartom tanácsosnak. Miután a mult országgyűlési törvény a felsőházat is az országgyűlés kiegészítő részének mondja, miután a törvény azt mondja, hogy a felsőháznak is van joga a minisztériumot interpellálni, ha annak szükségét látja : én ezen a téren akarok maradni. Annál fogva véleményem az, hogy miután nem csak ezen tárgy, hanem más fontosabb dolgok is forognak fenn, és miután az ország úgy szólván a veszély szélén van, ha mi a képviselőháznak határozatát hivatalosan nem tudjuk, hogy legalább állásunknak törvényes erőt adjunk, azt gondolom, interpelláljuk a minisztériumot, hogy juttassa tudomásunkra, a mi hazánkat érdekli. Ugyanezért bátor vagyok felhívni a tisztelt házat, hogy méltóztassék miniszterelnök urat vagy

comité vagy más módon felszólítani, és megkérni, hogy minket mind arról, mit az ország állapotáról szükségesnek tart, tudósítson.

Egy tag: Ezt elfogadjuk és közkívánatul kijelentetni kérjük.

Elnök: Ugy látom, hogy a felsőház kívánsága Fehérmegye főispánjának előadásában összpontosul. Miután ezen rendkívüli körülmények között kívánni nem lehet, hogy miniszterelnök ur megjelenhessen, tehát legtermészetesebb, ha küldöttek által fog felszólíttatni. (Helyes!) Talán egyik tag lehetne az indítványozó főispán ur. Nem tudom tetszik-e több is a tisztelt háznak? (Némelyek 1-et mások 3-at kívánnak.)

Egy tag: Az alsóház 6-ot küldött, talán 3 nem lenne sok a mi részünkről.

Elnök: Méltóztassanak iránta nyilatkozni. Talán az alelnök urat b. Perényi Zsigmondot, Pázmándy főispán urat, talán gróf Eszterházy Mihályt? Ha úgy fogna tetszeni a tisztelt háznak, ezek mingyárt elmehetnének a miniszterelnök urhoz.“*)

A megnevezett tagokból álló küldöttség ez után fölkereste Batthyányt, s eljárásáról következő jelentést tőn még azon ülésben.

Id. P á z m á n d y D é n e s: Tisztelt felső-

*) K ö z l. 109. sz.

ház! Küldetésünkben eljártunk. Elmondottuk mindazt, mi itt mondatott. Elmondottuk azon aggodalmunkat, hogy bizonytalanságban vagyunk az ország állapota iránt; elmondottuk, hogy midőn legközelebb a bécsi küldöttség jelentését megtette, azt sem tudjuk, ez érdemben mit határozott a képviselőház; elmondottuk, hogy valami státusirat is van, s azt sem tudjuk, hogy az iránt van-e valami határozat, holott oly fontos dolgok vannak benne, hogy az országnak igénybe veszik aggodalmát.

Mindezekre miniszterelnök urtól azt éreztük, mint magunk is beláttuk, hogy maga egy személyben lévén a kormány, nem kívánhatjuk, hogy itt megjelenhessen; hanem megkértük, hogy akár comité akár státustitkár által adja tudtunkra, miben van az ország állapota. Erre méltóztatott azon választ adni, hogy osztja kívánságunkat, hanem látjuk, hogy ő rá nem ér, mert most is tömérdek dologgal el van halmozva; hanem azt mondotta, hogy mindennap este 6. órakor hozzá gyülekeznek a képviselőháznak némi tagjai, és akkor mindazt, mi a házat érdeklí s azon nap történt, elibök terjeszti; felhívja tehát a felsőházat, méltóztassanak ugyanazon időre néhány tagot oda rendelni, és mindazokat meg fogják tudhatni, mik történnek.

Elnök: Én azt volnék bátor javallani,

hogy ugyanazon tagokat, kiket a miniszterelnök urhoz küldöttünk, méltóztassanak megbizni, hogy naponként méltóztassanak megjelenni miniszterelnök urnál, és a körülményekhez képest tudósítani a házat, és a mennyire szükség volna ülés tartására, nálam jelenteni. (Helyes).“

Ez történt szept. 25-kén. Szept. 28-án d. e. 11. órakor a tábla titkos ülésben tárgyalta s fogadta el a képviselők Lambergét megtámadó határozatát, a bizottmányban levőknek azonban semmi utasítást vagy újabb felhatalmazást nem adott, minélfogva Perényi és társai Batthyány eltávoztával, mint a kihez voltak utasítva felvilágosítások nyerése végett, bevégeztnék tartották feladatukat, s többé el sem mentek a bizottmány üléseibe. Ettől kezdve a képviselőház fentebb elősorolt tagjai egyedül vezették a kormányt néhány napig. Majláth a felsőtábla elnöke, a mint kir. helytartóvá kineveztetéséről értesült a meggyilkolt Lambergnél talált levélből, azonnal elhagyta B.-Pestet, s Bécsbe távozott. A tábla azonban folytatta üléseit, 29-én d. u. a képviselők határozatát Lamberg megöletésének rosszalása iránt elfogadja, okt. 1-én a képviselők példájára köszönetet és elismerést szavaz Mógának, a tisztikarnak s az egész hadseregnek a szept. 29. harcban kitüntetett vitézségökért, s e hálaszavazattal Perényi az alelnök indult több önként ajánlkozók kísére-

tében a táborba. Egyébiránt már ekkor oly sokan távoztak el Pestről a táborba, hogy a határozathozatalra szükséges 30 tag száma október 1-én 20-ra szállítottatott le. Ugyanekkor abban is megállapodtak, hogy néhányan a felsőtáblai tagok közül rendszeren járjanak el azon magán tanácskozásokba, melyeket a képviselők naponként tartottak, hogy itt megtudhassák, lesz-e oly tárgy, mely a nyílt ülés tartását szükségessé teendí. Október 3-án Perényi alelnök visszatérvén a táborból, az „urak házában“ következő kérdést teszi: „Méltóztatnak tudni, hogy a mostani kormányozás kissé zavarosan áll, ezt nem akarom s nem szükség commentálni; hanem annyit bizonyosan tudok, hogy a felsőháztagjainak érdekében áll s ohajtani fogják azt, hogy talán részükről is ezen kritikus időben mindenbe befolyjanak, minthogy ez ideig a felsőház az országos törvényhozás egyik részét alkotja. A felsőház tagjai igen jól tudják azt, hogy itt a miniszterelnök eltávozása előtt egy bizottmány működött, melyben a felsőház részéről is három tag volt, azonban ez a miniszterelnök úr eltávoztával megváltozván, most itt ez alsóháztól néhány tagból álló kormány működik, de a felsőház tagjait is örömet befogadják; azt indítványozom, méltóztassék a felsőház kebeléből néhány tagokat kijelölni, kik időről időre — s mert a bizottmány folyvást együtt ül, magam is gyakran részt veszek

ott, de éjjel nappal a folyvásti együttlétet nem győzőm, — a választmányban részt vehessenek, hogy így a felsőház tisztelt tagjainak időről időre a teendőkről tudomásuk lehessen, mert azt gondolom, midőn egy az érdekünk, érdekel bennünket, hogy tudjuk mi is, mi történik hazánk védelme tekintetében. Ha tehát ezen indítványt elfogadják, méltóztassanak határozni s tagokat nevezni ki. (Elfogadjuk! Több felkiáltások után). Tehát személyemen kívül P á z m á n d y főispán, J ó s i k a Miklós, S o m s i c h Pongrácz, E s z t e r h á z y Mihály. Méltóztassanak időről időre bizottmányba jönni. E határozatot, ha megegyezik a felsőház, elnöki uton a képviselőház elnökének tudtára fogom adni. (Közhelyeslés). *) A bizottmány a felsőtáblai tagokat a legnagyobb szivességgel látta, s a képviselőház az urak ezen csatlakozását másnap lelkesült éljenekkel üdvözölte. Mindemellett a rendeletek és értesítések ezentul is csupán a képviselőházi tagok aláírásával adatnak ki, miből azt lehet következtetni, hogy a felsőtáblai urak nem vállaltak el állandóan semmi szakt vagy osztályt a kormányban, hanem, a meny nyiben megjelentek, a többi munkásoknak segíthettek. Somsich Pongrácz pedig, habár a felsőtáblának ezután is egyik legtevékenyebb tagja

*) K ö z l. 117. sz.

maradt, úgy látszik el sem fogadta a megbízást, mert midőn a bizottmány tagjai szaporodásáról Pázmándy a képviselőházban jelentést tőn, 4 tagról emlékezett, kik közül Somsich hiányzott.

K o s s u t h pedig ezalatt folyvást tartotta a szónoklatokat az alföldi nép buzditására, s igyekezett azt fegyverbe állítani, hogy ne engedje Jellačinak s a ráczoknak Pestet s az országot elfoglalniok. A honvédelmi bizottmány egyidőre nem törődött vele, s hagyta mind messzebb messzebb távozni a fővárostól, bár itthon nagy szükség lett volna rá, mert a kormányban kevés volt az ember. A hiány e tekintetben oly nagy és oly káros hatásu volt, hogy a legroszabbat idézte volna elő, ha a körülmények véletlenül kedvezőbbben nem alakulnak. A néhány képviselő ugyanis, kik még főt sem választottak maguk közül, annyira elégtelen volt a kormány feladatának betöltésére, hogy a mindenfelől özönlő tudósításokat és folyamodásokat még csak átolvasni sem volt elég ideje, annál kevésbé volt képes a sok águ intézkedések meg tételére. A közigazgatás legfőbb gépezete egy időre megakadt, sőt a tábor szükségletei sem voltak kellő mérvben fedezve, s e miatt némely csapatok zsarolásokat követtek el, Pesten pedig már okt. 2-án este panaszhangok emelkedtek a bizottság ellen a képviselőházban. „Én voltam a comiteben“ ugymond Papp Pál hevesmegyei kápolnai követ,

„s ott elég nagy rendetlenséget találtam. (Egy hang: nem áll!) Tessék megengedni, kimondom a legkedvesebb barátomra is, sőt apámra is a hiányt, mert mint képviselőnek, kötelességem mindenütt, a hol csak hiányt találok, felfedezni; — azt találtam a comiteben, hogy 12 követelő jött oda, s egyik sem igazítottatott el két óra alatt, s majd midőn mindennek vége lesz, csak akkor fogják azt mondani, hogy jaj, biz ezt kellett volna tenni“ stb. A zavart, melybe a végrehajtó hatalom süllyedt, maguk a bizottság tagjai látták és érezték legjobban, s nagyon természetes, hogy a fenyegető jellemű körülmények közt, nem ismerhették be, hogy ők vezetik a kormányt annak teljességében, noha, mint láttuk, a szept. 28. megbízás s majd a státustitkároknak hozzájuk rendelése, egyenesen ezt tette feladatukká. „Ezen honvédelmi bizottmány“ ugymond az okt. 5-diki ülésben Pázmándy, midőn némelyek azt kívánták, hogy a dolgok fordulatáról Szalay a frankfurti követ rögtön értesíttessék, „melynek ez utóbbi napokban én is résztvevő tagja valék, magát nem tekintette sem provisorius rendes kormánynak, sem olyannak, mely a minisztériumot tökéletesen pótolja; hanem mi kötelességünknek tartottuk ezen ország kormányának elhagyott állapotában, minden elkövetni arra, hogy részint a tábor, részint Pest és Buda városa, részint az

ország az anarchiától megóvassék; ez volt kötelességünk. Mi magunkat egy consolidált tökéletes provisorius kormánynak nem tartottuk soha, és nem is tartjuk. Ennek okát nem akarom a ház előtt elmondani. (Helyes!) Következőleg vagy rendes minisztériuma lesz ezen országnak rövid idő alatt, vagy nézetem szerint egy consolidált más kormánya; mi tehát úgy mint kormány nem akarunk és nem is léphetünk fel, mert nem is voltunk azok a külföld előtt; tehát hogy mi Frankfurtba küldjünk levelet, hogy a dolgok így állnak, és 24 óra alatt ismét másképp állanak: azt szükségesnek nem tartottuk; de ez nem is oly dolog, hogy materialis hasznot hozott volna. Nekünk, a mint mondtam, abban kellett öszpontosítani minden intézkedéseinket, hogy hadseregünk erejét növeljük.“ Nem mernők állítani, hogy a bizottság állására nézve annak minden tagja azon véleményben lett volna, melyben a higgadt és politikailag éles szaglású Pázmándy, elég az hozzá, hogy e nyilatkozattal eleje vétetett pár napra a panaszhangoknak s a szünni nem akaró interpellációknak, melyek a kormányhoz intéztettek. A bizottság pedig ezalatt arról gondoskodott, hogy rendezni kellene a kormányt s már okt. 2-dikán d. e. jelenté a képviselőháznak, hogy e tárgy iránti véleményét közelebb a ház elibe fogja terjesztetni. Mily lépés lett volna ez,

Kossuth nélkül rendezni a kormányt, mindenki elképzelheti! A bizottságnak kétszer is meg kellett gondolnia ennek következményeit, s épen ezért midőn kétségtelenné lőn, hogy Jellačić megfutamodásával a szorongattatás napjainak vége van, megváltoztatá szándékát, s okt. 3-án Pázmándy azon közléssel nyitotta meg az ülést, hogy a bizottság az ország kormányzata iránti intézkedést többé nem kívánja, miután „a körülmények“ ugymond „oly alakban változtak, — mit jelenleg elő nem adhatok — miszerint ezen változott körülmények következtében a bizottmány még ma nem tartotta czélszerűnek az ország kormányzata iránti nézeteit a ház elibe terjeszteni.“ Batthyány levele, melyről mindjárt szólni fogunk, e napon leérkezett Pestre, s az ország kormányát úgy kellett megalakítani, hogy benne ama férfinak, ki a ház szellemén korlátlanul uralkodott, méltó helye legyen, mivel különben a kormánynak sem tartósságot sem tekintélyt nem lehetett volna ígérni. De Kossuth még mindig távol volt, sőt ugy látszik eltávozása óta összeköttetései is teljesen megszakadtak Pesttel. Okt. 4-dikén szakadatlan esőben érkezett Szegedre, hol roppant lelkesedéssel fogadtaték, s a népet megesketé a szabadságra. Végre a bizottmány futárt küldött utána, hogy ne menjen már távolabb, hanem térjen vissza Pestre, hol szükség van az emberre. S így ment

vissza okt. 6-án és 7-én, midőn Jellačić ama híres „oldalmozdulatot“ már megtevé, s hadseregünk elől megillanván Győrön s Német-Óváron át Ausztriába futott. Kossuth a fővárosba érkezvén vendéglőbe szállott, miután lakásából minden ki volt hordva.*)

Mig Kossuth a legmerészebb politika élén ily gyávaságot árult el, azalatt Batthyány az óvakodó politika követésében rettenthetlen bátorságot s resignatiót fejtett ki. Midőn Kossuth Jellačić elől Szegedre futott, ő, mint láttuk, elibe ment Székes-Fehérvárra. Épen utban volt haza felé, midőn kapta a meggyilkolt Lambergnél talált királyi kéziratokat. Kimondhatatlan fájdalommal vette a véres büntény hírét, s indignatioval fogadta a képviselők azt megelőző határozatát. E határozattal a honvédelmi bizottmánytól küldött két képviselő érkezett táborunkba, hogy ott azt hirdessék. De Batthyány kijelenté, hogy a kihirdetés következményeiért nem áll jól, s a tisztikar haditanácsban szintén kinyilatkoztatá, hogy a közzététel veszélyes fejleményeket vonhat maga után. A kihirdetés tehát elmaradt. Hanem a képviselők komolyan elibe adták a hadi tanácsnak, hogy ütközni kell. Ebből majdnem verekedéssé fajult vita fejlődött ki, melyet Batthyány csendesített le, ki

*) Szemere III. 66. l.

ismét egész tekintélyével lépett fel. *) Batthyány mielőtt az ütközet megkezdődött volna, még egy kísérletet tett Jellačić visszatérítésére. A Pestről kapott kir. kéziratokkal t. i. Fehérvárra ment, hogy, mint maga írta egy barátjának „miután Lamberg már az élők közt nem volt, magam szólván Jellačić-csal s a kir. kézirat által igazolván Lamberg kineveztetését, — mert Jellačić ezt a manifestummal együtt csak koholmánynak állítá, — őt arra bírtam, hogy seregével az országból kitakarodjék. Ez nem sikerült. Ekkor indultam Bécsbe s pedig két okból, először, hogy a kapott királyi kéziratok törvénytelenységét kifejtsem, másodszer, hogy Lamberg szomorú halálára nézve a dolgot kiegyenlítsem, nehogy önkény és rossz akarat ezen esetet egy státuscsepítés merényletére felhasználja. És sejtve már akkor, miszerint ügyeink legközelebbi fordulata Bécsben fog eldőlni, azért is mentem oda, hogy törekvéseim által a fenyegető veszélyt hazánkra nézve ott háritsam el, honnan az leginkább származott. Szóltam W e s s e n b e r g g e l **), mint a kihez mindig utasítottak, s mondtam neki, miszerint helytartót a törvény nem

*) H o r v. M: Magy. Függ. Harcz. I- 533. l.

**) Ez időben osztrák miniszterelnök, ki ezen a helyen Bécs ostrommal bevételése után is megmaradt még egy ideig.

ismer, az országgyűlést pedig elhalasztani vagy berekesztetni a törvények értelme szerint addig nem lehet, míg a budget tárgyalva és befejezve nincsen, s azért e tárgyban kiadott okleveleket ellenjegyezni nem fogom. Lemberg ügyében pedig mondtam, hogy a mint e szomoru esetet illetőleg a törvényes nyomozás szükséges, úgy azt politikailag egy coup d'état végbevitelére kizsákmányolni annál kevésbé lehet, miután ezt a képviselőház is általánosán rosszalta. Arra is figyelmeztettem őt, miszerint e szomoru esetnek közvetett okai ök is, miután ez a törvényes formák mellőzésének gyászos következménye^(*) stb.

Kétséget nem szenved, hogy Batthyány egyike a legmagasztosabb jellemeknek, melyekről hazai történetünk szólani tud. Bámulatos az a nyugodt elszántság, melylyel Lemberg megöletése hírére a táborból Bécsbe siet, hogy ott egy megsemmisítő csapás elejét vegye s meztelen karjával szedje ki a vipera fogait, az a nemeslelkűség, melylyel védeni igyekszik a nemzetet, oly dologban, melynek elkövetése neki fájt legjobban. Nincs senki a hon nagyjai közül e korszakban, a ki honszeretetének ily feláldozó bizonyosságát adta

^{*)} Batthy. levele (Deákhoz): Pest. HirL. 1848. 191 sz.

volna, ki a törvényesség fenntartására fent és alant annyit tett volna, s e célra befolyását, népszerűségét, sőt életét is mérlegbe vetette volna, mint Batthyány. De miután a képviselőház távollétében oly utra tért, mely őt mint miniszterelnököt lehetlenné tette, a mint Bécsbe érkezett, következő levelet írta a pestieknek. „A magyar képviselőháznak. Épen most vettem hírét a képviselők utolsó határozatát nyomban követő gonoszságnak, gr. Lamberg borzasztó meggyilkolásának; e tény minden a hon javára tett fáradozásaim sikerét különben is megghiusítá, úgy hogy majdnem feleslegesnek látszik, midőn czennel tudtul adom, hogy rögtön letettem hivatalomat, melynek törvényes hatáskörét nyirbálni (schmälern) a képviselőház ismételt izben kötelességének tartá. Azonban nyiltan ki kell jelenenem, hogy ámbár e pillanatban visszalépek, benső meggyőződéseim szerint jogom van megvárni, hogy ezen lépésemet senki ne tulajdonítsa sem a hazaszent ügyé iránt való közönyösségnek, sem bármiféle önző aggodalmaskodásnak; hanem a joggal megvárt bizalom hiányának, mely hiány a házat oly utra vezette, hová a törvényesség iránti tiszteletből, melyhez hivatalos állásomat s cselekedeteimet mindig fűzém, nem követhetem s nem is fogom követni. — Egyszersmind lemondok

képviselői állasomról. Bécs 1848. okt. 1. Gróf Batthyány L.“*)

V.

Batthyány lemondását egyelőre eltitkolták Pesten, s az a képviselőházban is csak nov. 9-én tétetett közzé, lemondó levele azonban az egész forradalom alatt soha sem jutott a nagy közönség tudomására. Lemondása után nem volt többé feje az ország kormányának, mert Majláth a neki szánt kir. helytartóságra vonatkozólag kijelenté, hogy semmi olyan hivatalt sem vállal el, mely akár lényegére akár kinevezési formájára nézve törvénytelen. Buda-Pesten tehát egy neme állott be az interregnumnak, miután a honvédelmi bizottmány részéről is kijelentetett, hogy még ideiglenes kormánynak sem akar tekintetni. Néhány napig merő bizonytalanság uralkodott, és senki sem tudta minő sorsot szántak Bécsben Magyarországnak. A képviselőház vezére nélkül maradt, s várakozó állásba tette magát, a bizottság is óvakodott pár napig minden lépéstől, melyet a dynasztia részéről kihívásnak magyarázhatnának. Az általános hiedelem úgy látszik a volt, hogy Jellačić vállalatának szégyenteljes megbukása után a bécsi kormány nem fogja bevallani nyiltan vele való összeköttetését, s talán

*) Horváth S: Gr. L. Batt^h. 5. l.

felhagyand irányunkban eddig követett ellenséges és erőszakos politikájával. „Jelentem a háznak“ ugymond Pázmándy okt. 3-án a képviselők előtt „hogy miután Jellačić Győr felé vonult, nem lehet tudni, mit fog tenni. Azt, hogy Őfelsége nevében a bécsi kormány merje azt tenni, hogy Magyarország irányában, mely a históriában annyi hallatlan méltatlankodások között is mind a dynasztiához hű maradt, mind pedig az ausztriai tartományoktól elszakadását nem nyilvánította, mondom, hogy a bécsi kormány merje azt tenni: hogy Jellačićnak declarált segítséget adjon, nem hiszem, azonban akármiként legyen a dolog, nekünk, kik ezen nyomasztó helyzetben vagyunk, készen kell lenni mindenre“ stb. S a honvédelmi bizottmány valóban készült is. Egymásután küldözte szét a kormánybiztosokat, hogy az ujonczok kiállítására s itt-ott a nemzetőrök és népfölke-lők hadilábra tétele haladék nélkül megtörtén-jék; tömegesen nevezteté ki a tiszteket; a tábor egy részét Móga személyes vezérlete alatt Jella-čić nyomába rendelé, kit azonban, miután két nappal előbb megindult, utolérni többé nem lehetett; a honvédeknel a katonai zsoldot, mely eddig a hadseregben nagyobb volt, egyenlősíté, miután a sorkatonák már a magasabb díjra való tekin-ből is nagy számban hagyták el s ekkép igen

meggyöngíték saját csapataikat; az 1 forintos pénzjegyeket forgalomba ereszté, miután a had-erő már 40 ezer főre szaporodott s a kiadásokat az eddigi eszközökkel nem lehetett többé fedezni; — majd, tudva lévén, hogy Jellačić Ausztria felé veszi útját, az osztrák néphez német nyelven kiáltványt szerkesztett, melyet a képviselőházzal is elfogadtatott, s ily módon Jellačić terveit, a „21 kézirat“ sorsát, melyet a bán olvasatlanul zsebre tett, e dolognak utólagos helyeseltetését, katonáinak zsarolásait stb. előre is megismerteté a szomszéd nemzettel, hogy tudják méltókép fogadni „a rabló csoportot.“

A horvátoknak azonban igen tügyetlen postásaik voltak, s okt. 4-én estére 226 darab érkezett ismét a honv. bizottmányhoz azon elfogott tábóri levelekből, melyeknek édes testvérei már egyszer oly nagy zivatart támasztottak Pesten. E levelek újra erőszakos mozgásba hozták a kedélyeket, s igen megrázó hatást gyakoroltak a közhangulatra, mely egyébként az uralkodóház irányában a legkeményebb tűzpróbát csak az imént is derekasan kiállotta. A levelekből,*) melyek közt Jellačićnak is több kézírata volt, megdönthetetlenül kiviláglott: hogy a bánt a bécsi

*) Ezen elfogott leveleket l. Közl. 112. és 120. sz. (melléklet.)

minisztérium tartja folyvást pénzzel, hogy a betörés nem Horvátország részéről származott, hogy a cs.k.hadsereg tisztei mint bizonyost irták, miszerint okt. 1-én Pesten lesznek s onnan „pokolba üzendik a magyar minisztériumot. . . Magyarország pedig el fog játszani (verspielen), s aztán Bécs ellen fogunk fordulni“, — hogy e betörés és a rácz háboru közt szoros összeköttetés létezik s mindkettő ugyanazon kezek által kormányoztatik, — hogy Mensdorf gróf a császár futára Jellačićhez szept. 24-én kéziratot hozott, melyben ennek minden tettei helyeseltetnek, s tudtul adatik, hogy a magyar csapatoknak a Fölség megtiltotta Jellačićseregét megtámadniok stb. Most újra visszamemlékezőnek Pesten mindazon ünnepélyes nyilatkozatokra, melyek a király nevében annyiszor kárhoztatták a pártütőket s a nemzetet jogai fenntartása felől annyiszor biztosították, — és aztán le h e t l e n volt többé féken tartani az indulatokat, annival kevésbé, mert naponként érkeztek az örömdetes hírek, hogy Jellačić benszorult csapatai ezrével teszik le fegyvereiket s esnek hadi fogságunkba, hogy a tartalékcsoport Perczel és a tolnai felkelők által bekerítettvén, azon a ponton van, hogy minden pereczben várható önmegadása. A klubok ismét „gyalázatos árulás“-ról beszéltek, a bizottság a képviselőház előtt fölmelegíté azon themát, hogy „Budát Bécs részéről is meg kell erősíteni“, a képviselők pedig azt hit-

ték, már jelen van a számolás ideje s komolyan kezdtek tanácskozni arról, mi történjék azokkal, kik a berohanó ellenséggel tartottak. Ez utóbbi tárgy annál több gyújtó elemet foglalt magában, mert Zichy Ödönnek, ki Jellačić embere volt, Görgei által haditörvényszékieg lett kivégeztetése a forradalmi rendszabályok legszélsőbb nemeit tolta előtérbe. Voltak számosan, kik Batthyányt is gyanuba vették, ezek nevében Mártonfy Károly*) következő interpellatiót tette. „Tudjuk, Batthyány miniszterelnök Bécsbe távozott, de arról, hogy mily minőségben, és miért van Bécsben, a ház értesítve nincsen. Ha ő mint magánember van Bécsben, az ellen nincsen szó, de ha úgy van ott mint miniszterelnök, e részben a honvédelmi bizottmánytól felvilágosítást kérek, annyi-
val inkább, mert ez sem nem arcanum sem nem strategialis dolog, hanem oly tény, melyről annál inkább kötelessége a bizottmánynak felvilágosítani a házat és a közönséget, nehogy oly goanu ébredjen, mintha a miniszterelnök talán oly alkudozás végett volna Bécsben, melyről beszélni szégyen, s melybe ereszkedni bűn volna. Felszólítom tehát t. elnökünket: méltóztassék e részben felvilágosítást adni. (Helyeslés.)” Pázmándy ekkép válaszolt: „Méltóztatik a ház tudni,

*) Bácsmegyei képviselő.

hogy Batthyány miniszterelnök ur akkor, midőn
 2-or megbízott minisztérium alakításával, bizo-
 nyos föltételekhez kötötte azt, hogy miniszterel-
 nökséget fog vállalni s minisztériumot alakítand.
 Ezen föltételek egyike volt az, hogy Jellačić rö-
 g-tön vonuljon vissza Magyarországból. Bécsben
 ezen feltételek nem fogadtattak el, és megbízott
 b. Vay Miklós ur egy új minisztérium alakításá-
 val, ideiglenesen pedig mint minden más alkot-
 mányos országban lenni szokott, meghagyatott
 gr. Batthyáynak, hogy vigye addig a miniszter-
 elnökséget, és a felülről érkezendő parancsokat
 ellenjegyezze. Most gr. Batthyány ily állapotban
 távozott el a táborba, ily állapotban távozott a
 táborból Bécsbe. Azt gondolom, hogy miután most
 itt a választmány, mely rendeltetésének megfelel
 az által, hogy a csendnek és rendnek helyreállí-
 tására eddig soha semmit szeme elől nem vesz-
 tett, míg más részről mindent elkövet arra, hogy
 a hadsereg szaporittassék, következőleg ez által
 mintegy a kormánynak azon legfőbb ágazatát,
 melynek legfőbb befolyása van Magyarország
 állására, a háznak jóváhagyásával viszi ideigle-
 nesen, — hogy gr. Batthyány miniszterelnök ur
 most mit tesz? arról a háznak nem adhatok fel-
 világosítást, mert privát tudomásom sincs róla;
 ha gr. Batthyány a kormányzásba befolya, s a
 választmánynak teendői iránt utasítást adna, ak-

kor főtekintetet érdemelne az, hogy ő Bécsben mit csinál. Én azt nem tudom mit csinál, de azt tudom, hogy a választmány semmi egyebet sem tesz, mint a hadseregnek erejét szaporítja, Magyarország alkotmányának és szabadságának biztosítását tartván szem előtt.

A meglepetéseknek azonban még nem volt végök, sőt ezután következett a legnagyobb, olyan mely minden fogalmat túlhaladott. Okt. 7-én d. e. t. i. jelenté a képviselőház elnöke, hogy Jellačić némely levelei újra elfogatván, ezek közt egy nyomtatott példányu királyi leiratra találtak, melyben Jellačić Magyarországon a király helyettesévé, teljhatalmu biztossá, s minden haderő főparancsnokává van kinevezve. Leirhatatlan a hatás, melyet e közlemény a képviselőkre gyakorolt. Először kaczagtak, aztán szörnyűködtek. Bár ezen irat sem az országgyűléshez, sem más országos törvényhatósághoz szokott hivatalos uton még nem érkezett le, a honvédelmi bizottmány szükségesnek látá, hogy a ház előtt mégis olvastassék fel.

A leirat ez volt:

„Mi első Ferdinand Isten kegyelméből ausztriai császár Magyar-, Cseh- Horvát- Tót- és Dalmatországoknak e néven ötödik királya, Erdélynek nagy fejedelme stb.

Magyar- Erdélyországnak s ahoz kapcsolt országok zászlósainak, egyházi s világi főméltóságainak.

nagyjainak és képviselőinek, kik az általunk sz. k. Pest városunkba összehívott országgyűlésen egybegyűlve vannak üdvöt és kegyelmünket!

Mély fájdalommal és megütközéssel tapasztalván, hogy a képviselőház Kossuth Lajos és társai által nagy törvényteleniségekre magát rávenni hagyta, sőt több törvénytelen végzéseit királyi akaratunk ellen végrehajtotta és közelebbről a béke helyreállítására általunk kiküldött királyi biztosunk gr. Lamberg Ferencz tábornagyunk ellen, mielőtt ez a törvényes formában kiadott megbízó levelünket előmutathatta volna, f. é. szept. 27 én egy végzést hozott legyen, melynek folytán a nevezett királyi biztosunk egy a dühösségre felhevült vad csoport által az utczán vakmerően megragadtatott és irtózatosan meg is öletett.

Mi ezen körülmények között, azon királyi kötelességünknel fogva, melylyel az ország biztonsága és törvényei megőrzésére köteleztetünk, ezennel rendelünk és végrehajtásul parancsolunk.

1-ször. Az országgyűlést ezennel eloszlatjuk, úgy, hogy a jelen legkegyelmesebb leiratunk közhírré tétele után üléseit azonnal berekeszteni köteles.

2-szor. A jelen országgyűlés és a képviselőháznak általunk nem szentesített mindennemű végzéseit és rendeleteit törvényteleneknek és semmit érőknek nyilatkoztatjuk.

3-szor. Horvát-Tót- és Dalmátországok bánja báró Jellačić József tábornagyunk főparancsnoksága alá rendeltetnek minden Magyar- és ahhoz kapcsolt országokban úgy nemkülönbén Erdélyországban levő hadi seregek és akármily nemű fölfegyverkezett csapatok, akár azok nemzeti örök akár önkénytesek legyenek.

4-szer. Addig mig a felforgatott béke Magyarországon helyre nem álland, az ország a hadi törvények alá rendeltetik, és ennek folytán az illető hatóságok

mindennemű megyei, városi vagy kerületi gyűlések tartásától ideiglenesen eltiltatnak.

5-ször. Horvát- Tót- és Dalmátországok bánja báró Jellačić József, mint királyi felségünk teljhatalmu biztos a küldetikké, adván neki teljhatalmat és hatóságot, hogy a végrehajtó hatalom körében mind azon hatóságot gyakorolhassa, melylyel e rendkívüli körülményekben mint királyi felségünk képviselője fel van ruházva. Mely királyi legfelsőbb hatalmazásunk következtében mindazt a mit Horvátországunk bánja rendelend, intézend, végzend, és parancsoland, legfelsőbb királyi hatalmunk szerint rendeltnek, intézettnek, végzettnek és parancsoltnak nyilatkoztatva Magyar- és Erdélyországnak és a hozzá kapcsolt országok minden egyházi, polgári és katonai hatóságainak, tisztviselőinek és méltóságainak, s minden rendű és rangu lakosainak legkegyelmesebben rendeljük és parancsoljuk, hogy báró Jellačić József mint királyi felségünk teljhatalmu biztos által aláírt parancsai iránt mindenekben szint' oly hódolók és engedelmesek legyenek, mint a mikép legfelsőbb királyi felségünk iránt lenni tartoztok és tartoznak.

6-szor. Jelesen pedig királyi biztosunk meghagyásunk nyomán arra ügyelni fog, hogy gr. Lamberg Ferencz kir. biztosunk megtámadói és gyilkosai s átaljában ezen a fölségi és emberi jogokat lábaival tapodó ocsmány bűnnek indítói és részesei ellen a törvénynek teljes szigorúsága alkalmaztassék.

7-szer. A polgári közigazgatás egyéb folyó tárgyai ideiglenesen az illető minisztériumok tisztviselői általa a törvények szerint vezetetni fognak.

Mikép ennek folytán a közbirodalom közös érdekei biztosításának és igazgatásának egysége maradólag helyre állítandó, minden nemzetiségek egyenlő feljogo-

sitása szakadatlanul biztosítandó, s ennek alapján a koronánk alatt egyesült országok és nemzetek közös viszonyai elrendelendők legyenek: mindezek minden részek képviselői hozzájárultával tanácskozás alá vétetni és törvényes uton elhatároztatni fognak.

Kelt Schönbrunnban okt. 3. 1848. (Aláírva.)
Ferdinánd m. p. Récsey Ádám m. k. m-niszterelnök.

Magyar- s véle egyesült Erdélyországunk s ahhoz kapcsolt országok zászlósainak egyházi s világi főméltóságainak, nagyjának és képviselőinek, kik az általunk szabad kir. Pest városunkba összehívott országgyűlésen egybegyűlve vannak.“

Vége lévén a felolvasásnak nyomban Kosuth lépett fel s következőleg szólott:

„Tisztelt képviselőház! Mielőtt ezen ocsmány dologhoz szólanék (helyes,) engedje meg a ház, hogy saját tapasztalásom alapján kimondhassam, miként én hazám szabadságának és igaz ügyének oltalmára az összes magyar népnek ha kell egyről egyig fölkeléséről, és azon készségéről, hogy halni kész inkább, mind a mennyi van, semhogy ezen országot eltipratni engedné, — biztosítom a képviselőket. (Szünni nem akaró lelkesedés.) Ha látták volna önök uraim, miként fogadta a Tisza partján lakó magyar nép csekély felhívásomat, ha látták volna önök, hogy nem én öntöttem lelkesedést a népbe, hanem én vettem tőlök erőt és lelkesedést; ha látták volna, hogy felhívás nélkül 20—30 ezerenként mindentűt

megesküdött az örökké való Istenre, megboszulni minden ámulást és rasirozni a honnak ellenségét : önkénytelenül egy véleményben lennének velem, hogy t. i. a nemzet el nem veszhét ; a tapasztaltak nyomán úgy hiszem megnyugtatom önöket uraim, ha azt mondom; „egy szó a nemzet képviselőitől“ — s nem kerül bele 3 hét, és 300 ezer ember fegyverbe áll. Jöhet tót, szerb, oláh lázadás, Jellačić a maga irtózatosságával, s mindezt legyőzendjük. A magyar megérezte erejét, a magyar látja, hogy mi erő van benne, s ez ötet egy meggyőzésre vezette, miként t. i. csatalkoztak azok kik hitték, hogy a 300 esztendő nyomása által elszenderített oroszán meghal; az oroszán csak aludt, a vész fölébreszté, — s a hosszas alvás után nemcsak hogy nem gyöngített erővel, sőt pihenten áll, ha kell megvívni a poklokkal is.

Ezen gyalázatos komédiát illetőleg (hosszas és kedélyes gunyakaczaj) én még arról a hajdani híres rablóról, Sobriról is oly véleménynyel vagyok, hogy Isten és emberiségnek szemérmessége érzete előtt még ő is szégyenlene ily valamit tenni. Nincs az a bandita Olaszországban, ki el nem pirulna önmaga előtt, ha ilyet cselekednék. (Igaz !) Mindemellett, midőn a nemzet határozva van magát semmi áron fel nem adni, maradjunk nyugodtak, s azért nekem igen tetszett, hogy a ház oly jóízűtieket nevetett ezen história felett.

Őszintén megvallom, hogy sok dolgot látok a tapasztalás szerint lehetségesnek; de arról mégis kételkedem, hogy erre a dologra az a beteg király igazán oda írta volna hogy „Ferdinand“; s ezen azért kételkedem, mert ha elakarta az országgyűlést oszlatni, azt gondolom, hogy ezt még is csak nekünk is megírták volna póstán. Ennél fogva kétségbe veszem ezen documentumnak valódiságát, és gyanitom, hogy alatta bizonyos csel fekszik, miszerint t. i. a király nevének bűbájával majd megállíttassanak talán seregeink elhátározott győzelmi lépéseikben és ez által időt nyerhessen Jellačić magát — nem tudom innen vagy ámonnan — megerősíteni és végrehajtani azt mit megmondott volt, mit a hírlapokból s az elfogott levelekből tudunk, hogy ő t. i. a király akaratának ellenére is majd csak cselekedni fog.

Ezen szempontból indulva azt mondom, miként a háznak ez iratot semminck kell tekinteni és azt kell föltenni, hogy az, mivel a házhoz semmi ilyen irat nem jött, egyenesen koholt iromány. De ha nem is volna koholt iromány, azon esetre a következő törvényekre figyelmeztetem a hazát, 1848. III. 3. §. azt mondja, hogy Öfelségének bármily rendeletei, parancsolatai érvénytelenek, ha a Buda-Pesten székelő miniszterek egyike által is alá nem íratnak. Arról pedig semmit sem tudok, hogy nekünk Récsey miniszterelnökünk

volna, még kevesebbet arról hogy Buda-Pesten székelne, mert ha nevével Jellačičnak szolgált volna, nem is kommandálnám neki, hogy itt próbáljon székelni. A második törvény, melyre figyelmeztetni vagyok bátor a tisztelt házat az, hogy az 1848: IV. 6. §. így szól: „az évi ülés az utolsó évrőli számadásnak és a következő évi számadásnak a minisztérium által leendő előterjesztése és az irántoki határozatnak meghozatala előtt be nem rekesztethetik, s az országgyűlés föl nem oszlathatik.“ Ez hasonlóképen eléggé világos; következőleg ha mingyárt valóságos miniszterelnök ellenjegyezne is ilyes valamit, a ház nem oszlana szét, hanem azt tenné, a mit az 1848: III. 32. §. mond t. i. „a miniszterek feleletre vonathatnak minden oly tettért vagy rendeletért, mely az ország függetlenségét, az alkotmány biztosságát, a fennálló törvények rendeletét, stb. sérti, s általuk hivatalos minőségben követtetik el, vagy illetőleg adatik ki.“ Tehát az a kérdés, vajjon ez a komédia itt, azon esetre ha való, — sérti-e az ország függetlenségét? Méltóztassanak azon felolvasott szavakra figyelmezní hogy „majd fognak tartani egy bécsi országgyűlést, s majd oda minket is meghivnak és elintézik a dolgokat.“ Ha ez állana, Magyarország függetlensége megszűnt. Másodszor az a kérdés, sérti-e az alkotmány biztosítékait? Mikor az ország-

gyűlést eloszlatja a nélkül, hogy a jövő évi költségvetés iránti határozatok megkeletkezhettek volna, mikor az országnak minden törvényhatóságait a maga formájából kivetkezteti, mikor az alkotmányt keresztülvonja és a párttűtőnek kezébe adja a kir. hatalom gyakorlatát: azt gondolom, senki sem kételkedhetik, hogy az alkotmány biztosítékai, — ha ezen irat való — felforgattatni szándékoltatnak. És hogy a fennálló törvények rendeleteit sérti, erre elegendők azon szakaszok, melyeket felolvastam. Következőleg hozzon a ház oly határozatot, melyben fejezze ki azon meggyőződését, hogy bár mennyire visszaélt is a kamarilla a király nevével Magyarországnak megrontására és a királynak azt lehet mondani hitszegői alakban a világ elébei állítására: ez irat felől, mely nem is küldetett le hivatalosan s Jellačić már is végrehajtásokba bocsátkozik, — azt teszi fel hogy egy gyalázatos eselszövény, melyet Jellačić Magyarország meghódítási erőszakos elfoglalásának könnyítésére követett el; azonban ha ezen irat nem is lenne való, az elmondott okoknál fogva kinyilatkoztassa a ház, hogy Magyarország függetlenségének megsemmisítését és az alkotmány biztosítékainak felforgatását foglalja magában, mi még tetéztetének azon irtóztatás tapasztalás által, mihez hasonló a historiában nincs, hogy egy országnak

királya megesküszik a törvények megtartására, melyeket szabad akaratából meg szentesített, ezek ellen egy ember, a kamarilla eszköze, pártot üt, azon embert a király törvényes uton miniszteri ellenjegyzés mellett pártütőnek nyilatkoztatja maga is, — kötelessége is volt ugy nyilatkoztatni s róla e szó „pártütő“, melyet a király miniszteri ellenjegyzés mellett kimondott semmi birói ítélet által le nem vétetett sőt inkább igazolta a pártütést az, hogy az országba beütött, — s ilyen embernek czéloztatik adatni kezébe teljes hatalom Magyarország minden alkotmányos biztosítékainak felforgatására. A bizottmány birtokában van egy bizonyos Mayerhofer tábornoknak és ausztriai konzulnak levele, melyben Jellačićnak számot át a szerb rablócsapatok mozdulatairól, s tőle további intézkedéseket kér; miáltal világosan bebizonyul, hogy a pártütő Jellačić az, ki a szerb rablócsapatokat vezérli; szinte a bizottmány kezei közt van egy levele Jellačićnak Rajačićhoz, a hol hasonlóképen a szerb fellázadt csapatok mozdulatai iránt rendelkezik. Tehát annyira degradálni a királyság eszméjét, oly szándékosan irtani ki minden pietást a nép szivéből e szó iránt „király.“ Nem tettem ez iránt szót sem, hanem tapasztaltam hogy ugy van; az ép egészséges magyar sziv a hitszegővel már egy vonalra állítja e szót „király“. Tehát ilyen tör-

vénytelenséget parancsolnak, és ilyen ember kezébe adják Magyarországot! Azt gondolom tehát mondja ki a ház e részbeni határozatát, miszerint fölteszi, hogy ezen dokumentum egy alávaló eselszövény Jellačićtól, de ha nem az volna is, az alkotmány felforgatását foglalja magában, s azért semmit erőnek nyilatkoztatja, minden embert, ki ennek értelmében lépést tett vagy Jellačićnak engedelmeskedni s az ő eljárásában közremunkálni merne, mint honárulót kívánnék tekinteni; — Réceseyt pedig kinek ugyan miniszterségéről semmit nem tudunk, de a ki vagy arrogálja magának ezt a nevet a ház hire tudta nélkül, vagy pedig valósággal megpróbálta ötet valaki kinevezni hogy felhasználhassa, a törvény értelmében mint nemzetelleni bűnöst perbe kell fogatni és czitáltatni. Ha hamis az íromány s nevével visszaéltek, ha kimutatja, hogy nem tett semmi árulást, a bíró absolválhatja, de ha nem tudja magát kitisztani, akkor a legnagyobb árulok egyike, kivel a törvények értelmében kell bűnni. Ilyen határozatot kell tehát a háznak hozni, szükséges egyszersmint, hogy ennek alapján a néphez egy rövid, a dolgokat egybe foglaló felvilágosítás intéztessék, mert az iratokból már tisztán áll, hogy Jellačić vezérli a szerb rablásokat is, s próbál egyesülni a német-ausztriai seregekkel. Ezen ember a kamarilla eszköze, s világos

iratok vannak kezünkben arra nézve, hogy Jella-
 čić által Bécsből igazgattatik Magyarországon
 minden pártütés, rablás és árulás. A népet tehát fel-
 kell világosítani, s én azt gondolom, hogy a nép is-
 merni fogja kötelességét azok ellen, kik ezután
 a pártütők és rablócsordák vezérének engedel-
 meskednének, ki itt hadi törvényeket akar gya-
 korolni azon nemzet felett, mely türelmében csak
 azon van, hogy magát védelmezze, hogy a fenn-
 álló állapotot tartsa fenn, melyre a király eskü-
 dött, a nép ismerni fogja kötelességét, és alkal-
 masint többen is úgy fognak járni, mint már né-
 melyek isteni és emberi igazság szerint jártak.
 Szükséges volna ennek következtében az ország-
 dolgainak kormányzatáról is intézkedni. Én azt
 gondolom, ha a ház ilyenmü határozatot megho-
 zandónak találna, minthogy az indítványt én
 tettem, megpróbálom azt nyomban feltenni, s dél-
 után lehetne ülés, melyben azt a ház helyben-
 hagyhatná; az okleveleket is ki lehet addig nyó-
 matni adalékul a néphez intézendő rövid felszó-
 lításokhoz s czélszerű intézkedéseket tenni, hogy a
 lehető legnagyobb számban mindenütt terjedjen
 el; valamint egyebekre nézve is miknek történni
 kell. Szinte délután intézkedhetik a ház az ország-
 dolgainak kormányzatáról is, a körülményekhez
 képest; mert azt mondom, hogy nem kell soha
 sem kevesebbet tenni, mint a mennyi szükséges.

A dolgok kifejlődése annyira kedvező irányt vesz Magyarországra nézve, s ha valaha most teljesebb az, miként annak, kit Isten elakar vesztetni esztét veszi el; mert ha volt valami, hogy a birkattürelmű utolsó gyáva magyart is felrázza, a szív mélyében megsértett becsület emberiség és nem tudom mi minden érzésnek legmagasabb fokára, csak ilyen dokumentumokra volt szükség. A legközelebbi napokban fognak oly dolgok történni, és a hadseregben lesznek lépések, melyek adhatnak alapot a háznak úgy intézkedni mint Magyarországnak szabadságának biztosítására a körülmények szerint intézkedni kell. Intézkedéseinkkel tehát nem kell tovább menni, mint a mennyire szükséges, van a háznak honvédelmi bizottmánya, melyet úgy kellene rendezni, hogy vigye a dolgokat míg fejlődnek körülmények pár nap alatt, de ne legyen eljárása hosszú, nehézkos formákhoz kötve, hanem hatásköre terjesztessék. Erre nézve majd szerencsés lesznek előterjeszteni vélekedésemet. Most ezen dokumentum felett általában nem jövök tűzbe, mert Magyarországnak szabadságát olyan bizonyosnak hiszem, hogy ilyen lépések mellett a maga erejére felébredt magyar nem engedi magát letiportatni, ha ez nem bizonyos, akkor a legbuzgóbb vallásos embernek atheistává kell lennie, mert kétségbe kell esnie az iránt, hogy Isten van; ha

ilyen módon, mi a rablásnál is alábbvaló, a hosszú türelmében hű nemzetnek szabadságát s nemzeti lételét eltörölni sikerülne. Én azt hiszem, hogy az igaz ügyben az igaz isten velünk van, de csodákat velünk tenni nem fog, mert csodákat tenni nem szokása, hanem azt mondja: adtam 5—6 millió magyart, ebből keljen fel 5—6 száz ezer, fektüdjék le az árulókra, s úgy nyomja le őket mint a zsupszalmát, — hogy pedig nem csak a ráfekvési s agyonnyomási hajlam, hanem olyan hajlam van a népben, hogy felemeli karját s eszküszik a mindenható istenre, hogy nem fogja magát engedni utolsó csepp vérig, utazásomból a legbiztosabb adatokból szolgálhatok. Alig voltam kilencz községben, s 50 ezer ember áll készzen, s mennyiben e pillanatban nem volt rájuk szükség, otthon maradtak s egy szavára a képviselőháznak talpon lesznek. A szomszéd vidékek szinte nehezteltek, miért nem szólítottak fel, hogy küldenének ők is vagy 50 ezer embert. Még Szegedről teszek említést. Valamint a főváros lelkesedése, melyet a mult napokban tanusított, olyan érdem, melylyel Buda-Pest városok lakossága historiai nevet vivott ki magának Magyarország történetében, s azt a nemzetnek a legnagyobb hálával kell méltányolni, úgy ha itt baj történik is cselszövények következtében, ott van még Szeged támaszpontul. Méltóztassanak el-

hinni, hogy nem termett annyi illyr, szerb vagy akármicsoda csuda fajbeli áruló a világon, mely a magyar nép összes lelkesedése által támogatott oly magyar várost mint Szeged megdöntené, hol önkéntesen, felhívás nélkül, a nép esküdött, miként elmegy a harczra mind, s még a gyermek sem marad otthon. Addig tehát Magyarország elveszve nem lesz és ha más nem, megtartja azon vidék, mely a dunai lelkes lakosságnak ez időben kimutatott közremunkálásának is nem kis támasza volt. Tehát hideg vérrel tartom szükségesnek kimondani, hogy ezen iromány koholt, s ha nem is volna az, a legocsmányabb árulás. Ez okoknál fogva ilyen komédiára a ház eloszolni nem fog, s a nemzetet nem hagyja el, hanem kötelességének ismeri kimondani, hogy a ki ezen iratnak legkevésbé is engedelmeskedni mer, az hazaáruló, s azzal minden ember úgy bánjék, mint hazaárulóval bánni kell! (Helyes!)

Ha majd a kormányzatra nézve méltóztatnak határozni, egyes individualításokra is ki lehet terjeszkedni, mert ha valaki a világon, ilyen Mayerhofer és Jellačić-féle ember bizonyosan vogelfrei. (Ugy van!) Récsey Ádámnak perbe fogatását szinte határozónók el. Én fölteszem s előterjesztem a délutáni ülésre a néphez intézendő felszólítást, ha annak innét kell történni; egyébiránt a ház azt is határozhatja, hogy ezt a honvédelmi

bizottmány tegye. A bizottmányok fognak működni, seregeink pedig mennek, és verik azt, a ki megérdemli. A körülmények meglehet 24 óra alatt ismét hoznak ily esetet, mert ez már a második lépés, s akkor majd a további lépésekre lesz idő. Most csak azt határozzuk el, miként ezen irat törvénytelen, s teljesítse minden ember kötelességét.

Elnökök: Nézetem szerint Kossuth képviselő előterjesztésére a ház kivétel nélkül felállván, mindezen határozatokat lényegben elfogadta. (El!) Mi azt illeti, hogy részletesebben szerkesztessék, arra nézve természetesen kell egy pár óra idő, következő az azt gondolnám, délutáni 5. óráig felfüggeszthetnők az ülést, addig némely intézkedések is lehetnek szükségesek, s Kossuth képviselő elkészítvén ezen határozatokat, ugy a néphez intézendő felszólítást is, mindezt akkor hitelesíthetjük. (Jól van!)

Kossuth: A képviselőház bizonyosan lesz azon igazságszeretettel, hogy ha magamra vonatkozva egy pár szót mondok, kegyességgel fogja meghallgatni, mert ebben a nyomorult szabad rablási oklevélben az van mondva, hogy a képviselőház Kossuth Lajos és társai által hagyta magát valamire rávenni. Méltóztassanak visszaemlékezni, mi volt az, a mire én indítványt tettem s a ház elfogadta, mi volt azon törvénytelenség? Azt mondtam,

a minisztérium előterjesztése folytán a király összehívta az országgyűlést, azért, mivel a hazát lázadás fenyegeti, s ez az ő atyai szívének ki-mondhatatlanul keserűségére válna, azoktól tehát meg akarja az országot menteni, s összehívja az ország képviselőit, hogy a hon védelméről, katonaságról, és pénzről gondoskodjanak. S azon párt-ütőknek, kiknek semmivé tétele végett hívta össze az országgyűlést a király, azt mondja: „Mein lieber Rebell, menjen tovább is azon az uton mint eddig,“ s mi azt mondjuk, ha a király nem akarja adni sanctióját azon dolgokhoz, melyeket saját felhívására tettünk, mi senkinek szép szemeiért nem lehetünk oly gyávák, hogy mivel nem méltóztatik szentesíteni a törvényt, mindnyájan oda adjuk nyakunkat. Hisz ilyen bolond csak nem lesz az ember. És mit tettünk? Védjük a hazát, ugy a mivel lehetett, nem támadtunk meg senkit, hanem védjük magunkat. Furcsa volna, ha engem valamely rabló megtámad, s azt mondanám: „A szolgabíró-t kértem, hogy ezen utra rendeljen csendőröket, hogy ne legyek megtámadásnak kitéve, azt a szolgabíró nem tette, tehát rabló ur, méltóztassék engem megölni.“ Ilyen bolond nem lesz az ember. Gondoskodtunk a nemzet védelméről akkor, midőn nem gondoskodott az, a kinek szentesített kötelessége volt gondoskodni. (Kitörő lelkesedés s tetszés!)

Azt merik mondani, a képviselőház követett el törvényteleniséget, azon képviselőház, mely nem akarom mondani nagy óvatossággal, hanem azt mondom, nagylelkűséggel eddig még nem törölte el az ausztriai ház lételét, (igaz!) mely most e perczben sem mondja azt, hanem csak annyit, mennyi szükséges, — s ennek mondják, hogy törvényteleniséget követett el, és ki mondja? Az, ki a pártütőt, lázadót s a világnak minden bűneit felusztatja a türelemben kimerithetetlen magyar nemzet ellen, s ő meri vádolni a képviselőházat, hogy törvényteleniségre hagyta magát rávenni. Ez példátlan a históriában. Minthogy ezen levélben az én csekély nevem különösen megemlítettik, ez nem akar egyebet tenni, mint csak úgy „monstrari digito“, hogy ez azon ember, ezzel kell valamit csinálni. Megtörténhetik, mert halandók vagyunk, s ármánynak, alávalóságnak, bűnnek sok eszközei vannak a világon, hanem azt tudom, ha százezer Kossuth Lajos volna is az országban s mindeniket egyenkint semmivé tennék, porrá zuznák, vagy akármit csinálnának vele, hiában kecsegtetnék magukat azzal, hogy a magyar nemzetet semmivé fogják tenni; mert ez azon vaksághoz, mely ilyen leveleket ír, hozzá tartozik, egy nemzetet azon hittal akarni megbecsteleníteni, hogy ha itt egy két embert eltakarítanak, rablánczra lehet fűzni a nemzetet. Az, hogy

egyes embereket mutatnak ki, csak ösztön lehet hogy felforrjon keblében a méltó indignatio, hogy oly gyávának hisz bennünket a kamarilla, miszerint ha egy embert kimutat s azt láb alól eltakarítja, minket rablánczra fűz. Esküszöm Istenemre, míg egy magyar él, addig a magyart rablánczra nem fűzi.“

Miután még Drágoss biharmegyei képviselő tett helyreigazító észrevételt Kossuth azon kifejezésére, hogy „jöhet oláh lázadás,“ oly értelemben, hogy egyes példákért nem lehet az egész oláh népet lázadással vádolni, az ülés eloszlott.

Esteli 9. órakor roppant hallgatóság s a Vilmoshuszárok tisztikara jelenlétében tartatott meg a második ülés, melyről a hiteles napló így tudósít.

„Elnök: Először is jelentem a t. háznak, hogy ma d. u. 5. órakor b. Récsey Ádám aláírása alatt egy levelet kaptam, melyhez mellékelve van Őfelségének két kézírata. Egyik, melylyel b. Récsey Ádám kineveztetik miniszterelnöknek — (Kaczaj), a másik az, melynek mása a délelőtti ülésben olvastatott fel. — Minthogy szükséges, hogy az eredeti irományok a ház előtt felolvassanak, azt a jegyző ur teljesíteni fogja.

Kazinczy Gábor jegyző felolvassa a következő irományokat: a) Récsey Ádámnak Pázmándy Dénes elnökhöz intézett, s f. é. és hó

3-ikáról kelt levele, b) Ferdinand és Récsey aláírással ugyanazon év és hó 3-dikáról kelt irománya, melylyel b. Récsey Ádám, mint miniszterelnök neveztetik ki s egy minisztérium alakításával bizatik meg, c) Ferdinand aláírásával s Récsey Ádám mint miniszterelnök ellenjegyzése mellett f. é. okt. 3-dikáról kelt királyi leirat. (Mely iratok részint közkecsezajjal, részint átalános indignációval s „gyalázat“ — felkiáltásokkal fogadtattak).

Kossuth Lajos: (Tapsvihar és éljenzések közt a szószékre lép). Bocsánatot kell kérnem a t. háztól, hogy egy részét az illető iratoknak kissé későn lett kezembeli jutása de főképp mivel testi erőmben a fáradság által annyira meg voltam ingatva s igen alkalmatlan lázzal volt bajom egész délután, a néphezi proklamációt lehetetlen volt elkészítenem. A határozatot megírtam, a proklamációt pedig az éjjel, ha lehetséges lesz gondolkoznom, szerkesztendem.

Most tehát szerencsém lesz felolvasni azon határozatot, melyet indítványom következtében fogalmaztam, s melyre nézve a felolvasottak semmi változást nem tesznek, legfeljebb eloszlatják a t. háznak azon sejtelmét, melyet a király neve iránti pietásból szerettek volna a nemzet képviselői táplálni, hogy t. i. lehetetlen, hogy azon iro-

mány, melyet reggel nyomtatásban láttunk, más legyen, mint koholt hamis íromány.

E sejtelem a felolvasottak által elenyészett; hanem mi a törvény és alkotmány alapján állván, ezen körülmény határozatunkat legkevésbé sem változtathatja (Helyes!); de a dolognak rende kívánja, hogy legyen meg a határozat úgy, mint reggel hozatott, és ismét legyen egy más határozat a most felolvasottak következtében. (Helyes!)

(Olvassa a háznak okt. 7-diki határozatát, mely köztetszéssel s helyesléssel fogadtatott s ekképen szól).

A képviselőháznak 1848. évi okt. 7-dik napján reggel tartott ülésében határozata.

A képviselőház elnöke előterjeszté, miként b. Hrabovszky magyarországi főhadi parancsnok egy levelet küldött be, melyet hozzá b. Jellačić Magyarországra beütött s az ausztriai hadsereg részéről hozzá csatlakozott pártütés vezére intézett, egyszersmind jelenté, hogy a nevezett pártütő-vezérnek a magyar koronához tartozó főhadi parancsnokságokhoz s a fölségsértő Račić József volt metropolitához, a rabló szerb csoporthoz egyik fő igazgatójához intézett több rendbeli hason tartalmu levelei fogattak el; — figyelmezteté a képviselőházat azon nyomtatott csatolmányra, mely állítólagosan Ferdinánd király aláírása alatt s magát miniszterelnöknek nevező Récsey Ádám ellenjegyzése mellett Schönbrunnban f. h. 3-dikán kelt s melynek tartalma következő.

„Mi első Ferdinánd“ (stb. mint fentebb).

„Az elnök értesité a képviselőházat, miként Jella-

čičnak említett levelei ezen csatolmány tartalmának sikeresítésére s mindennemű fegyveres népeknek a nevezett pártütő Jellačić József rendelkezése alá bocsátására vannak intézve.

Mely csatolmánynak felolvasásából a nemzet képviselői tapasztalván, miként a pártütő Jellačić a király nevének saját szentségtelen céljaira használata mellett oly lépések végrehajtásának megkísértésére vetemedett, melyek Magyarország s a hozzá kapcsolt országok törvényes függetlenségének felforgatását, a kir. esküvel szentesített alkotmány eltörlését, s hazánknak 14 királyi eskü ellenére az ausztriai birodalomba olvasztását, és ezzel Magyarországnak az önálló országok sorából kitörlötését foglalnék magukban.

Ámbár ugyan a legközelebbi időkben sokszorosan tapasztalták a nemzet képviselői, miként hazánknak a királyt környező ellenségei a beteg királynak nevével Isten és ember igazságának s minden jognak, törvénynek s a királyi eskü szentségének lábbal tiporására szentségtelenül visszaélnek:

mindazon által a felolvasott nyomtatványban foglalt merények oly égrekiáltó jog- és törvénytisztogatást foglalnak magukban, hogy annak a király által történt valóságos aláírását még a közel multaknak szomorú tapasztalásai után sem hihették el.

Nem hihetik pedig annyival inkább, mivel ha az valósággal a királytól eredett volna, lehetetlen, hogy előbb az országgyűlésnek meg ne küldték vala, mielőtt a pártütés vezére, annak végrehajtására s hazánk fegyveres seregeinek az alkotmányra letett esküjöktől elcsábítására tetteles lépéseket tenni felhatalmaztatnék.

De nem hihetik még azért sem, mert bármennyire beteggé s önmagával tehetetlenné lett legyen is a

király, mégsem hihetik, hogy Őfelsége öntudatos eszméletétől annyira megfosztva legyen, miszerint keze az igazságos isten ítéletétől vissza ne rettenjen egy oly iromány aláírásánál, melylyel hű Magyarországa népeinek nemzeti és alkotmányos létele ép azon rablónak s pártütőnek zsákmányul dobatnék oda irgalmatlanul, ki minden jognak minden törvénynek s magának a királyi tekintélynek is lábbal tapodása mellett fegyveres kézzel támadta meg az országot, öldöklő, pusztítja, rabló módon zsarolja a magyar népet, s kit Őfelsége a törvényes formákban miniszteri ellenjegyzés mellett maga is pártütőnek nyilatkoztatott, s ki azóta pártütési bűneit az országba lett fegyveres beütésével csak sokszorososan növelte.

És nem hihetik azért is, mert lehetetlen föltenniök, hogy a király maga bármennyire beteg s önmagával tehetetlen legyen is, nevét adhassa oda eszközül kiirtására minden kegyeletnek és ragaszkodásnak, melylyel a magyar nép tömérdek szenvedései daczára iránta viseltetett, — de melynek lehetetlen gyökerestől ki nem szaggattatnia a nép szívéből, ha látandja, miként a hű magyar nemzet feletti királyi hatalmát egy rablóra ruházza, ki az országot fegyveres erővel megtámadá, s azt az alkotmány felforgatásának szentségtelen munkájával bizza meg köszönetül, azért, hogy a magyar nemzet az ausztriai házat 300 esztendő előtt a magyar koronával szabad akaratból megajándékozza, s 300 esztendő alatt sokszor ingadozott trónusát a nemzet vérével tartotta meg.

És végre el nem hihetik még azért is, mert lehetetlen feltenniök, hogy akadhaszon magyar, ki egy ily égrekiáltó rendeletet, mely ha végrehajtatnék nemze-

tünket az élő nemzetek sorából kitörülne, anyagyilkos kézzel törvénytelenül ellenjegyezni merészelné.

Ugyanazért a nemzet képviselői a király iránti tiszteletnek adják akkor jelét, midőn a felhívott irományt koholtnak és hamisnak nyilatkoztatják, s abban nem látnak egyebet, mint egy alávaló cselet, melylyel a pártütő Jellačić vitéz hadseregeinknek igazságos bosszújától megmenekedni törekszik, mit a nevezett pártütőről annál inkább feltehetni vélnek a nemzet képviselői, mivel egy oly emberről, ki az őtet eltiporható vitéz seregeinknél a győzelem perczében fegyverszünetért könyörög, s azt oly feltétel alatt nyeri meg, hogy a fegyverszünet perczébeni állomását mind a két tábor megtartsa, ő mégis, miután a törvényt s hazánkat védelmező vitéz hadseregeink nagylelkűségétől a fegyverszünetet megnyeré, annak ideje alatt egész táborával gyáván és bectelenül megszökött, — hogy hazánknak pusztítását még egy ideig tovább üzhesse, s a magyar nemzet megsemmisítésére összeesküdött bécsi kamarillától remélt segítséget magához vonhassa, egy ily emberről tehát, hogy bűnének érdemlett büntetését kikerülhesse, a legbecstelenebb csel is alaposan feltehető.

Azon nem várt esetre mindazonáltal, ha a felhívott rendelet csakugyan valóságosnak bizonyosodnék s eredetében az országgyűlésre is megküldetnék, a nemzet képviselői tekintetbe vévén.

I-ör, miként a mult országgyűlésnek királyi esküvel szentesített III. t. cz. a 3. §-ban világosan azt rendelné, hogy a királynak bármely rendelete parancsolata, határozata s kinevezése csak úgy érvényes, ha a Buda-Pesten székelő miniszterek egyike által is aláíraték s igyamagának egy uj miniszterelnöknek kinevezése

is csak hasonló aláírás mellett lehet érvényes, Récsey Ádám pedig nem Buda-Pesten székelő miniszter, s miniszterségéről az országgyűlés általában semmit sem tud, következésképen a felhívott rendelet mindenesetre érvénytelen. — Tekintetbe vévén

2-or, hogy ugyancsak a mult országgyűlésen alkotott IV. t. cz. 6. §-nak világos tartalma szerint az országgyűlés az utolsó évrőli számadás és következő évi költségvetés iránti határozatnak meghozatala előtt be nem rekesztethetik, sem az országgyűlés el nem oszlathatják, s mivel ezen határozatok még meg nem hoztak, az országgyűlést Ófelsége még rendes miniszteri ellenjegyzés mellett sem oszlathatja el. És tekintetbe vévén

3-or, hogy az országot az ellenségnek kezébe martalékul adni, az alkotmányt s minden alkotmányos biztosítókat eltörölni, s az országot oly haditörvények alá rendelni, melyek szerint a senkit meg nem támadott, s csak magát a törvényt és az ország lététét kötelessége szerint védelmező nemzet minden tagjainak élete halála a fegyveres ellenség pártütő vezérének kezébe tették, a királynak joga semmi esetben sem lehet. És tekintetbe vévén

4-er, hogy Magyarországnak saját törvényei szerinti kormányzatát eltörölni az Ófelsége többi tartományainak birodalmába bele olvasztani s hazánk törvényhozó hatalmát más idegen nemzetek képviselőiből is alakítandó valamely testületre bízni, a király koronázási esküjével s ugy az 1790 : 10. mint a mult országgyűlésen alkotott sarkalatos törvényekkel merőben ellenkezik.

Mindezeknél fogva a nemzet képviselői a nemzet halálát szentségtelen kezekkel alá nem írhatván, a felhívott állítólagos rendeletet, mind belső tartalmára, mind alakjára s külső formájára nézve törvénytelennek, érvénytelennek és semmitérőnek nyilatkoztatják, törvény-

hozói kötelességöknek a törvény értelmében folytatását elhatározzák — s ezen határozata jogszerűségére nézve az örökkévaló istenre, a nemzetre, s az egész világ közvéleményére annál bátrabban, annál tisztább lélekkel hivatkoznak, mert lehetetlen hinniök, hogy egy derék, békés és hű nemzetnek ily halátlanul s irtóztatos módon az élő nemzetek sorából kiirtását ezáltal saját létüknek is erkölcsi bizonytalanságba tételét a világnak bármely művelt népei hallgatag elnézhetnék. —

Mely határozat folytán a nemzet képviselői úgy Jellačić Józsefet magát, mint mindenkit, a ki őt ez országban bármely hivatalos hatósággal bírónak elismerné, neki önkéntesen engedelmeskednék, vagy épen a nemzet alkotmányos szabadságának felforgatására intézett mérenyleteiben segélykezet nyújtani merészlene, hazaárulónak nyilatkoztatják, s a honnak minden becsületes polgárát, de különösen a vitéz magyar hadsereget, s az országnak minden hatóságait s tisztviselőit a hazaárulásban részvét sulyának terhe alatt arra kötelezik, — hogy ezekkel akként bánjanak, mint a törvények a hazaárulókkal bántani rendelik.

Az ország minden hatóságainak pedig különösen is elengedhetlen kötelességükké teszik, hogy megyei, városi vagy kerületi gyűléseiket rendesen folytassák, s a közigazgatás minden ágaiban törvényes kötelességük szerint folytonosan eljárjanak, a törvény és büntetés terhe alatt másként nem cselekedvén.

Végezetül, minthogy a nemzet képviselői az idézett vagy koholt, vagy alkotmányt felforgató iraton Récsey Ádámnak mint állítólagos miniszterelnöknek aláírását szemlélnék; és tekintetbe vévén azt, hogy ha magát ez írománynak miniszterelnökké törvényes formában lett kineveztetése nélkül irta volna alá, mint a mi-

niszteri czimnek bitorlója törvényes büntetés terhe alá esik, és tekintetbe vévén különösen, hogy a mult országgyűlésen alkotott III. t. cz. 32. §-a még a törvényesen kinevezett minisztereket is minden oly tettért vagy rendeletért feleletre vonandóknak parancsolja, mely tett vagy rendelet az ország függetlenségét, az alkotmány biztosságait, a fennálló törvények rendeletét s az egyéni szabadságot sérti:

ugyanazért a képviselőház Récsey Ádámnak törvényes kereset alá vonatását s e végett vád alá helyeztetését ezennel elhatározza.

Mindezen határozatainak részint hozzájárulás, részint az 1848. III. 34. §. értelmébeni eljárás végett a felsőházzal leendő közlésére s egyszersmind az ország minden polgári és katonai hatóságaihoz, különösen pedig az ország vitéz hadseregeihez, — melyeknek hazafiúi hűségüktől s rettenthetlen vitézségüktől várja nemzetünk az elárult árva hazának megmentését, — megküldésére s általános közhírré tételére a ház elnökét utasítván.

K o s u t h : Most olvastam itt, mielőtt az ülés megnyitott, azon okleveleket, melyeket a jegyző ur a titkár előtt szinte felolvasott. Ezekre nézve nem stylaris tekintetben, mert fejem nem igen alkalmas erre, hanem csak véleményeimmet tettem fel aziránt, hogy minő határozatot gondolnék hozzattatni. (Felolvassa !)

(Olvasás közben azon leiratra, melyben b. Récsey miniszterelnöknek kineveztetik, s a melyet Récsey önmaga ellenjegyzett):

Nekem is nagy kedvem volna ellenjegyezni,

hogy hercezeg Eszterházy 33 uradalmát magamnak ajándékozom. (Nevetés!)

(Kossuth olvassa az általa szerkesztett határozatot, *) melynek azon kitételénél: a ház egyhangu határozattal kimondja stb. mindnyájan felállnak, minek következtében imigy szól):

A képviselőház egyhangu határozatával kimondotta, hogy a kegyelemnek ideje lejárt az árulókra nézve, hogy a ki honáruló, a nemzet képviselői által is annak tekintetik, s mint honáruló fog bűnhődni. Szerencsésnek tartom a házat, hogy ezen elhatározását akkor mondotta ki, midőn egyszerűsmind egy vitéz és lelkes magyar ezrednek mindnyájunk által tisztelt s a haza megmentői közé felavatott képviselőihez van szerencséje, (zajosan kitörő éljenek! mit a jelenlevő Vilmos-huszárezredből tisztikar felállással köszönt meg), s a kiknek vitéz karjaitól, úgy a mint lelkes társainak karjaitól megvárja azon igazságos Isten, ki előtt az ország alkotmányaira megesküdtének, megvárja a nemzet, hogy valamint hű védői lesznek mindig és mindenhol az ártatlanságnak, úgy rettenthetlen ostorai a bűnnek s honárulásnak. (Köztetszés és éljenzés). Adja hozzá a képviselő-

*) E határozat nincs meg a *Közlönyben*, azonban olvasható *Szilágyinál*: A M. Forrad. Tört. 178, 179. l. (mely szerkezetből azonban hiányoznak e fentebb idézett szavak: „a ház egyhangu határozattal kimondja“).

ház a magyar nemzetnek azon elhatározását, s mely elhatározást én százezreknek szemében láttam s ajkairól hallottam, s gondolom elértük a perczet, mikor nem lesz többé tanácsos e nemzet türelmével játszani. (Közhelyeslés!) Nem tudom, mennyire megyen e nemzet nagylelkűsége, a mult időkből tudom, hogy mennyire ment, hogy kimerítve véréből, kimerítve vagyonából, oly harcokba, melyek nem voltak a nemzet harczeit, kevertetett; mert mi közünk péld., hogy Párisban mit csinálnak? és mi közünk ahhoz, hogy ismét másszor mit csináltak Nápolyban? De azt tudom, hogy midőn ilyen harcokban is véréből s minden vagyonából kiforgattatott a magyar nemzet, s nyert érte mit? — „Europa libertati asserta“ — mit ráirtak egy keresztre; s a magyar, midőn ezt hazudták a világnak, nemcsak hogy nem asseráltatott a szabadságnak, hanem országgyűlést sem tartottak neki mindaddig, valameddig az akkori nemességnek morális erején meg nem tört a hatalomnak ezen kísérlete: hogy talán már megszokta a magyar a jármot, s már most vérét és pénzét talán országgyűlés nélkül is ki lehetne csikarni, — ezt kapták jutalmul azon áldozatokért, miket 25 esztendőn által nem magok megmentésére, hanem egy rossz politikának érdemére hoztak, csak azért, mert királyunk nevét használták fel azon rossz politikának takarójául. Küzdött,

vérezett a magyar, s midőn azt kapta érette jutalmul, elkövetkezett ismét egy országgyűlés, s az akkori öreg ur azt mondotta: „Fáj nekem, hogy olyan rosszul bántam veletek!” — „Vitam et sanguinem!” kiáltott a magyar nemzet, s ezen megbocsátásnak ismét voltak percei, melyek következtében igen sokat szenvedett. De elkövetkezett ismét az Isten igazságának napja, midőn, ha a magyar nemzet nem olyan hü királyához mint a minő, tehát már most az ausztriai ház (egyet fu a tenyerére) így el van fújva, s ekkor ismét vitéz seregeink segítnék Olaszországban kivívni számára a győzelmet, s miután kivívták, a magyar véren kivívott győzelmen elbizakodva, egy tollvonással akarják eltörölni a magyart az élő nemzetek sorából (Tompá zugás). Ez rövid rajza a közelebbi törtéeteknek, hogy a multakra ne menjünk, hol a nemzet hűsége hasonlóképp azzal hálaltatott meg, hogy 1741—51, 51—61, s 61—90 még csak országgyűlés sem volt, s az által a nemzetalkotmányos élete mintegy megszünttetett. Én tehát nem tudom, meddig terjed a nemzet türelme, hanem azt tudom, hogy egy feladatunk van mindenekelőtt az ország ellenségeit semmivé tenni, s ezen semmivététel közben, valamint azután is, számolni! (Zajos tetszés, hosszas éljenzés!)

Mi az általam feltett s a tisztelt ház előtt felolvasott határozatjavaslatot illeti, nem tudom

hogy egyszeri felolvasás után nem kívánja-e a ház, hogy §-onként is felolvastassék? (Általános felkiáltás: nem! Ezzel szónok benyújtja javaslatát az elnökséghez s a szívek mélyéből fakadt hosszúságú éljenzések közt elhagyja a szószéket).

Elnök: Ennek folytán a határozat ki fog nyomtatni, s valamint eddig kötelességemnek éreztem s fogom érezni a ház határozatait életbe léptetni, úgy jelenleg ezen határozat végrehajtásán is minden erőmből fogok iparkodni. (Éljen!) Egyébiránt, mi a proklamációt illeti, azt gondolom, hogy az is a holnap 10. órakor tartandó ülésre Kossuth Lajos által elkészítettván, szinte fel fog olvastatni a ház előtt, s holnap kinyomtatván a határozattal együtt a ház tagjai közt ki fog osztatni s azután ezen irományoknak a felsőházhoz ítéldéséről szinte fogok gondoskodni, minthogy Récsey miniszterelnök ugyis kötelességemmé tette, hogy a hozzám küldött irományokat siessek a felsőházzal közleni, én tehát sietni fogok azoknak a felsőházhoz ítéldésével, csak azon kis különbséggel, hogy a képviselőház határozatát is comitiva gyanánt hozzájuk fogom mellékelni. (Tetszés, nevetés).“*)

E határozatot másnap a felsőtábla egy-

*) Közl. 121. vagyis okt. 9. sz. (hol a d. e. és d. u. tartott ülések naplója).

hangulag magáévá teszi s Récsey pörében a bírákat megválasztja. Ezen ülésben 27 mágnás vett részt. — Most már teljesen elveszett a békés kiegyenlítés reménye! Vagyis inkább rég elveszett már az, mostantól fogva csupán lehetetlenné volt téve. A képviselőház mintegy ember állott fel, midőn Kossuth a királynak ellenszegülés igéit kiejtő, s az igazság- és önérték elszántságával zugta utána a szót, mely az egész nemzetben visszhangra talált, s rögtön egy viharra növekedett, melyben minden megvolt, a mi a vihart jellemzi: erő, méltóság, láрма, zavar és rombolások.

Egy férfi vetette magát oda a mozgalom élére, természeténél fogva gyöngé és félénk, ki a vértől borzadt, s kibén, mint később kiderült, annyi lelki erő sem volt, hogy midőn a nép kedvezése majdnem korlátlan hatalmat adott kezébe, meg merte volna büntetni a kézzel fogható vétket és árulást, melyet egynémelyik párthive irányában elkövetett. E férfi, ki épen azon napon tért vissza menhelyéből Pestre, a melyiken ide a kir. leirat megérkezett, most egy hős elszántságával látszék bírni, s a legvégső ellenállásra buzdítja a hon atyjait. Észrevehetőleg ki látszik szónoklatából, mennyire szíven találták őt a leirat szavai; mert a bécsi irat nemcsak megdorgálta az egész képviselőházat, nemcsak hadi törvények alá vetette az egész országot, hanem Kossuthot különösen

megnevezve s a többiek közül egymagát kiemelve úgy tüntette fel, mint Lamberg gyilkosát, s minden rossznak okozóját. E fenyegetés iszonyu sejtelmeket ébresztett Kossuthban, s felháborítá egész lelkében. Mint a gyöngeszivűekkel rendszerint történni szokott, a végveszedelem látása dühössé és elszánttá tette. A gyöngeség eltűnt; nincs többé munka, melyet meg ne győzne, s nincs vakmerőség, melyet megtámadóival szemben elkövetni képes ne lenne.

A képviselőház a küljelek daczára nem mondhatni, hogy valami derült hangulatban lett volna, sőt inkább érezte a határozat egész horderejét, s mint a válságos nagy pillanatok alatt lenni szokott, komolyan meg volt döbbenve. Ha nevetett is a bécsi irat olvasása alatt, de keserű nevetés volt ez, olyanforma, mint midőn a sorsüldözött ember fájdalmai között felkaczag. Mély szomorúsággal és resignációval győződött meg felőle, hogy most már kényszerítve van, oly lépésre, melyet tenni nem akart. Nagyobb részben egyszerű s mérsékelt férfiakból állott, kik sokat adtak a józanság szabályaira, de tapasztalatlan politikusok módjára keveset értettek a szavak mérlegeléséhez s jobbára érzelmi benyomások uralma alatt voltak. Sajátságos borzongás fogta el mindannyiszor, midőn forradalomra gondolt, melyet rendszerint lázadással azonosított. Azt hitte, hogy

a forradalmak mindig csak új jogok kicsikarásáért keletkeznek. S mintha csak a m. kir. kanzelláriai stýlusból tanulta volna ismerni a nemzet tulajdonságait, oly sokat tartott a nemzet egynémelyik hagyományos erénye felől. Midőn már világos volt, hogy a reakció készül eltörlésére az 1848-ki törvényeknek, melyeket a hatalom szorult helyzetében jónak látott megerősíteni, még azután is sokáig azt hitte, hogy a nemzet jogait meg lehet védeni oly törvényekre való hivatkozással, melyekre döntő körökben már semmit sem adtak, s tiltakozott az ellen, hogy forradalmának tartassék, még azután is, midőn már úgy bántak vele mint forradalmival, s midőn tényleg már közepében is volt a forradalomnak. A nemzet önmagával való birkózási korszaka volt ez.

Az első lelépés a törvényesség teréről szept. 11-én Jellačić beütése hírére történt, midőn a ház a Bécsből hozott keserű tapasztalatok benyomása alatt, hacsak az országot át nem akarja engedni Jellačić katonáinak, k é n y s z e r ü l v e é r z é m e g p a r a n c s o l n i a k o r m á n y n a k , h o g y s z e d j e n u j o n c z o k a t , é s b o c s á s s a f o r g a l o m b a a p é n z j e g y e k e t ; u g y a n e z e n a l k a l o m m a l h o z a t o t t a z o n m á s i k t ö r v é n y b e ü t k ö z ő v é g z é s i s , m e l y n é l f o g v a a k é p v i s e l ő h á z K o s s u t h o t , k i l e m o n d v á n n e m v o l t t ö b b é m i n i s t e r , m e g b i z t a , h o g y S z e m e r é v e l e g y ü t t v i -

gyék ketten az ország kormányát. E Kossuth-Szemere duumvirátusnak, mint láttuk, a nádor rögtön véget vetett Batthyány ujjalagos kinevezetésének közzététele által. Ekkor sokak lelkéről esett le nehéz teher. Szept. közepén a ház proklamálta a törvényességhez való ragaszkodását, s ekkor, midőn a főherceg nádor az országgyűlés által felhivatva a nemzeti seregek élére állott, egy pillanatra lelki megnyugvás érzete fogta el a kedélyeket. „A nádor nemes föllépésével“ ugymond az akkori legtekintélyesebb lap „paralyzálta a bécsi kamarilla égbekiáltó bűnét, midőn saját cselszövényeinek kétes győzelmeiért oda vetette kockára a monarchikus elvet.“*) De majd a drávai táborból érkező hírekre ismét félelmes forrongásba jött Pest. „Mindennről volt szó,“ ugymond az egykoru tudósító „mondhatatlanokról.“ A drávai táborba pedig a fővárosból „nagyszerű republicanus mozgalmak“ hirei érkeztek, mint egy tábori tiszt magát kifejezé. A ház azonban, midőn Batthyány lemondással fenyegetődött, erőt vett önmagán, szilárdan megmaradt a törvényesség terén; a döntő körökből jött megtámadások elkeserítő hatása egy időre megsemmisülni látszék, s a Pesti Hirlap örömmel kiáltott fel: „Az isten megvilágosita bennünket,

*) Pesti Hirlap. 1848. 164. sz.

hogy még ne hagynók el a tért, melyen eddig jártunk.“*) Olvasván ezen egész időszakról a képviselőházi beszédeket, mindenütt szemünkbe tűnik a roppant erőbe kerülő önkorlátozás. A Lamberg ellen hozott végzés, Kossuth és társai izgatása folytán oly perczen hozatott, midőn a legvégsőig felcsigázott szenvedélyek mintegy kábulásban tartották az elméket. Buda-Pest ekkor iszonyu zürzavarban s az anarkhiához közel állott. A végzést azonban oly véres tett követte, melyen meg rázkódott a ház nemesebb érzése. A higgadság és eszély ismét visszatért, sőt igen sokakat remegő félelem és megjoházódás fogott el.

Jellačić kineveztetése mindent ismét elrontott, még pedig végképen. E tekintetben semmi magyarázat sem szükséges, ha elolvastuk a képviselők határozatát. A nemzet önbecsérzetében és jogaiban kihiva s halálosan sértve érzé magát. Most már minden habozás eltűnt. Még a higgadt ész is kénytelen volt elhallgatni. A mély belátású s óvatos Pázmándy gunyolódik az elnöki széken. Kétségtelennek tartaték, hogy Jellačić előtt Magyarország meg nem hajolhatik, de nem hajolhatik meg azok előtt sem, kik őt e nemzetre küldték, s ekkép vele való sokáig tagadt egyetértésüket, melyről Buda-Pesten egy idő óta különben már senki sem kételkedhetett,

*) U. o. 165. sz.

végre minden tartózkodás nélkül magok is bevalóttak.

Nem lehet tudni, számítottak-e a bécsi döntő körök a nemzet ezen magatartására, melyet az előzményekből s lélektani elvekből előre is bizonyosan lehetett látni, vagy pedig egészen kihagyták azt terveikből. Épen annyi okunk van az tenni fel, hogy a ház ellenszegülésére számítottak, a midőn t. i. a reakció jogot nyerend fegyverrel bánni el a „fellázadt” országgal, — mint azt hinni, hogy a bécsi körök semmit sem törődtek a közérzülettel, hanem azon jó reménységben voltak, hogy mire a leirat kiadatik s Pestre érkezik, akkorára Jellicé már be fogott ülni az ország fővárosába s tökéletesen ura leend a helyzetnek.

VI.

Miután kimondatott, hogy azon hatalomnak, mely alá a Fölség rendelé, nem fogja magát alávetni a nemzet, más felől pedig az országot rendezett kormány nélkül sokáig hagyni nem lehetett, szükség volt, hogy ezen tárgyban minél előbb formászerű határozat hozassék, s az eddigi intézkedések kiegészíttessenek. Azonban nehéz dolog volt ez a képviselőháznak, mint a mely okt. 7-ki legkeményebb határozatát is a törvényre alapítá, miután nyilván vala, hogy a végrehajtói hatalom a királyt illeti, s egyedül neki van joga meghatározni, kire akarja bízni annak kezelését. De az események e részben is

segítségére jöttek a nemzeti párt fejeinek, s a képviselőház tultette magát e dolgon is, hamarabb és könnyebben, mint egyelőre várni lehetett volna.

Míngyárt más nap, a mint az okt. 7-ki határozat meghozatott, fontos események hire jutott el a törvényhozó testületbe. Az elnök a d. e. 11 órai ülést azon nyilatkozattal kezdé meg, hogy a „percek fontosabbak, semhogy azokat a tegnapi jegyzőkönyv felolvasására fordítanánk“, s számtalan éljenzések és örömkialtások közt előadá, hogy Perezel Mór és Gürgei, Roth és Philippovics cs. k. tábornokok horvát táborát (7500 ember) lefegyverezték, s ekkép Jellačić seregének végső maradványai is, melyek még a haza földén voltak, megsemmisítették; aztán elbeszélé az okt. 6-diki bécsi forradalomról érkezett híreket, következőleg szólván: „A mi Jellačić ellen működő táborunk jelen állását illeti, arra nézve a jelentést ott kezdem, hogy mi történt Bécsben. Bécsben t. i. miután az álarczot azok, kik királyunk nevével visszaélnék, és Magyarországunk alkotmányát tökéletesen semmivé akarták tenni, ledobták, Bécs vidékéről minden katonaságot Magyarország ellen indítottak, ezek közt első volt a bécsi olasz gránátos zászlóalj, mely felállittatván kijelentette azt, hogy Magyarország ellen harczolni nem akar. (Igen zajos éljenzés.) Ennek

olytán Latour hadügyminiszter parancsának következtében lovassági escort állítatott melléje, és így kényszerítettett arra, hogy rendeltetése helyére Pozsonyból, Magyarországba betörjön. Így tehát a katonák mint foglyok kísértetvén, mikor az ugynevezett tábori hidhoz értek, a bécsi fellázadt nép, különösen a deákság vezérlete alatt, a hidat már lerontotta, ekkor hidászok alkalmaztattak, a hidnak helyreállítására, de a nép ezekkel harcza keveredve futásra készítette, s a hidat helyreállítani nem engedte. (Éljenek!) A forradalom kiütvén, az ottani generalisok közül kettőt elfogott, magát Latourt pedig egy kályhalukba bujva megtálálván, — agyonverte, kiczipelte az ugynevezett Hófra (am Hof), és ott egy lámpásra felakasztotta. (Kitörő tetszés). Bécsben hát most a legnagyobb forradalom van, s az utolsó tudósítás szerint a nép, óráról órára várja a városnak a minden honnan oda rendelt katonaság által leendő ostromlását. Ennek hírére vezéreink Győrnél, a nélkül hogy legkevesebb is gondolkodtak volna, Móga ur minden erőt magához vévén, megindultak Jellacicé ellen. (Éljen!)“

E hírekre egészen neki vidultak a kedélyek. A klubbok és lapok (a Pesti Hírlap kivételével) egymást multák felül a szilajságban, s minden tartózkodást félretettek oly dolgok iránt, melyeket eddig tiszteletben kellett tartaniok. Még a

Közlöny is egészen kijött rendes sodrából, vezércikket hozott, s ily kezdéssel: „A bécsi legujabb események folytában a király és egész udvara a Schönbrunnból megszala dt. Hová? még nem tudni. Némelyek szerint Linczbe, mások szerint külföldre.“ S aztán elbeszélvén a bécsi forrongásokat, így végzi: „Nagy diadálnak vagyunk hajnalán. Talán összedől a császári birodalom, és Ausztriából lesz republica.“ *) Sem az előtt sem azután egész 1848-ban nem szólott ily hangon.

Visszatérve a képviselőházi ülésre, a mint Pázmándy bevégezte szavait, Kossuth állott fel, s következőleg szólott: „Tisztelt képviselőház! A honvédelmi bizottmány eljárása s a legközelebb mult napokban tanusított buzgalma iránt, azt gondolom, hogy a tisztelt képviselőház méltán a legszivesebb méltánylattel viseltetik, s ezt én ki mondhatom, mert munkálódásának eredményét eddig úgy szólva nem osztottam, minthogy hivatásom távol tartott Pesttől (Az egész ház felállva fejezi ki méltánylatát.) Isten kinyújtotta karját kijelölni a gyors tetteknek idejét, mely gyors tektől függ a nemzeteknek szabadságát biztosítani az igaz ügynek, a mely ellen annyi árulás, annyi hitszegés esküdött össze. A honvédelmi bi-

*) Közl. okt. 10. sz. (A fentebb ritkított betűkkel szedett szavak, a Közlönyben is azon módon vannak szedve).

zottmánynak nézete tehát az, hogy most a jelen perezek kissé nagyobb egyszerűséget kívánnak az ország dolgainak kormányzatában s vezetésében. Az egyszerűséget értem azalatt, hogy ne legyen minden tárgy oly számos tagokból álló mintegy collegialis tanácskozás rendelkezésétől függő, hanem hogy legyen bizonyos egység az akaratban, és elrendezés a végrehajtásban. — Ennélfogva a honvédelmi bizottmány azon vélekedésben van, hogy a jelen körülmények között kormányzat nélkül a nemzet természetesen nem lehetvén, miután most minisztérium nincs, ideiglenesen a honvédelmi bizottmányra kellene nemcsak azon szűk kört, mely az eddigi jegyzőkönyvben ki van számára jelölve, hanem ideiglenesen az országnak minden kormányzatát ruházni (Közhelyeslés), de oly formán, hogy az elrendezés ekkint történjék: legyen egy elnök és két tag, kik hárman együtt, a honvédelmi bizottmányt értvén, ennek rendező intéző részét alkítsák és vigyék saját felelősségük mellett, és pedig azon széles hatalommal, melyet a mostani körülmények megkívánnak, birván ezen három tag a mennyire szükséges azon hatósággal, hogy a honvédelmi bizottmánynak eddigi több tagjait illetőleg kinekkinek a végrehajtás körébeni teendőit jelölje ki, hogy mi alapon s uton kell eljárniok, azon tekintetből, hogy maga a három tagu

kormányzat minden részletességekkel ne legyen kénytelen maga foglalatoskodni, s ezáltal az ország nagyobb érdekeire kevesebb gondot viselni, hanem kiki maga körében a folyó tárgyat végezze el; a honvédelmi bizottmány tegyen a három tagu kormányzatnak mindig jelentést, hogy oly kérdéseket, melyeket saját felelőssége mellett el nem intézhetőknek gondolna, vagy a mire nézve nincs a szabályokban említés, ez intézze el. — Ez volna egyszerű alakítása a jelen időben az ország dolgai kormányzatának. A melyre nézve én azon vélekedésben vagyok, mikép most egy általában nincs annak ideje, hogy akár miesoda theoriai dolgokba bocsátkozzunk, hanem úgy a mint a honvédelmi bizottmány van, alakítsa magát s teendőinek körét. Csak az a különbség az eddigi s az általam proponált eljárás között, hogy eddig collegialiter mindnyájan együtt vittük, most pedig ki volna jelölve ezen három tag által a kormányzathoz tartozó minden tagnak teendője, s ezen három tag intézkednék, a többi pedig végrehajtó organum volna. (Közhelyeslés). Ez egyszerűen minden további indokolás nélkül azon javaslat, melyet a honvédelmi bizottmány nevében bátor voltam előterjeszteni.

Z á k ó I s t v á n : *) Emlékezetemben van-

*) Bács megyei rigyiczai képviselő.

nak Kossuth Lajosnak épen most mondott szavai, miszerint személyek körül nem kell bibelödni, de azt mégis szükségesnek tartom, miszerint ki mondja a ház, hogy a honvédi bizottmány elnöke Kossuth Lajos legyen. (Éljen Kossuth! A képviselők felállanak. Kossuth Lajos szólni akar).

Elnök: Mielőtt Kossuth Lajos szóhoz jöhetne, a végzést ki kell mondani. (Helyes). Végzése a képviselőháznak az, hogy a honvédelmi bizottmány a addig mig az ország normalis állapotba jöven törvényes kormánya nem lesz, mindazon hatalommal, melylyel az ország kormányának birnia kell, felruháztatik, (Helyes), továbbá, hogy a honvédelmi bizottmány Kossuth Lajos elnöklete alatt (Éljen!) önmagát fogja rendezni és a dolgok menetelét akkép elosztani, a mint azt böles belátása szerint fogja találni. Ez a képviselőház határozata. . . .

Kossuth Lajos: Megvallom, hogy óhajtottam volna, miszerint azon bizottmány elnökségére nézve a tisztelt képviselőház mást, nálam érdemesebbet, méltóztatott volna kijelölni. Azonban a nemzet parancsával találkozván, minden honpolgár részéről nincs egyéb tennivaló, mint engedelmeskedni (Éljen!) Én engedelmeskedem, azon egyre kérve mind a tisztelt házat összesen, mind minden egyes polgárát a hazának, hogy akármely perczben ügyetlennek találjak, csapja-

nak el; ha makacsságból vagy akármiből veszélyesnek a hazára, üssék le fejemet! — Hanem azon kérésem van, hogy azon honvédelmi bizottmány, mely a tisztelt ház parancsának következtében elnökletem alatt kormányozni fogja ideiglenesen az országot, három tagra redukáltatva neveztessek ki itten, és én kérem a tisztelt házat, hogy Nyáry Pált rendelné mellém (Nyáry Pál, Pázmándy Dénes!) Pázmándy elnökre nézve azon észrevételem van, hogy ha mingyárt a legközelebbi órákban ülések nem fognak is tartatni, de országgyűlés van, és a napokban annak folytatatni kell, ő pedig a háznak elnöke, más részről a honvédelmi bizottmánynak azon kívánságát jelentette ki, hogy lemelessen a táborba, hol, azt gondolja, a jelen körülményekben hasznos szolgálatot fog tehetni. (Madarász László, Szemere Bertalan).

N y á r y P á l: Nem fogom indokolni, csak egyszerűen jelentem ki kívánságommal, miszerint Pázmándy mindenestre tagja legyen a honvédelmi bizottmánynak.

Elnök: Méltóztassanak nekem is egy pár szót megengedni. Azt gondolom, hogy ezen választmány alkotásában mindenre tekintettel kell lenni. Azt hiszem hogy jelenleg, miután a dolgok úgy állanak, hogy táborunk Jellačić táborával holnap vagy holnapután okvetlenül fog vere-

kedni *), és azután azon tábornak kötelessége az lenne, hogy a bécsi népnek, mely talán szorult helyzetben van, segítségére siessen egy részt, más részt itt némely főbb politikai fontosságú tekintetek is adják elő magukat, én részemről kikérem magamnak a honvédelmi bizottmánytól azon provinciát, hogy mindazon képviselőkkel, kik a vadász-csapatba beállottak, az itteni huszárokkal s a Váczon készen levő gömöri önkéntesekkel még ma a gőzösön a táborba fogok menni. Meltóztassanak megengedni, ha a honvédelmi bizottmány nekem ily kitüntetést ad; azt gondolom, hogy ott a jelen viszonyokban sokkal több hasznot tehetek mint itt, annyival inkább, mert ezen kiküldetés csak néhány napig fog tartani. Addig a képviselőház egyes tagjainak számos teendői lesznek, tehát ülést tartani nem szükséges. — Egyébaránt még egyre vagyok bátor figyelmeztetni a házat, miszerint azt gondolom, hogy a végrehajtó hatalomnak mindenkor szüksége lesz törvényhozó hatalomra. E kettőt bár minő körülmények közt összezavarni nem lehet. Én a képviselőház által elválasztattam a ház elnökének, és ezt kimondom nyíltan, hogy ezen tulmenni nem

*) Ez nem történt meg, mert ladseregünk nem üldözvén nyomán Jellačićot, őt később nem tudta utolérni a hazában.

akarok. Akkor, midőn Bécsből vagy a táborból visszajövök, ha a képviselőház összeül a jelen helyen, az alkotandó kormánynak, vagy azontul bármely törvényes kormánynak, mely a képviselőház többségének lesz kifolyása, csekély tehetségem szerint a képviselőházzal támasza leendek. Azonban nyíltan kijelentem, hogy e helyről mindaddig míg a képviselőháznak bizalmát el nem vesztsem, nem fogok eltávozni. — Egyébként a képviselőháznak azt vagyok bátor ajánlani, hogy minden tekintet a jelen körülmények közt fontolóra kell venni. Én ajánlom Kossuth Lajos elnököt, Nyáry Pál barátunkat, és a felsőlháztól az alelnököt báró P e r é n y i Zsigmondot. A képviselőháznak többi tagjai, azok, kik a honvédelmi bizottmányban vannak, ezen bizottmánynak tagjai maradnak. Ezen bizottmánynak mindenesetre még sok dolgai lesznek, következve nekik itt hatásuk, működésük mindenesetre igen téres lesz. — Nincs egyéb hátra, mint az, hogy mindazon követ urakat, kik a vadászcsapatba beállottak, vagy beállni akarnak, felszólítsam, hogy ma d. u. 1. órakor e teremben megjelenjenek, hol tudtokra fogom adni, mikor megyünk el, következve méltóztassanak megjelenni, hogy az elindulásra megegyezvén, együtt távozhassunk el. — Ez alázatos kéresem, határozottan kinyilatkoztatván, hogy részemről

annál tovább, mint kimondottam, semmi esetre menni nem fogok.

N y á r y : A tanácskozmány elején nem voltam jelen, minélfogva nem is tudom, hogy mik történtek, hanem a végére jövén, azt vettem ki, hogy egy kormányt kívánnak alkotni. A kormányok csak úgy működhetnek, ha ők is beleszoknak s őket is megszokják. A kormány állott a tisztelt ház rendeletéből hat, utóbb tíz tagból, miután a felsőház is négy tag kinevezésével hozzá járult, s ezen kormányhoz már hozzászoktunk. Én nem kívántam volna egyebet, mint azt, hogy eddig kijelölt elnöke nem volt, tisztelt Kossuth Lajos urat elnöknek kinevezték, *) én azt hiszem, hogy sokkal czélszerűbben tesz a tisztelt képviselőház, ha ezen választmány által maga a törvényhozás intézkedik, mintha akármilyen más kormányt nevez ki. Mi módon fogja maga közt azon választmány a teendőket felosztani, az a választmánytól függ. Ha eddig volt hiba, csak az volt, hogy nem volt elnöke, most van elnök. Arra kérem a házat, semmi változást ne tegyen, hanem mondja ki azon elvet, hogy miután Magyarországon más constituált hatalom nem létezik mint a ház, e ház maga kormányoz a maga küldöttei által. Ennél fogva én semmi

*) 1879.

változást nem akarnék, hogy Nyáry vagy akárki neveztesse ki, hanem azon választmány működ-
jék s elnöke Kossuth Lajos legyen. (Elfogadjuk.)

Elnök: Azt gondolom, hogy a képviselő-
ház az általam előadottakra már azelőtt általános
felállásával a sanctiót megadta, következve a
határozatok hozatalában ne tétovázzunk. Ki van
mondva a felállás által a háznak kivétel nélküli
akarata, azt gondolom annál maradjunk meg, és
most vége az ülésnek.

Nyáry: Én kijelentem, így el nem fogad-
dom. (Nyáry indítványát fogadjuk el.)

Kossuth: Tisztelt képviselőház! Én nem
akartam valamely oly lépést proponálni, mely
lépés oly színben jelent volna talán meg, mintha
én, kit a tisztelt képviselőház a maga bizalmának
terhével mondhatom érdemtelenül elhalmozott,
még mintegy újabb jelét kérjem a bizalomnak,
mert azt nem tartottam részemről illendőnek, ha-
nem azok után, melyek most történtek, én aláza-
tosan vagyok bátor kérni a képviselőházat, ne
méltóztassanak szerénységre, vagy mire ma-
gyarázni, ha engem megtisztelni méltóztatnak
azzal, hogy ezen honvédelmi bizottmány elnök-
ségét vigyem. Méltóztassanak ezt azzal kipótolni,
hogy én azt rendezhessem, úgy a mint jönak lá-
tom. (Elfogadjuk.) Ezen rendezést akként értem,
hogy a tisztelt képviselőház megalkotta a honvé

delmi bizottmányt, most parancsolt velem, hogy elnöke legyenek. Tehát méltóztassék nekem annyi hatóságot adni, hogy én a ház által megalkotott honvédelmi bizottmány egyes tagjainak teendőit kijelölhessem. (Elfogadjuk.)

Elnök: E szerint a képviselőház abban állapodik meg, hogy Kossuth Lajos ur, mint a bizottmány elnöke fogja ezen végrehajtó hatalom személyei közt a teendőket, mint legjobbnak látja, elintézni. (Jól van.)“*)

VII.

Kossuth e szerint elnyerte a helyet, melyre neki lehetett legtöbb igénye, kormányelnök lön, hogy vezesse azon mozgalom ügyeit, melynek

*) Köz l. 122. sz. Az e tárgyban hozott határozat következőleg formuláztatott: „Indítvány tétetvén hogy miután minisztérium nincs, a jelen körülmények között a nemzet kormányzat nélkül nem lehet, a honvédelmi bizottmány pedig azon szűk körben, mely eddig számára ki van jelölve, sikeresen nem működhetik, az ország minden kormányzata a honvédelmi bizottmányra úgy ruháztassék, miszerint az ügyek vezetésében nagyobb egyszerűség és bizonyos egység legyen, a bizottmány elrendelése pedig oly formán történjék, hogy a kormányzó bizottmány kinek-kinek a végrehajtás körébeni teendőit maga jelölje ki.

A képviselőház az ország kormányzatát mind a két ház részéről kiküldött honvédelmi bizottmány ke-

eddig is legkiválóbb képviselője s bizonyos tekintetben indítója volt. Új állásában csakhamar óriási tevékenységet és sikert mutatott elő, habár egészség dolgában kissé gyöngéledett. Mintha a földből teremtetnének, állottak elő egymásután az új honvédsázlóaljak, az ágyúütegek, s az önkéntes és nemzetőri csapatok. Okt. 18-án egy hadcsapat kíséretében Kossuth személyesen is elutazott a táborba. Helyre akarta ütni, ha már késő nem lett volna, azt a mulasztást, midőn seregünk az előle megfutamodott Jellačićot nyomban nem üldözté s meg nem semmisíté, ezen kívül buzdítólag akart hatni a tisztek érzületére s a gyanus lelkületűektől megtisztítani táborunkat. A főhadiszállásra érkezvén, ott találta Windisch-Grätz császári fővezérnek egy

zébe mindazon hatalommal, melylyel az ország teljhatalmu kormányának birtania kell, letévén, a honvédelmi bizottmányt mindaddig míg az ország a normalis állapotba jöven, törvényesen elismert kormánya nem lesz az ország teljhatalmu kormányának, Kossuth Lajos honpolgárt és képviselőt pedig, egyetemes felállással kijelentéssel, e kormány elnökének nyilváníttja, kire egyszersmind azon hatóságot is ruházza, hogy az ország kormányzatára megalkotott honvédelmi bizottmányt önbérlátása szerint rendezze s egyes tagjainak teendőit jelölje ki. Ludvigh János a képviselőház jegyzője, Pázmándy Dénes elnök." (Közl. 132. sz.).

kiáltványát, melyben katonatiszteinket arra szólítja fel, hogy menjenek át hozzá. Szükségesnek látta, hogy ezen iratra felelet küldessék. Megírta tehát, hogy a magyar törvényes jogait védeni fogott fegyvert, felszólítá Windisch-Grätzet, hogy miután az ő kineveztetése hazánkra nézve törvénytelen, hagyjon fel ellenséges szándékaival, Bécs ostromát is szakítsa félbe, s Jellačićot fegyverezze le. Az okmányt, melyet Pázmándy a ház elnöke és Csány kormánybiztos is alájegyeztek, Ivánka ezredes vitte át, mint parlamentaire Windisch-Grätzhez, ki csak annyit mondott rá, hogy „lázadókkal nem alkuszom“, Jellačić pedig Ivánkát letartóztatá. A határszálon csapatainkra nézve egy nehéz kérdés megfejtése állott, üldözők-e t. i. Jellačićot Ausztriában is, vagy pedig csak a magyar föld védelmére szorítkozzanak. Kossuth az előrenyomulás mellett volt, s a tisztikart is igyekvék megnyerni ez eszmének, de ez csak féligmeddig sikerült. A kérdésnek nemzetközi oldala is levén, a képviselőház előre megízené a bécsi országgyűlésnek, hogy a magyar seregek a bécsiek támogatására s Jellačić üzübe vételére át fogják lépni a határt. A bécsi országgyűlés azonban, bár a császár hadaival szemben állott, ez izenetre sem helyeslőleg, sem elutasítólag nem mert válaszolni. Végre Kossuth türelméből kifogyván, határozottan megparancsolta Mó-

gának, hogy nyomuljon előre, s egyszersmind, miután ez a következményekről teljességgel nem állott jót, gondoskodott, hogy a visszavonulás alkalmára a sereg vezérletét G ö r g e y Arthur vegye át. Okt. 30-dikán Bécs felszabadítására kiindult a magyar sereg, de S c h w e c h a t nál 8 órai harcban visszavereték. E veszteség igen lehangoló a kedélyeket.

Nov. 9-ére visszatért Kossuth a táborból. Ugyanekkor érkezék meg Pestre Pázmándy is. Távollétök idején nagy árvaságra jutott a képviselőház. A honvédelmi bizottmány, melynek helyettes elnöke a tevékeny Nyáry volt, nem akarta, hogy a ház Kossuth távollétében fontosabb dolgokról tanácskozzék s napirendre terjen, és épen ezért ülések sem tartattak úgy a mint akkor szokásban volt napjában rendszeren; *) s midőn tartattak is, csupán napihirek és oly tudósítások jöttek szőnyegre, melyeket bátran átlehetett adni a nyilvánosságnak. Miután pedig ezen dolgokat a hirlapokból is meg lehetett tudni, számos képviselők oda hagyták Buda-Pestet. Végre meg kellett parancsolni, hogy a képviselők ne oszoljanak szét, a kik pedig, habár engedelem nyelés mellett, haza mentek, tartsák kö-

*) Azon napok, melyeken ülések voltak : okt. 10, 11, 14, 15, 17, 20, 22, 24, 25, 28, 31. nov. 7, 9.

telességüknek, visszatérni a fővárosba. Hasonló módon folytak a dolgok a felsőtáblán, hol Majláth távollétében Perényi vitte az elnökséget. Nov. 9-én Kossuth megjelenvén a képviselőházi ülésben, több mint egy óra hosszáig beszélt tábori utjáról, dolgairól és tapasztalatairól, valamint egyéb a honvédelmét és állapotát illető tárgyakról. Elmondá azt is, hogy a nemzetnek biznia és remélnie kell, hogy a hangulat az ország különböző vidékein igen kedvező, hogy most fődolog a seereg újra szervezése és szaporítása, s hogy a már meglevő haderő oly tekintélyes, hogy benne bizva nyugodtan folytathatja tovább tanácskozásait az országgyűlés, s aztán saját állására vonatkozólag így folytatá: „Mi, a honvédelmi bizottmány, mindazt, mi a haza megmentésére kívántatik, kétségtelenül megfogjuk tenni, s időnként jelentésünket is befogjuk adni a tisztelt képviselőháznak, valamint legfőbb hatalmi intézkedéseit is kikérni kötelességünknek ismerendjük, ha csak a tisztelt képviselőház az ország kormányzatára nézve nem tartja jónak másként intézkedni (Felkiáltások: nem!) Mi engem illet, megvallom, hogy ha magam vágyaitól kérnék tanácsot, én istentől magamnak egyetlen egyet ohajtanék: hogy adjon nekem néhány napi nyugodalmat, felejtve mindenkitől, — mert az élet nehezen kísérté meg testi erőmet. Lelkemet épnek

érzem, mint bármikor, hanem meggyöngült egészségben vagyok, s csak azt ohajtanám, hogy a tisztelt ház méltóztatnék engemet a reám bízott tisztnek igen nagy fáradozalmaitól kegyesen felmenteni. (Több oldalról: nem lehet!) Egyébiránt kijelentem, hogy a hová s a mikor parancsolni fog velem a tisztelt képviselőház, valamint kétségtelenül mindenikünk, a számára kijelölt helyet elfoglalni s kötelességét teljesíteni el nem mulasztandja, úgy én is, mennyire bírom, ezt meg fogom kísértetni, azon egyet kérvén a tisztelt képviselőháztól, hogy ha akár ügyetlenségem, akár erőm fogyatkozása miatt hivatásomnak nem felelnék meg; méltóztassanak másként rendelkezni, mert isten s a haza előtt mondhatom magamról is, mint Görgei tábornokról mondtam *), hogy a

*) Görgeire vonatkozólag Kossuth ez alkalommal kijelenté, hogy M ó g a lemondása után oly vezérre volt szükség, ki a sereg katonai munkálatát, az ottani rendet, fegyelmet, magyar lelkiületet, nemzeti lelkesedést és határozottságot lehetőségig biztosítsa. „Bizodal-mam“ ugymond „Görgei volt ezredes most pedig tábornokra esett, (éljen!) egy oly férifura, ki iránt ha a kár a honvédelmi bizottmány, kinek kezében van a kormány, akár a tisztelt ház nem osztoznék azon bizodalomban, melylyel iránta vagyok lelkesülve, azért becsületemmel állok jót a képviselőháznak, hogy ma tessék mondani neki, az ur nem lesz fővezér, hanem közlegény, hiven fogja így is a hazát szolgálni.“ (Í r á n y i

legalacsonyabb helyzetben is oly hü fia akarok lenni a hazának, mint a legnehezebb körülményekben (Felkiáltások : maradjon !) Ha a tisztelt képviselőház velem továbbra is parancsolni méltóztatik, mitől igen ohajtottam volna felmentetni, s örömet viselném a honvédelmi bizottmány terheit is, csak az elnökséggel méltóztatnak volna más valakit megbizni ; de ha méltóztatnak velem parancsolni, azt gondolom, midőn előbbi határozat folytán is egy kis materialis elrendezést a honvédelmi bizottmányba behozni szükséges leszen azért, hogy gyorsabban menjenek a kormányzati dolgok. Egyébiránt más változtatást ez idő szerint szükségesnek nem tartok“.*)

Mennyiben volt őszinte e visszalépési hajlam, bajos volna megmondani. Annyi tény, hogy Kossuth később is több ízben beszélt lemondási készségéről, de azt senki sem vette komolyan, s nem is vehette, mert a tények az ellenkezőről szóltak, s a végfejlemények megmutatták, hogy mily mohón ragaszkodék a hatalom birtoklásához, még akkor, is midőn befolyása az ügyek menetelésének már terhére vált, s hogy nem is tette

Dániel ur, Párisban lakó t. hazánk fia, szives volt velem közleni, e művecske, átolvasása alkalmával, hogy, mint neki Kossuth maga mondá, fővezérnek csak azért nevezetett ki Görgei, mivel Ivánka el volt fogva).

*) K ö z l. 154. sz.

le előbb a kormányt, míg meg nem győződött felőle, hogy „ninc s t ö b b é r e m é n y, hogy az egyesült osztrák és orosz nagyhatalmasságok ellen az önvédelem harezát siker reményével folytathassuk.“ *) De novemberben csakugyan szükség volt rá, hogy Kossuth a nemzeti mozgalom élén maradjon, szükség volt rá, hogy miután emnyire mentek a dolgok, folytassa a nemzet harci szervezését, melyre legalkalmasabb volt már csak azért is, mert a nép e napokat „Kossuth-világ“-nak tartá, s a haza sorsát szorosán fűzte a Kossuth nevéhez. A képviselőház tehát bizalmat szavazott neki, melynek Kossuth úgy látszik szükségét érzé, miután a szerencsétlenül végződött ausztriai előnyomulással nagy felelősséget vett magára, s Bécs eleste, Puchner hadizenése, Simunich betörése, az erdélyi oláhok iszonyu lázadása, Temesvár és Arad ellenséges föllépése után egész bizonyossággal lehetett várni, hogy most már rajtunk s különösen Pesten a számolás sora !

E parlamenti manouvrierozásnál azonban sokkal fontosabb dolog volt az, hogy ámbár már egy hónapja mult, hogy az országgyűlés megbizta Kossuthot, hogy a kormányágakat a honvédelmi bizottmány tagjai közt ossza, ki s ekkép a colle-

*) Kossuth lemondási nyilatkozata 1849. aug. 11-ről.

gialis kormányzás esetlenségeinek és lassuságának vessen véget, mégis e dologban mindeddig mondhatni semmi sem történt. Az „amabilis confusio“ meglehetősen mértékben uralkodott a bizottmányban. Szerencsé volt, hogy Mészáros folyvást Pesten lévén, a legfőbbet, a hadügyi osztályt, vezethette, Nádosy a nemzetőri haditanács ügyei intézésében s az új honvédszászlóaljok szervezése körül nagy tevékenységet fejtett ki, Nyáry a belügynél az ujoneozást nagy erélylyel vezette, a nép pedig, s ez volt a legnagyobb szerencse, készségesen kiállította a ráeső illetéket. A törvénykezéssel kevés volt a baj, mert Ghyezy igazságügyi államtitkár okt. 2-án általános törvénytünetet hirdetett. A képviselőház érezte magát még mindig a legszánandóbb helyzetben. Együtt volt, de munkálkodni nem volt képes. A napi rend félbenszakadt; a kormánynak fontosabb dolgai voltak, hogysem a tanácskozásokat vezethette volna. Kossuth távollétében egyszer kifejezé a ház abbeli kívánatát, hogy a jövő félévi adórendszerről akar gondoskodni, de a régi adórendszert, mely elibe terjesztett, bonyolodottvolta miatt tanácskozásaiiban nem fogadhatá el mintául, a kormány pedig új tervet még mindeddig nem készített. A törvényhozó test annakokáért kezdé magát unni, skezdett a dolgok folyása fölött türelmetlenkedni. Nov. 9-től

13-ig ismét nem volt ülés. Tizenharmadikán a kisegítő napihirek és némely kérvényi ügyek kerültek elő. Azután két napon át ismét hallgatás volt. Végre a képviselők indítatva érezték magokat felszólalni e helyzet fonákságai ellen. November 16-án Somogyi Antal *) szívére vette a honvédelmi bizottmányi tagok preciaire helyzetét, kiknek még fizetésökről sem volt gondoskodva, s ez alkalmat felhasználták mások, hogy a kormány rendezését és az országgyűlés munkálkodását újra megpendítsék. E tárgyban következő beszédek tartottak.

S o m o g y i : „Tisztelt ház! Régóta kívánta a tisztelt ház a kormánynak átalakítását, mert a collegiális rendszer bilineseit mindenki ismeri; és a tapasztalás bizonyítja, hogy sok egészen másként történt volna, ha a collegiális rendszer megszüntetvén, úgy mint már eszközlésbe vétetik, egyes szakok egyes szakemberek által kezeltetnének. Azonban most épen a tisztelt honvédelmi bizottmány ezen eljárásban működik; nincs egyéb hátra, mint hogy a tisztelt ház elrendelje azt, mit már eddig is elrendelni kellett volna, hogy a honvédelmi bizottmány tagjainak azon fizetések legyenek kiadandók, melyeket eddig a miniszterek huztak. Ez oly világos, hogy bővebben indokolni nem szükséges.

*) Csongrádmegyei tápéi képviselő.

Ludvigh János: *) (közbe szólva) És pedig foglalkozásuk kezdetétől fogva.

Ágoston József: **) Az előttem szólott képviselő urnak indítványára észrevételem nincs; azt helyeslem, hanem a honvédelmi bizottmány elnöke Kossuth Lajos ur által előterjesztett azon felhívást kívánom a ház figyelmébe ajánlani, miszerint nyugodtan fogjunk törvényhozási munkálódásunkhoz. Midőn az országgyűlés megkezdett, ámbár némely tárgyak felett sokat vitatkoztunk, nem lehet mondani, hogy az időt elvesztettük volna; de a legközelebbi két hónapra szeméremmel tekintek. Igaz, hogy voltak napok, midőn az ellenség úgy szólva kapunk előtt állott, és az is igaz, hogy ha valamely törvényjavaslat felett akarunk vitatkozni, annak a kormánytól kell eredni, osztályokon stb. stb. keresztülmenni, hogy itt tárgyalathassék: ámde vannak némely törvényjavaslatok, melyek mindezen kinszenvedéseket kiállották, tárgyalattak az osztályokban, központi választmányban, ezeket tehát hallasztani nem lehet. Vannak közöttök némelyek, melyek a mostan annyira igénybe vett országos pénztárra vonatkoznak, így p. o. Madarász Lászlónak van egy törvényjavaslata, mely mellőzvé-

*) Szepesmegyei iglói képviselő.

**) Borsodmegyei dédesi képvis.

azon elvet, vajjon a közhivatalnokság a képviselőséggel összhangzásban lehet-e, legalább azoknak fizetéséről akar intézkedni, mert azt helyesnek nem látom, hogy midőn valamely hivatalnok az életnek kényelmeit élvezi, azonfelül, ha követ, még napidíjt is huzzon. De akár helyes, akár nem, tárgyalni kell. Vannak ezen törvényjavaslaton kívül még sok mások, melyek sokkal érdekesebbek, melyekre nézve már mintegy elkészültünk. Ilyen a közteherviselés. Erre nézve a megyék intézkednek, önkéntesen csinálnak kivetési kulcsot, s mi történik? ötvenkét megye ötvenkét-félekép intézkedik. Én tehát kívánom, méltóztatásuk a tisztelt ház meghatározni, hogy ezentul üléseket rendesen tartsunk, és a jövő szombaton,*) mert ilyen tárgyaknál nem lehet improvizálni, készen jövünk ide.

Bezerédy István: Somogyi képviselő által felhozott tárgyat illetőleg, reméllem, hogy a honvédelmi bizottmány rövid idő alatt be fogja adni rendezési tervét, s akkor a fizetés iránt is intézkedés fog történni. Az előttem szólott képviselő indítványát illetőleg emlékeztetem a képviselőházat, miként én is kívántam, hogy folytassuk a félbenhagyott tárgyakat; a mint ezt akkor helyesnek, úgy most mulaszthatatlannak tar-

*) Nov. 18.

tom. Kivánom tehát, hogy folytassuk rendes munkálódásainkat; ha valaki fontosabb indítványt nem tesz, azt gondolom folytassuk a napi rendet ott, hol megszakadt. Az urbéreszek közül a zsellérek voltak napi renden, ezt tehát az akkori igazságügyminiszter javaslata folytán a középponti bizottmány előadója *) által folytassuk. Én azt gondolom, hogy igazságügyi altitkár ur igen helyesen fogja képviselni volt igazságügyminiszter urat, ha e végett nem lesz a honvédelmi bizottmány által tag rendelve, ha lesz rendelve, az lesz itt, kit a honvédelmi bizottmány ide rendelt, ha nem lesz, igazságügyi alstátustitkár ur, ki másállapotokban is működik a tárczával, itt is fogja hivatalát teljesíteni. Gondolom, nincs semmi akadály, hogy a szeptemberben félbenszakadt napi rendet folytassuk, s kérem a házat, határozzuk meg, hogy naponkint legyenek ülések, s a holnapi ülésben ha nem lesz olyan indítvány, melynek előlegességet fog adni a ház, a megszakadt napirend folytattassék.

Elnökök: Somogyi képviselő ur indítványára nézve, azon véleményben vagyok, hogy azt elvben ki lehetne mondani. Azonban megjegyzem azt is, hogy vannak a honvédelmi bizottmányok

*) L ó n y a y Menyhér, beregmegyei beregszászi képviselő.

tagjai, kik ki vannak nevezve, de tetteges részt abban még nem vettek. Tehát csak azon elvet kellene kimondani, hogy a bizottmányoknak azon tagjai, kik abban tetteges részt vettek, kineveztetésük napjától fogva résztlessenek a miniszteri fizetésekben. Egyébiránt a mennyire értesülve vagyok, a bizottmány elnöke a többi tagokkal egyetértőleg a bizottmányok elrendezését ma-holnap végbe fogja vinni, s alkalmasint több tagok is lesznek szükségesek, kikre nézve az elvet szintén alkalmazni lehet, a mi a tisztelt képviselőházzal tudatni fog. Mi az ülések tartását illeti, azt gondolom, üléseket tartani kell, de eddig vélekedésem szerint nem lehetett tartani, és pedig azért nem, mert a honvédelmi bizottmány, mely a körülményektől felhiva vitte az ország kormányát collegialiter működött s reggeltől estélig el lévén foglalva, az ülésekben senki nem lehetett jelen, ki a kormányt képviselte volna; pedig vélekedésem szerint, ha a törvényhozó hatalom a végrehajtással összhangzásban nem lesz, dolgaink nem folynak jól. Mi azt illeti, mit vegyünk most fel, megvallom, legjobban szeretném az indítványokon kezdeni; vannak az indítványok könyvében olyan tárgyak, melyekhez szólni most lehet. Nem ellenzem ugyan, hogy a tisztelt ház az urbériség tárgyalását folytassa, azonban azt hiszem, hogy az olyan tárgy, valamint az adó is,

mély iránt nem lehet addig intézkedni, míg a kormánynak ebbeli nézetét a ház nem tudja. Különben üléseket tartani lehet, s hogy nem félünk azoknak tartásától, megmutattuk akkor, midőn délelőtt délután szüntelen üléseket tartottunk; *) hanem az ország jelen körülményeiben, azért hogy a hírlapokban legyen valami arról, hogy a ház üléseket tart, ne üljünk össze; én részemről ezen, — s innen azután zavarok származnak, — ezen hiúságban nem akarok részt venni. Ha tehát parancsolják, ülést tartok reggeltől estig, s mint mondtam, szeretném megkezdeni az indítványokon. Az urbériség olyan dolog, melytől sok függ az országban; ha a kormány nézete nem lesz képviselve az ülésekben, akkor a képviselőház jelen körülményeknek nyomasztó sulya alatt, olyan intézkedéseket fog hozni e tárgyban, melyeket későbbben nem hozott volna. Tehát minden ily nagyobb tárgyakat halasztunk el addig, míg a kormány rendezve lesz. Én csak úgy vagyok jelen a bizottmányban, mint minden más kormányforma mellett a képviselőház elnöke lenni szokott; az én szerepem csak a hallgatás, s hogy én itten a bizottmányhoz intézett interpellációkra nézve annak nézeteit adjam elő, tenni nem fogom.

*) Ez a szeptemberi napokra czéloz.

s nem is tudnám. Addig tehát, míg a kormány rendezve lesz, vegyük elő az indítványokat.“ *)

Az ülések ezután sürűbben tartattak **) s miután az indítványok letárgyalva lőnek, rá került a sor az adóra (nov. 30.), aztán különféle nyilatkozványok, majd a közmunka, hadi főtanoda, s végre az urbériség kerültek szőnyegre. E közben mindenki érdekeltséggel volt az iránt, hogyan fogja már valahára Kossuth ígérete szerint kiosztani a kormányteendőket, s ekkép jobb lábra állítani a dolgok mostani kissé zavaros menetét. Nov. 20-án jelenté Pázmándy Kossuth megbízásából, hogy a rendezés, derekasan folyik, a kormányzati munka elosztása részben már megtörtént, a mennyiben a bizottmány tagjai a kormány külön ágazataival elfoglalvák, s egyszersmind megígéré, hogy Kossuth a kormány alakítását közelebb a ház elibe fogja terjeszteni. A képviselők tehát várakoztak tovább is, bár sokaknak nem férhetettfejébe, hogy miért van Kossuthnak hetekre és hónapokra szüksége arra, hogy a tárczákat kioszsza, holott azt egy negyed óra alatt is végre lehetne hajtani. Végre decz. 6-án az ujonnan rendezett hadügyminisztérium belszerkezete, decz. 12-én pedig a kormányelnöki hiva-

*) K ö z l. 161. sz.

**) Azon napok, melyeken ülések tartattak : nov. 17. 20. 21. 23. 27. 30. decz. 1. 2. 5. 6. 7. 8. 9. 11. 13. 14. 19. 20. 23. (az urbériség ismét elővételik). 27. 29. 30

tal személyzete a Közlönyben nyilvánossá tétett, oly dolgok, melyek iránt legkevesebb volt az érdekeltség, mert a hadügyi tárcza régóta egy kézben volt, s arról mindenki meg volt győződve, hogy itt a dolgok rendben vannak, az elnöki hivatal személyzete pedig nagyon alárendelt érdektől dolog volt akkor, midőn a tárczák kezelőinek személyiségét akarta ismerni a közönség.

Ezalatt elhatározó események történtek mind a politikában, mind a harsztéren. Decz 2-án Ollmützben a trónváltozás létesült, mire országgyűlésünk decz. 7-én kijelenté, hogy a törvényeket fenn kívánja tartani, s a trónváltozási okmányok érvényességét és kötelező erejét nem ismeri el. A főserreg még ekkor Pozsonynál állott, de azután nem sokára visszahuzódni lön kénytelen. Ez és a nagy szombathi, meg a kassai harcvesztések híre ismét nagy rémületet idézett elő a hongyülés székhelyén. Erdély még novemberben egészen elveszett, csak a háromszékiek tartották magokat, de legyőzetésök bizonyos volt. A képviselőket alig lehetett Pesten tartani; egy idő óta mindinkább sürűbbekké váltak a hazatérhetési kérelmek, melyek ellen végre határozatot kelle hozni. A jelenlevő képviselők közül többen hajlottak a békére s egy higgadtabb politika követésére, annyi valinkább, mert Batthyány Lajos a vasmegyei sárvári kerületben decz. 6-án képviselőnek ismét

megválasztatván, ujra elfoglalta követiszékét, s Kossuth ellenében ellenzéket szervezett, melynek fő-céljául tűzte ki a kormányelnököt megbuktatni, s Ferencz József Ő-felségét országgyűlésileg elismertetni. Bárminő véleményben volt e politika felől a képviselőház nagy többsége, annyi igaz, hogy egy közeli katasztrófától a legtöbben féltek, s az egyezkedésre titokban hajlottak.

Ily körülmények közt tagadhatatlanul nehéz dolog lett volna a miniszteri tárczák kiosztása, de némelyek mindamellett kívánták ezt, már csak azért is, hogy miután Kossuthot egyenesen nem merték s nem is lehetett interpellálni vagy megtámadni, legyenek más olyan férfiak, kiket kormányi ügyben számadásra vonhassanak.

E tárgy a decz. 19-ki ülésben fordult elő, midőn Pázmándy a kormány tagjai fizetése ügyében tett közlést. Ez alkalommal következő beszédek tartattak.

„Elnök: Jelentem a háznak, hogy a képviselőház 1848. nov. 16-án, mint méltóztatnak emlékezni, egy határozatot hozott, melyben a honvédelmi bizottmány tagjainak fizetését meghatározza. Ezen határozatban az mondatik ki, hogy azon tagok, kik folytonossn és tettelegesen részt vettek a honvédelmi bizottmány üléseiben, és így a haza kormányának vezetésében, az elnökkel együtt, kineveztetésük napjától fogva azon fize-

tésben részesíttessenek, melyet már előbb a ház a miniszterekre nézve meghatározott. Én ezen határozatot általküldöttem a felsőházhoz; azonban a ház ezen határozata időközben tudomására jö-
vén a honvédelmi bizottnánynak, az elnök által értesíttetem arról, hogy ők magukat nem tekintik minisztereknek, következve állásuk sem olyan, hogy itt általános megállapított fizetést elfogad-
hassanak, annyival kevésbé, mert azon budgetben, melyet a ház elfogadott, a miniszterelnöknek két ezer frt pótlékdíj van határozva; ő pedig azt sem fogadhatja el. Egyébként a bizottnáyn arra kéri a képviselőházat, hogy ha valamit méltóztatnak rendelni ezen tárgyban, őket ne méltóztassanak minisztereknek tekinteni, hanem csak olyanok-
nak, kik, a mi tehetségökben van, naponként a haza oltárára letenni készek; ők tehát miniszteri fizetést el nem fogadhatnak. — Én részemről azt hiszem, hogy azt kellene kimondani, hogy miután a fizetést a honvédelmi bizottnáyn tagjai nem akarják egy évre megállapított mennyiségében elfogadni, azt kellene mondani, hogy a miniszteri fizetés számíttassék napszám szerint, s a követi-
díjjal együtt adassék ki. Ha ezt a képviselőház elfogadja, megmarad azon elv mellett, mely ha-
tározatában foglaltatik.

V l á d A l a j o s : *) Azon alkalommal, midőn

*) Krassómezei nagyzorlenci képviselő.

az országgyűlés megbizta a honvédelmi bizottmány elnökét, hogy azt organisálja, az szolgáló motivumul, miszerint tudtuk azt, hogy collegiális rendszer mellett felelősséget követelni nem lehet, mert hol, „omnes peccant, nemo est reus“; elnök urat tehát felhatalmazta a ház, hogy a teendőket osztsa fel a honvédelmi bizottmány tagjai közt. Ennél fogva pártolom, mit elnök ur mondott, de kívánom tudni, hogy hányan vannak a honvédelmi bizottmányban, s kik legyenek azok? mert különös, hogy felelősség van, és nem tudjuk, hogy kiket vonjunk feleleletre; minél fogva felszólítom Pata y József urat, hogy adja elő a honvédelmi bizottmány tagjainak számát és azt, hogy mikint vannak a szakmák felosztva.

Pata y József: A képviselőház maga választotta a tagokat, annál fogva a ház azt tudja; a felsőháztól pedig ott van b. Perényi, b. Jósika, Pázmándy főispán, és Eszterházy Mihály. Elnök ur előadása a fizetésre nézve helyes, mert vannak olyan tagok, kiknek nem kell fizetés, és én kijelentem, hogy nem fogadok el legkisebb jutalmat is.

Elnök: Mi Vlád képviselő előadását illeti, én a honvédelmi bizottmánynak tagja nem vagyok, hanem azt gondolom, minden attól függ, vajjon a képviselőház elfogadja-e elvnek azt, mit a honvédelmi bizottmány elnöke kinyilatkoztatott,

hogy t. i. ők nem tekintik magokat minisztereknek, hanem a ház kifolyásának. — Mi az interpellációkat illeti, ha egy képviselő felszólalt, a honvédelmi bizottmány jelenlevő tagja mindig adott felvilágosítást, hanem éppen azért, mert a honvédelmi bizottmány a háznak kifolyása, annak tagjai a ház határozataihoz tartják magokat, és így nem is kötik állásukat bizonyos kérdéshez. A mí a honvédelmi bizottmány tagjait illeti, azt gondolom, a kérdést akkép dönteni el, mint én adtam elő, azért is czélszerű volna, mert azon határozatban az mondatik, hogy a honvédelmi bizottmány azon tagjai, kik folytonos és tevékeny részt vesznek a honvédelmi bizottmány munkálkodásaiban, kapjanak fizetést; pedig olyan tagja is van a bizottmánynak, ki nem volt mindig jelen a bizottmányi ülésben. Egyébiránt azt gondolom, hogy nem kellene sokáig vitatkozni e tárgy felett, meglehet, a kérdés máskép ütne ki, mint a képviselőház óhajtja.

Á g o s t o n J ó z s e f: Miután a honvédelmi bizottmány tagjai napidíjt kívánnak, gondolom azt kellene mondani, hogy azon egyének, kik a közigazgatás bizonyos ágának vezetésével vannak megbizva, 30 pfrt napidíjt kapjanak.

E l n ö k: Mi a szakmáknak elosztását illeti, ez, azon értelemben, mint melyben első ízben a képviselőház több tagjai kívánták, nem történt

meg; mert a honvédelmi bizottmány nem tekintette magát minisztériumnak, következve ezen elosztás úgy történt meg, hogy bizonyos szakmát visz egy tag, míg a többiek többet is visznek. Egyébiránt ez olyan kérdés, melyből míg Magyarország sorsa el nem dől, mi rövid idő alatt meg fog történni, akár mennyit vitatja is a képviselőház, sok jó ki nem kerül. (Halljuk a végzést). E szerint az lesz a határozat, hogy a honvédelmi bizottmány azon tagjaira nézve, kik folytonos és tetteleges részt vesznek a kormányzásban, fizetésük napidijaképen meghatároztatik azon fizetés, mely a minisztereknek határoztatott egész évre; egyébként az elnök kijelentvén azt, hogy pótlék-díjt nem fogad el, következve ennek kihagyásával.“ *)

A következő év elején Debreczenbe tétetvén át a kormány és képviselőház széke, itt még egy kísérletet kockáztattak a képviselők, hogy Kossuthot a kormány rendezésére rábirják. H a l á s z Bódi nevezetesen febr. 8-án indítványozá, hogy a miniszteri tárczák osztassanak ki, s Kossuth adjon számot a honvédelmi bizottmány eddigi el-

*) K ö z l. 194. Az első magyar minisztériumban a miniszter havi díja 2500 frank (1050 frt o. é.) volt, Kossuth pedig, mint a honvédelmi bizottmány elnöke, havonként 4169 frankot (1750 frt 14 kr. o. é.) huzott fizetésébe. (S z e m e r e III. 148. l.)

járásáról. Az ügy tárgyalása febr. 26-ra tüzetett ki, midőn, bár az indítvány eleintén tetszett a háznak, Kossuth ki tudta volna vinni, hogy a kivátnak hely ne adassék, azon az okon, mert a kormány rendezése, „pártszakadást“ idézhetne elő; a számadás is elmaradt, mi egyébiránt nem is lett volna helyén, mert, mint láttuk, a ház már előbb megállapítá azon elvet, hogy a kormányt nem akarja minisztériumi felelősségre szorítani, miután a honvédelmi bizottmány által a ház maga kormányoz, s csakugyan számtalan példák tanúsítják azt, hogy a bizottmány minden országos kérdésnél előre kikérte a ház véleményét és utasításait.

Ezen elv a kormány felelősségét természetesen alapjában lerontotta, mert oly kormány, mely önmagának felelős: absolut és diktátori. De történelmi tapasztalat szerint a háborusidők rendszert szükségessé is teszik az absolut kormányt, s minden forradalomból egyegy diktátor szokott utóvégre is kiemelkedni. Nálunk e korlátlan hatalom névleg az országgyűlés kezeiben volt, tényleg azonban a Kossuth éiben, miután a képviselők hasonlíthatatlan nagy többsége azt akarta, a mit Kossuth. S valóban ez oktobertől apr. 14-ig, míg a honvédelmi bizottmány élén állott, csakugyan diktátori hatalmat is gyakorolt, habár a név akkor senkinek sem jutott eszébe.

VIII.

Láttuk, hogy a honvédelmi bizottmány szept. 27-én vette magához a kormányt, s hogy a köz-igazgatási ágak eleintén nem osztattak ki a bizottmányi tagok közt, hanem ezek collegialiter kormányoztak. November közepe táján kezdtek kiosztatni némely szakok, de a kiosztás nem volt teljes, mert, mint decz. 16-án jelenté az elnök, „némely szakmát visz egy tag, míg a többiek többet is visznek.“ Ugyanezen alkalommal történt, hogy a képviselők szerették volna tudni, ki miesoda ágat visz? kik és hányan vannak a bizottmányban? azonban e kérdésekre olyan feleletet nyertek, mely semmi újat sem mondott, s a tárgyat körülfogó homályt legkevésbé sem oszlatta el.

E tárgyban maiglan sem tudjuk kellőleg tájékozni magunkat, mert ide vonatkozó kimerítő adatok ninesenek, vagy ha vannak, közre nem bocsáttattak. A mit e tekintetben tudni lehet, azon adatokban áll, melyeket a bizottmány kiadványainak aláírásaiból kiböngészni és összeállítani lehet, s azon két értesítvényben, melyet, mint említők, a kormány decz. elején közzétenni szükségesnek látott.

Annak, mit e dologban kinyomozhattunk, eredményét következőkben foglaljuk össze.

1. B e l ü g y é s e l n ö k s é g. Amannak vezető szelleme N y á r y Pál volt, ki Kossuth távollétében a kormányelnökséget is vitte. Államtitkár: K e m é n y Dénes, ki az adminisztráció élén maradt. A rendeletek és értesítések alatt azonban rendszerint a Kossuth neve állott. Egy ideig az ujonczok kiállítás, felszerelése stb. is innen kormányoztatott, okt. 22. után azonban ezen ügyek egészen Nádosyhoz utasítottak. Eleintén egy általános honvédelmi bizottmányi iroda volt, melynek főnökeül Várszeghy Jánost találjuk, *) később, deczemb. elején, Kossuth alakított egy külön kormányelnöki hivatalt, melynek személyzete következő: Titoknokok: Stuller Ferencz, Rákóczy János, Térey Ignác, Csernátoni Lajos, Vahot Sándor, Szöllösi Nagy Ferencz a keleti nyelvek nemkülönben oláh és szerb nyelvek tolmácsa, és K o v á c s, a katonai dolgokban ideiglenesen. — Irodaigazgató Várszeghy János. — Levéltárnok Vörös Antal. — Pénztárnok Somossy Ferencz. — Fogalmazási segéd Salamon Sándor. — Kiadó Kuthy István. — Igtatók Tóth István és Szabó Alajos. — Lajstromzók Maszlag Antal és Pál György. — Irnokok Plaveczi Ferencz, Medve Imre stb. (összesen 13-an). **)

*) K ö z l. 161 172. sz. (hol Várszeghynek nov. 16. és nov. 28-ról kelt közlései).

**) K ö z l. 185. vagyis decz. 12. sz. (hol az elnöki hivatal személyzete).

2. Földmívelés, ipar és kereskedelem. Élén okt. 21. óta Ambrus Mihály osztályigazgató tanácsos *), később Pulszky Ferencz állott.**) ki azonban deczember végén külföldre menekült. Egy ideig oda volt csatolva, mint alább látandjuk, a közlekedési ügy, valamint ide tartozott az országos egészségügyi osztály is, melynek főnöke Stáhly Ignác volt, kiről később is lesz szó.

3. Hadügy. Ez volt a legfontosabb ág, sőt mondhatni az egyedül fontos, mert a többi kormányágakra, kivéve némely halaszthatatlan kötelezettségeket, csak annyiban lehetett figyelmet fordítani, a mennyiben a hadüggyel érintkeztek. Ez november végeig két külön kormányágban igazgattatott. Az egyik volt az országos haditanács. Ez alá tartoztak az állandó nemzetőrök, vagyis a közbiztosságot fenntartó nemzetőrségi zászlóaljak, az önkéntes nemzetőrök, kik hazájukból valami harezias válalatra kiindultak s hadilábra állíttattak, a honvédzászlóaljak, melyek május vége óta toborzás útján, eleintén 3 évre, rendes katonai szolgálatra állíttattak elő, a szabadcsapatok p. o. Hunyady vadászok, Lopreszti-lovasok, Zrinyicsapat stb., és a népfelkelők, kik a

*) K ö z l 135. sz.

**) K ö z l. 188. sz.

horvátok betörésekor rövid időre rögtönözve ragadtak fegyvert, hogy az ellenséget apróbb harcokban nyugtalanítsák, ezek ruhával és fegyverrel maguk látták el magukat. Az országos haditanács elnöke s a magyarhoni nemzetőresapatok főparancsnoka Nádosy Sándor ezredes volt szept. vége óta, ki állásán az év végeig maradt, midőn az osztrákokhoz átment. Alatta politikai osztályfőnök volt, Kiss Károly. Másik ága a hadügyeket kormányzó testületnek volt a tulajdon képeni hadügyminisztérium, mely a sorkatonák dolgát látta el, s Mészáros Lázár igazgatása állott, ki a többi miniszterekkel együtt állásáról nem köszönt le, miután akkor személyesen távol volt B. Pesttől. November végén az új katonai zászlóaljak és a régi ezredek közt fennálló válaszfal ledöntött, s Kossuth Mészároshoz rendeletet küldött, hogy a magyar hadsereg független állása s egysége biztosítása végett minden különbséget meg kell szüntetni a seregzredek és honvédzászlóaljak közt, s annál fogva a katonai ügyek igazgatásában is egységet kell létesíteni. E rendelet következtében az országos főhaditanács a hadügyminisztériummal összeolvasztatott s decz. 6-án az újonnan rendezett hadügyminisztérium belszerkezete közhírré tétetett. E szerkezet következő volt. I. Elnöki osztály. Betűje E. Igazgatója Gombos László ezredes. II. Katonai

osztály. Betűje A. Igazgatója Nádosy Sándor ezredes. III. Táborkari osztály. Betűje B. Igazgatója Vetter Antal vezérőrnagy, (helyettese Csermelyi Lajos százados). IV. Tüzérségi és fölfegyverzési osztály. Betűje C. Igazgatója Lahner György ezredes. V. Ujonevezési és pótlóvázási osztály. Betűje D. Igazgatója Répássy Mihály vezérőrnagy. VI. Polgári gazdasági osztály. Betűje F. Igazgatója gróf Török Bálint. (A gazdasági szak főnöke Péteri Mátyás, az élelmezési szaké Manlicher Ferdinánd). VII. Igazságügyi osztály. Betűje G. Igazgatója Halzl János alezredes főhadbíró, egyszersmint a magyar legfelsőbb katonai törvényszék elnöke. (A magyar katonai fel-törvényszék elnöke Nedelkovich Euthym őrnagy karhadbíró). VIII. Egészségügyi osztály. Betűje H. Igazgatója Stáhly Ignác főorvos, országos tábori igazgató. — A hadügyminisztériumhoz tartozott továbbá a főszámvévői és számadás-vizsgálati hivatal. Betűje J. Főnöke Erdős Ferencz őrnagy, és a táborilelkész-i igazgatóság. Igazgatója Czigler Ignác apát stábori főpap *) Ez alkalommal a nemzetőrségi tárgyak, melyek törvényszerint a belügyminisztérium alá tartoztak, a had-

*) K ö z l. decz. 6. vagyis 177. sz.

ügyminisztériumból kirekesztettek; miután azonban a nemzetőrségre vonatkozó iratokat az elosztatott haditanács irattárából nem lehetett volna hamarjában kiszedni és rendezni, a nemzetőrségi tárgyak felett az intézkedést Kiss Károly alezredes vette át, és vezette a hadügyminiszteri épületben, de ezen minisztériumtól függetlenül¹⁾. Az álladalmi fegyvertár igazgatója volt nov. 17-óta, Rombauer Tivadar, azelőtt a keres. minisztériumnál osztályfőnök, ²⁾ A tiszti előléptetések és kinevezések tekintetében különböző volt az eljárás. A nemzetőrök magok választották tiszteiket a kapitányig. A honvédtiszteket úgyszintén a nemzetőri főbb tiszteket Batthyány nevezte ki a nádor helybenhagyásával, Batthyány leköszönése után a kinevezéseket „utólagos jóváhagyás reményében“ eleintén Nádosy és Mészáros együtt, néha külön-külön irták alá, október közepétől kezdve csak maga Mészáros. Kiss Ernő tábornokká neveztetését, (e volt az első tábornoki kinevezés az új kormány alatt), a honvédelmi bizottmány, „utólagos jóváhagyás reményében“, maga irta alá okt. 12-ről. ³⁾ November vége felé az „utólagos jóváhagyás reményében“ kifejezéssel

¹⁾ K ö z l. 188. sz. — ²⁾ K ö z l. 168. és 186. sz. (hol a hadügyminisztériumi osztályok bővebb ismertetése is). — ³⁾ K ö z l. 125. sz.

kezdődő törzstiszti kinevezések alá ez iratott: „Megerősítettik; Kossuth Lajos, elnök.“ Az alsóbb tisztségekre való kinevezéseknél pedig „az utólagos jóváhagyás reményében“ kezdett elhagyni, mignem decz. 7. után az mindenféle kinevezések alól teljesen elmaradt. Mint látni fogjuk, Ferdinand király Mészáros kinevezéseit egy darabig még azután is megerősíté, midőn Mészáros már a honvédelmi bizottmány tagja volt. A honvédszászlóaljok felügyelésére az ország öt kerületeiben főhadparancsnokságok állítottak fel, ezek élén következő tisztek állottak: Pándy Samu Pesten, Csuha Antal Aradon, Földváry Antal Kassán, Cserey Ignác Kolozsvárt, Szabó Imre Pozsonyban. Nov. 10-én, midőn a honvédszászlóaljok már megszáporodtak s még mindig szaporulandók voltak, 8 hadmegyére osztatott fel az ország, s mindenik hadmegye parancsnokául egy törzstiszt neveztetett ki, kinek kötelessége volt a felügyeletet körutazásilag gyakorolni a honvédek és nemzetőrök felett. E tisztek voltak: Pándy Samu Pesten, Szilaviczky Ágoston Nyitrán, Csanády Pál Pécsen, Csuha Antal *) Szegeden, Szabó Zsigmond Győrött, Földváry Lajos Debreczenben, Pulszky Sándor Eperjesen, Cserey Ignác Kolozsváron. **) A honvédszászlóaljok ké-

*) Nov. 28. után: Hadik G. **) K ö z l. 155. sz.

sőbb oda utasítottak, hogy decz. 1-től kezdve a hadmegyei főparancsnokság útján tegyék a jelentéseket.

4. I g a z s á g ü g y. Államtitkár volt Ghyczy Kálmán, kinek aláírása azonban alig egy párszor tűnik elő. Miután törvénytelen hirdettetett, ezen kormánytestületnek kevés dolga maradt. Élén, Levitschnigg szerint, *) Szemere Bertalan állott volna, kinek aláírásával azonban csak okt. 1—3-ig lehet találkozni a Közlönyben, tehát oly időről, midőn a tárczák még kiosztva nem voltak.

5. K ö z m u n k a és k ö z l e k e d é s. Az akkori viszonyok között a központi kormánynál csupán a közlekedési ügy lehetett ellátva. Ez eleintén a kereskedési minisztériumhoz csatoltatott, mit onnan lehet tudni, hogy okt. 14—nov. 29-ig a levél- és szekérposta járásaiban történt változtatások a közönség tudomására ily felirat alatt adtak: „A kereskedési minisztériumtól.“ Aláírva: „A honvédelmi bizottmány meghagyásából: Ambrus Mihály.“ **) Később azonban a közlekedési ügy a rendőrséghez csatoltatott, mit

*) L e v : Kossuth und Seine Bannerschaft. I. 245. l. Hogy Sz. december közepén állott volna az igazságügy élére, mint L. állítja, valószínűtlen, mert decz. közepén Sz. már Felső-Magyarországon kormánybiztos volt. (Közl. 198. sz. hol Sz.-nek decz. 12-ről Miskolczról szóló jelentése említettik). — **) K ö z l. 127. 172. 174. sz.

onnan sejtetni, hogy decz. 1-től kezdve Madarásztól birunk több rendbeli postaúgyekre, gőzhajókon, vaspályákon és gyorskocsikon való utazásra, a postaczimerekre, és a postásipok madzagára (melyek nemzeti szintiek tartoznak lenni) steff. vonatkozó rendeleteket. ¹⁾ Madarász pedig a rendőrügy vezetője volt. A közlekedési minisztériumban államtitkár Kovács Lajos volt, kinek aláírásával azonban sehol sem találkozhatni, s működéséről csak annyit tudok, hogy nov. 23-án a képviselőháztól engedélyt nyert az eltávozásra, hogy 3 ezer horvát fogolylyal a tiszaszabályozási munkálatokat a helyszínén újra elkezdehesse. ²⁾

6. „K ü l ü g y.“ Eszterházy lemondása után a Fölség személye körül lévő miniszterség teen-dőit darabig Pulszky Ferencz államtitkár vezette, okt. 4-én azonban Récsey ellenjegyzése mellett Pulszky hivatalából elküldetett; ³⁾ ezután Bartal György és Platthy Mihály külügyminiszteri államtanácsosok folytatták tovább e miniszterség ügyeit, s Récsey is a maga okt. 8-án kelt lemondását, melyet a Fölség elfogadott, Bartal útján küldte

¹⁾ K ö z l. 176. 177. 188. sz. — ²⁾ K ö z l. 168. sz. — ³⁾ K ö z l. 124. sz. (hol Kossuth egy rendelete olvasható, melyben meghagyja Pulszkynek, hogy menjen vissza Bécsbe, s hivatalát, elbocsáttatása daczára, foglalja el).

le a képviselőházhoz. ¹⁾ Bács meghódolása után (nov. 12-én) Windisch-Grätz a hivatalos helyiséget zár alá vetette, a tanácsosoknak pedig megparancsolta, hogy Bácsot 24 óra alatt okvetlen elhagyják ²⁾. E minisztériumnál fogalmazó volt Wargha István, kit a honvédelmi bizottmány okt. 11-én ugyanoda miniszterségi titkárnak nevezett ki. Azon királyi rendeletek, melyek a honvédelmi bizottmány korában a miniszterség közvetítésével adtak ki, s közzétettek, a következők:

1) „Magyar hadügyminiszteremhez. Magyar hadügyminiszteremnek előterjesztése következtében Laczkó Mihály Sándor császár gyalogezredbeli századost ezennel őrnagyi ranggal és nyugdíjjal nyugalmazom. Kelt Ollmützban, okt. 17-én 1848. (Aláírva) Ferdinánd s. k. Mészáros Lázár hadügyminiszter.“ — 2) „Magyar hadügyminiszterem előterjesztésére Ferencz Károly főherczeg 52. számú magyar gyalog seregrednél eddigi alezredest Wieler Antalt ezredessé és parancsnokká; Meyer Ferencz első őrnagyot alezredessé; Ostoich Vilmos másodőrnagynak első őrnagygyá előléptetése után Weigl Lipót századost másod őrnagygyá nevezem. Kelt Ollmützban, okt. 17-én 1848. (Aláírva) Ferdinánd s. k. Mészáros Lázár hadügyminiszter.“ ³⁾ — 3) „A magyar külügyminisztériumtól. Ó cs. kir apostoli felsége folyó évi okt. hó 17-én kelt legfelsőbb ha-

¹⁾ K ö z l. 124. sz. — ²⁾ Bartal és Pl. jelentésök K ö z l. 172. sz. — ³⁾ Mindkétkir. rendelet K ö z l. 141. vagyis okt. 29. sz.

tározatánál fogva Mollinár Károly csajkás csapatnáli őrnagyot magyar nemességgel díjmentesen feldíszesíteni méltóztatott. Kelt Bécsben okt. 22-én 1848.. (Aláírva) Álladalmi titkár távollétében álladalmi tanácsnok Bartal György.“ ¹⁾

Pesten ezután nem létesítettett a külügyekre külön osztály, azon egyszerű okból, mert nem voltak ott elintézhető külügyeink ²⁾.

7. P é n z ü g y. Mint a képviselőház elnöke nov. 30-án jelenté, Kossuth vezetése alatt állott, tényleg azonban Duschek kezelé az ügyeket, államtitkári minőségben, de a ki a K ö z l ö n y b e n közzétett pénzügyi rendeleteknek soha sem irta alá nevét. Egyetlen aláírása a képviselőház naplójában ³⁾ látható, mely szerint az okt. 31. ülésben „a pénzügyminisztériumnak“ a katonaelelmezés és háziadó tárgyában a honvédelmi bizottmányhoz intézett javaslata felolvastatott. — A Debreczenben január elején kibocsátott 15 és 30 krajczáros pénzjegyek aláírása következő: „Budán 1849. jan. 1-én. Az országos honvédelmi

¹⁾ K ö z l 149. vagyis okt. 31. sz. — ²⁾ L e v i t s c h n í g g (II. 4. l.) szerint nov. közepén Kossuth Batthyány Kázmérnak adta volna a külügyminiszteri tárczát, azonban tudva van, hogy B. az őszi és téli hónapokat (feb. elejéig) Eszéken tölté, mint ottani kormánybiztos. — ³⁾ K ö z l. 145. sz.

bizottmány rendeletéből. Völgyi Ferencz kincs. főpénztárnok.“ *)

8. R e n d ő r s é g. Ide tartozott decz. eleje óta a közlekedés is. A rendőri ügyek élén egyelőre Hajnik, majd mint láttuk, Madarász László állott. Alatta osztályigazgató volt Hajnik Pál, irodaigazgató Bartal Károly. Egyébiránt az első és a Szemere minisztériumában a rendőrség a belügyeknek egy ágát tetté, s külön minisztériumot nem képezett.

9. V a l l á s é s k ö z o k t a t á s. Miután Eötvös a szeptemberi zavarok idején Svájcba utazott, e miniszterség teendői vezetése Szász Károly államtitkára maradt, kinek igen sok rendelete olvasható a hivatalos lapban. Egyebek közt nevezetes azon intézkedése, hogy a buda-pesti gymnasiumokban az eddigi osztályrendszer helyébe szakrendszert parancsolt, a vallást pedig mint magán tantárgyat, melyről a szülők feladata gondoskodniok, kirekeszté. A tanárokat a kegyesrendiekből nevezte ki, évi 160 pft t. díjjal, élelem és ellátáson kívül. **)

Az előadottakból az tűnik ki, hogy azon 12 egyén közül, kiket az országgyűlés a honvédelmi

*) V ö l g y i neve olvasható a legelső magyar pénzjegyeken is. (Egy és két forintosak; közrebocsáttattak 1848. aug. 5. és okt. 6.) — **) K ö z l. 146. sz. (S z á s z K. gymnasiumi reformtörvényeit l. 77. sz.)

bizottmány tagjainak kinevezett, legfeljebb 5 (Kossuth, Nyáry, Madarász, Mészáros és Szemere) vállalt el bizonyos kormányzási szakot. A többiek vagy nem dolgoztak rendesen, vagy collegialiter működtek társaik mellett. Patay betegsége miatt okt. 24-én a képviselőháztól engedelmet nyert a távol maradhatásra, s egy darabig semmi részt sem vett az országos ügyekben. Zsembery majd két hónapon át dolgozott a bizottságban, nov. 21-én azonban engedély mellett haza ment.

Egyébiránt a szakoknak kevés önállásuk volt, miután az óriás tevékenységű Kossuth mindenbe intézőleg avatkozott bele, s ő, az akkori idők és saját állása természetéhez képest mindent akart, s meg kell vallani, gyakran tudott is tenni.

A bizottmány vezértagjai, kik t. i. valamely szakot vezettek, Mészáros kivételével, nem írták magokat „minisztereknek“, s mint láttuk, a képviselőház előtt is kijelentették, hogy nem kívánnak olyanokul tekintetni. Mindazonáltal az egyes szakok megtartották, és illetőleg lassankint felvették a „minisztérium“ ezimet, s az okt.—decemberi időszak alatt széltere használtattak hivatalos rendeletekben e kifejezések: „igazságminisztérium“ (először okt. 12-ről), — „vallás és közoktatási minisztérium“ (először okt. végéről), — „külgügyminisztérium“ (okt. 30-ról), — „pénzügy-

minisztérium“ (okt. 30), — „belügyminisztérium“ (okt. 30-ról), — „földmívelési, ipar és kereskedelmi minisztérium“ (okt. 28-ról), — „rendőrminisztérium“ azonban Pesten még nem iratott.

A mit a központi kormány el nem intézhett, azt, a mennyiben honvédelemre vonatkozott, vidékenkint az egyes kormánybiztosok intézték el, mi által az ügyek menetele igen egyszerűsítve és biztosítva volt. E kormánybiztosok rendszerint teljhatalommal ruháztattak fel, működéseikben sok erélyt s itt-ott szigort is fejtettek ki, miután azonban utasításuk igen általános és hiányos volt, olykor egymásnak és a központi kormánynak intézkedéseivel ellenkező lépéseket is követtek el. Hatáskörük leginkább az ujczok kiállítására, toborzásra, a nemzetőrség hadilábra tételére, a népfölkelés megrendelésére, a bujtgatók megbüntetésére, tiszti előléptetésekre vonatkozó ajánlatokra, néha a tábor élelmezésére, az ellenség által fenyegetett vidék védelmére steff. terjedt ki. Mindenik táborban volt egy állandó főkormánybiztos, ki a honvédelmi bizottmány s a nemzet érdekeit szorosan ellenőrizte, s ezen kívül néha több ideiglenes kormánybiztos, kiknek teendőjük volt, a harcziás szellem fejlesztése és fenntartása. E kormánybiztosok nélkül a honvédelmi bizottmány egyáltalában nem lett volna képes a nemzet harczi erejét oly bámulatos

rövid idő alatt kifejteni, s oly fokra emelni, a minő magasan sem azelőtt, sem azután soha nem állott.

Ide igtatjuk az okt.—decemberi időszakban működött nevezetesebb kormánybiztosok névsorát, a mennyire a Közlöny feljegyzései után összeállítanunk lehetett, azon terület megnevezésével, melyre hatalmuk szorítkozott.

Almásy Pál, Hevesmegye,

Batthyány Kázmér, Eszékvár s Baranya megye.

Benitzky Lajos, Hont, Bars, Turócsmegye.

Beöthy Ödön, bácsi hadsereg,

Berde Mózsza (háromszéki képvis.)

Bernáth József, bácsi tábor,

Berzenczey László, székelyföld,

Boczko Dániel, aradi tábor,

Bogdánfy Antal, Krasznamegye,

Bónis Samu, Görgei tábora,

Csány László, főbiztos a Móga (majd Görgei) seregében, egész Dunántulra kiterjedő hatalommal,

Décsey László, Közép-Szolnok,

Demeter József (sepsi-szentgyörgyi képvis.)

Dobay Hugó, Sárosmegye,

Egressy Gábor, N.-Kikinda,

Eötvös Mihály, Szatmár (?),

Farkassányi Sámuel, Abaujmegye,

Gál Dániel (ilyefalvai képv.),
Hadzsics Lázár, Torontálmegye,
Hatzel Márton, Ujvidék,
Hodosy Miklós, Biharmegye,
Horváth Vilmos, Zalamegye,
Irányi Dániel, Észak-Magyarország,
Jeszenák János, Lipótvár és környéke,
Kandó Kálmán, Móga tábora,
Keller János (udvarhelyi képv.),
Kovács Lőrincz, Krasznamegye,
Marczibányi Antal, Trencsénmegye,
Madoesányi Pál, Árva megye,
Mihályi Gábor, Mármaros és a bukovinai
határ,
Lukács Sándor, Győr megye,
Luzsénzski Pál, Görgei tábora,
Niczky Sándor, Sopron megye,
Perczel Mór tábornok, Somogy és szomszédmegyék,
Puky Miklós, Heves megye;
Reissig Alajos, Vas megye,
Salamon Lajos, Székes-Fehérmegye,
Sillye Gábor, Hajdúkerület,
Széll József, Vas megye,
Szemere Bertalan, Felső-Magyarország
Irányi lemondása után.
Szentkirályi Mór, Jász-Kun kerület,
Szentay János, Bereg megye,

Sztankovánszky Imre, Tolnamegye,
Tallián Eduárd, Somogymegye,
Teleki Sándor, Kővárvidék és a határos
megyék,
Török Gábor, esanádi tábor,
Ujházy László, Pozsonymegye,
Zeyk Károly, Kolos, Doboka és B.-Szolnok m.
Vay Miklós, Erdély,
Vay Lajos, Borsodmegye,
Vukovics Sebő, Bánság és az ottani tábor.

IX.

A központi kormányhatalomnak egy bizonyos, megállapított és következetesen használt neve sokáig nem volt. Okt. 3-ig az aláírások e szavak kíséretében történtek: „A miniszterelnök távollétében a honvédelmi bizottmány.“ Okt. 3-án tul „a miniszterelnök távollétében“ egyszerűen elmarad, mi annak a jele, hogy akkorára már leérkezett Batthyány lemondó irata. Ezután felváltva használtattak „a honvédelmi bizottmány“, „a bizottmány“, — „a honvédelmi választmány“, — „a képviselőház honvédelmi bizottmánya“, — „országos honvédelmi bizottmány“, — „védelmi bizottmány“, — „országos honvédi bizottmány“, — „a király és haza nevében, a nemzeti képviselő határozata következtében, az országos honvédelmi bizottmány“, — „a király és haza nevében az or-

szágyülés által választott honvédelmi bizottmány“. Leggyakoribb volt eleinte „az országos honvédelmi bizottmány“, november közepe óta sürten kezdett használtatni, főleg csekélyebb fontosságu kiadványokban „a honvédelmi bizottmány“, mely egyszerü elnevezés decz. 10. után általánosán elfogadottnak látszik, s leginkább csak Madarász irta elibe még „az országos“-t.

Függelék.

Hivatalos közlés.

A nádori irományok rendezésére kiküldött kormánybiztosok általa eddig bejelentett nevezetesebb iratokból.

„560. Felséges uram! Magyarországnak állapota e pillanatban aggasztó, el annyira, hogy napról napra a legerősb kitörések várhatók. — Pesten anarkhia létezik. — A hatóságok bátorsági biztonságok által vannak körükből mintegy kiszorítva; és míg a helytartótanács, — legalább még gr. Zichynek erélyes vezérlete mellett tekintélye külsejét fenntartja, — az udvari kamara csaknem tökéletesen megsemmisült. — A nemesség már számos helyeken felkelvén, magának tetteleg jogokat szerezni törekszik. —

Ezen anomal és veszedelmes helyzetben,

mindenki a felelős minisztériumnak legközelebb bekövetkező alakításától várja mentségét. —

Ha úgy tekintjük is e tervet mint calamitást, azon kérdés támad, vajjon melyik a legkisebb calamitás?

Én csak röviden kívánom elősorolni azon három eszközt, melyek által csak egyedül remélek még valamit Magyarországbán elérhetni.

A z e l s ő: minden fegyveres erőt kivinni az országból, és azt végpusztulásnak engedvén, tétlenül nézni az öldökléseket és gyujtogatásokat, — nézni a nemességnek a paraszttal való küzdelmeit.

A 2-ik v o l n a: Gróf Batthyányval (ki a népnek egyedüli hőse jelenleg, — mert ha még sokáig ingadozunk, nekie is letűnhetik csillaga) a törvényjavaslatok végett alkudozni, és mindent menteni, a mit még menteni lehet, és a teendőket előre tudni, ha ő elégületlensége esetére netalán lemondana.

A 3-ik e s z k ö z lenne: tüstént a nádornak szabadságra bocsátásával egy teljes- és vérhatalommal felruházott királyi biztost, tekintélyes hadsereg kíséretében Pozsonyba küldeni, honnét az országgyűlésnek tetteleges elosztása után Pestre menvén, a vaskezü kormányt mindaddig működni hagyni, míg a körülmények kívánnák.

A z e l s ő t ő l nyiltan megvallom, visszabor-

zadok ; mert először az, hogy úgy mondjam erkölcstelen, és egy kormányhoz talán nem is illő, hogy alattvalóit, kiknek egy része mégis jó gondolkozásu, tökéletesen elhagyja, és a lázadás minden borzasztóságainak martalékul oda engedje ; továbbá pedig a többi tartományokban, a fékezhetlen nyers tömegnek adandó példa miatt, legkárosabb hatást okozhatna.

A 2-ik eszköz jó, s még segíthet is, és noha első tekintetre az elválásnak színét viseli, mégis e perczen csak ez lenne egyedüli biztosítása a tartomány megtarthatásának, feltétlen, hogy az ujon kinevezendő úrak még tökéletes befolyást képesek gyakorolni a mozgalmakra, — a mit a jelen nehéz időkben természetesen előre egész biztossággal állítani nem lehet. — Kedvezőbb idők fordultával majd máskép alakítani lehet igen sokat, a mi jelenleg szakadást okozhatna. — Nem tudom, ha vajjon alkalmas alkudozások által nem lehetne-e nyerni még némelyeket Batt-hyány és Deáktól, — de csak egyedül ő tőlük — mert ha ők Pozsonyban tanácskozni fognak, mindentől tartok.

E helyen azonban én, mint a státusnak hű tisztviselője, bátorkodom felségedet egy nagy jelentőségű körülményre figyelmeztetni: — mi történik akkor, ha az egyezkedés nem sikerülése esetére,

gróf Batthyány mindent kockára tenni — lemondani s. a. t. kész lenne ?

Itt kötelességemnek tartom nem ugyan rémiteni, de mégis az igazság mellett hiven maradva, megjegyezni: miként ilyféle esetben elkészülve kell lenni, a Duna mentében, és Pozsonyból Bécsbe vezető országuton a pozsonyi ifjuság és tán még a nemesség egy része által is előidézhető demonstrációnak fegyveres erővel ellentárlására. Ezen esetre még csak a 3-ik eszköz maradna fenn, feltéven, hogy ha annak kivitelére nézve a k a r a t és leheletőség nem hiányzanak.

A 3-ik eszköznek igen gyorsan kellenék alkalmaztatnia.

És itt a 4 kérdés támad.

a) elegendő pénz és lehetőség nem hiányzanak-e ahhoz, hogy nagyobb fegyveres erő Magyarországba küldethessék ? a mi alatt én legalább 40—50 ezer embert értek.

b) vajjon a sereg kéznél van-e és gyorsan összevonható-e ?

c) van-e olyan királyi biztos, ki ezen foglalkozást elvállalná, és ahhoz tökéletesen alkalmas ?

d) végre, nincs-e kétség az iránt, hogy ezen eszköz a kívánt cél elérésére még elegendő létszen ? és később majd nem fog-e történni visszagegyezkedés ? és hogy ennek tapasztalatánál a többi örökös tartományok nyugodtan maradnak-e ?

nem leszen-e szükség Gallicziában, Olaszthonban stb. nagyobb fegyveres erőre ?

Mindezen kérdéseket, melyeket én saját állásomban meg nem ítélnék, — ha kedvező válasz adható, minélfogva a végrehajtás, csalódások és netalán utóbb összedöntendő számítások nélkül megtörténhet, ez esetben azoknak kivitele ellen uincsen észrevételem ; — feltétlen, hogy előbb gr. Batthyányval az egyezkedés megkísérlett, és ez iránt a mindenesetre felrendelendő országos főhivatalnokok megkérdeztettek.

Őszintén megvallom, miként a dolgok jelen állásánál én a 2-ik mód mellett lennék kénytelen nyilatkozni, és nem kétlem, hogy az ország főhivatalnokai is, — noha velük még nem beszéltem, — hasonló véleményben vannak ; — Majláth országbirónak e részbeni nézetéről bizonyosat tudok.

Ha mindazonáltal Felsőged bölcs belátásánál fogva az 1-ső vagy 3-ik eszközt tartaná alkalmasnak, — kétségkívül a fent álló törvényekhez és eddigi szokásokhoz képest, velem rendelkezendik, ha vajjon azon esetre ideiglenesen Bécsben maradjak-e ? vagy máshova utaznom szabad legyen ?

Felsőgednek

Bécsben mart. 24. 1848. hű engedelmes jobbagya. (Oldalt jegyezve: kiadhatók).

István m. k. 23. mart. 1848."

Hogy ezen okirat, — melyen oldalaslag: „Expediatur Stephanus ²³/₃. 1848.“ valamint kívülről: „Kiad t. márcz. 24. 1848.“ császári királyi főherczeg István, Magyarország volt nádorának önsajátkezűleg tett írása olvasható, — valóságosan a nádori irodai igazgató hivatalos szobában, az elnöki szám nélküli iratesomóban találtatott, s mint ilyen az országos összeíró biztos urak által az én hozzájárulásom mellett számbavétetett, hitelesen bizonyítom, s valódiságáról kezeskedem.

Kelt Buda-Pesten, decz 5-én 1848. (aláírva)
Stoffer József, nádori irodaigazgató.“

(Közl. 1848. 179. vagyis decz. 6 sz).

Tartalom.

Előszó	<i>Lap.</i> 1
I. Az 1847/8. t. czikkek szentesítése. Horvátország és az idegen nemzetiségek pártütése. A bécsi kormány gyanus magatartása. Az uralkodóház kielégítlen igényei. A minisztérium tehetetlensége és lemondása. Jellačić betörése. Batthyány a kormányon marad, minisztériumának megerősítettése azonban napról napra halasztatik.	3
II. A képviselőház, hogy a honvédelem állása felől időnkint értesülhessen, bizottságot nevez ki. Batthyány iránt bizalmatlankodik, s ezt Kossuth indítványára abbéli nyilatkozatra szólítja fel, hogy akarja-e elfogadni a bizottság segélynyújtását a kormány vezetésében? Deák és Ghyczy. Batthyány a bizottságot visszautasítja.	23
III. Jellačić Buda-Pesthez közelget. Haderőnk gyöngesége. István nádor eltávozása. Pest megfélemlik. Kossuth az alföldre indul. A képviselőház a fölbomlás szélén. A szept. 25-ki kir. kéziratok. Lamberg a magyar haderő parancsnokává neveztetik ki. Batthyány a táborba indul. Jellačić elfogott levelei. Kossuth indítványára a ház Lamberg kineveztetésének magát elleneszőgezi, s a bizottságnak kormányi felhatalmazást ad.	50
IV. Lamberg B.-Pesten kivégeztetik. A bizottság feladatává tétetik az országos közbátorságot fenntartani, és a hadügyet vezetni. A státustitkárok és a pesti hatóságok a bizottság iránt engedelmességre utasittatnak. Sukorói ütközet. Kossuth ismét az alföldre indul. Jellačić a fegyverszünetet megszökésre használja fel. A felsőtábla. Ennek szelleme, működése, és a bizottságban való	

részvétel. A bizottság elégtelensége és kényes helyzete. Batthyány működése a táborban és Bécsben. Lemondása	65
V. A kiegyezkedés reményének végső csillama. A bizottság különféle intézkedései. Ujabb szállitmány Jellačić elfogott leveleiből. Batthyány gyanu alatt. A főlség Jellačićot Récsey ellenjegyzése mellett alkirálynak nevezi ki, s az országgyűlést felosztatja. A hongyülés végelszántása. Kossuth és a ház jellemzése	95
VI. Bécsi forradalom. A ház az egész kormányt a bizottságra ruházza s ennek elnökévé Kossuthot teszi, felhatalmazván ezt, hogy a szakokat ossza ki. Nyáry és Pázmándy a váluton	136
VII. Utófejemények. Kossuth lemondási bajlamát jelenti. A kormány rendezését huzza-halasztja. A ház türelmetlenkedik. Debreczenben. Kossuth diktátori hatalma	143
VIII. A bizottság kormányi berendezése, különböző osztályai és személyzete. A kormánybiztosok	171
IX. A bizottság különböző elnevezései	187
Függelék. István nádor főherczeg levele a Főlséghez 1848. márcz. 21-ről	189